

UNIVERZA V NOVI GORICI
FAKULTETA ZA PODIPLOMSKI ŠTUDIJ

PREDMET KOT AKTER? PRIMER BUREKA V SLOVENIJI

DISERTACIJA

Jernej Mlekuž

Mentorja: doc. dr. Marina Lukšič Hacin in
doc. dr. Jože Vogrinc

Nova Gorica, 2008

IZJAVA

Podpisani Jernej Mlekuž izjavljam, da sem doktorsko disertacijo *Predmet kot akter? Primer bureka v Sloveniji* pripravil samostojno in na podlagi virov, ki so navedeni.

Ljubljana, 2. 10. 2007

Jernej Mlekuž

Predmet kot akter? Primer bureka v Sloveniji

Izvleček: Predmet analize je burekveč, burekov več. Burekov več predstavlja tisti del bureka, ki je podvržen simboličnemu, konstruiran z diskurzi. Torej vse, kar obstaja ob, na, v bureku in je več od brezpogojnega bureka – bureka kot enodimenzionalnega polnila želodca. Burekov več je v prvi vrsti razumljen kot produkt označevanja (pomenov) in oblastnih razmerij. Toda pri tej diskurzivni produkciji materialni in funkcionalni kontekst bureka ni nepomemben. V diskurzivno produkcijo je vključeno tudi nediskurzivno, objektivno, materialno polje – na številne, kompleksne načine. Analiza burekovega več se naslanja predvsem na izjavno analizo – vse, kar je bilo dejansko o bureku v različnih substancah izjavljeno, materializirano – in se omeji na dva pomenska sklopa: burek v odnosu do zdravega življenja in burek v odnosu do nacionalne biti.

Ključne besede: materialnost, diskurz, pomen, oblast, burek, brezpogojni burek, burekov več, zdravo življenje, nacionalna bit, Slovenija

Artefact as Actor? The Case of the Burek in Slovenia

Abstract: The subject of the analysis is the meta-burek. The meta-burek is the part of the burek which is subject to the symbolic, constructed through discourse. It is thus everything that exists alongside, on and in the burek, and it is more than an unconditioned burek – a burek as a one-dimensional belly filler. The meta-burek is first of all understood as a product of designation (of meanings) and power relations. But the material and functional context of the burek is not unimportant in discursive production. Discursive production also includes the non-discursive, objective, material field in numerous complex ways. The analysis of the meta-burek relies mostly on statement analysis – everything which has actually been stated and materialised about the burek in various substances – and is limited to two conceptual categories: the burek in relation to healthy lifestyles and the burek in relation to nationalism.

Keywords: materiality, discourse, meaning, power, unconditioned burek, meta-burek, healthy lifestyles, nationalism, Slovenia¹

¹ Translation/prevod: Peter Altshul.

Kazalo vsebine

<u>PREDBUREKOM.....</u>	<u>4</u>
<u>KBUREKU</u>	<u>10</u>
BUREK IN VEČ	10
VEČ IN DISKURZ	12
VEČ IN (NE)DISKURZIVNO	19
VEČ IN (NE)MATERIALNO	23
VEČ IN DISKURZ (DRUGIČ)	27
VEČ IN DISKURZ (TRETJIČ)	31
VEČ IN (NE)INTERPRETACIJA	36
BUREK IN VEČ (DRUGIČ).....	38
<u>OBUREKU</u>	<u>41</u>
BUREK JE VELIK IN/ALI HRANLJIVA NAVLAKA: O BUREKU IN ZDRAVEM ŽIVLJENJU	41
HRANLJIVA NAVLAKA	41
BUREK JE VELIK	58
... BUREKBORCI?	69
SLOVENCİ Z BUREKOM V EVROPO IN/ALI DIKTATURA KRANJSKE KLOBASE, PREDVSEM PA DOBRA FORA: O BUREKU IN NACIONALNI BITI.....	76
DIKTATURA KRANJSKE KLOBASE.....	76
SLOVENCİ Z BUREKOM V EVROPO.....	100
DOBRA FORA	110
<u>ZABUREKOM.....</u>	<u>121</u>
<u>(NE)BUREKLITERATURA:</u>	<u>137</u>
<u>BUREKSUMMARY</u>	<u>143</u>

PREDBUREKOM

ZDI SE MI, DA ponavadi nimam težav z razumevanjem in spoštovanjem pravil, konvencij, ustaljenosti in vsega drugega iz sveta samoumevnosti. Zato naj že takoj povem, da si s to nalogo nisem hotel nakopati težav, nevšečnosti in drugih nepridipravov. To pa, vsaj pri tej tlaki, ni bilo lahko in sploh nisem prepričan, da mi je uspelo. Kje se torej skriva ta nepričakovana in vsaj na tem strašljivo resnobnem mestu nič kaj ljuba težava?

Težava izhaja iz zapovedanega statusa, poslanstva tega besedila. To besedilo mora biti znanstveno besedilo, kajne? Toda že Aristotel (2002: 190–192) je pribil, da področja človeških zadev ne obvladujejo večna načela in nujnosti – na tem področju so lahko stvari »takšne ali drugačne«. Na tem področju zato ni mogoča prava vednost, mogoča je samo pametnost.² Stvar je še dodatno zaostrena, ker moje početje ni nič drugega kot interpretiranje človeških zadev, te pa so že, rekel bi, lahko kar po definiciji predmet človeškega interpretiranja. Če torej že na začetku sprejemem, da so lahko stvari »takšne ali drugačne« in se s tem odpovem iluziji, da bi moje početje spravil v delavnico eksaktnih znanosti, potem se hitro znajdem pred nič kaj prijetnim vprašanjem: ali je potem to moje domnevno »znanstveno« početje – interpretiranje teh človeški zadev – sploh lahko kaj bistveno drugačno od neznanstvenega, torej vsakdanjega interpretativnega početja ljudi? Torej od samega predmeta mojega in nasploh humanističnega raziskovanja!³

² V veliko pomoč pri interpretaciji in povzetku 5. in 6. poglavja 6. knjige Nikomahove etike mi je bilo besedilo Rastka Močnika (1990: 217–218). To besedilo, mi je tudi bilo v pomoč pri ubesedenju tega morečega vprašanja.

³ Le ena od velikih misli, ki nam lahko pomaga, sicer posredno, preko ovinka odgovoriti na zgornje vprašanje: »Namesto da magijo in znanost postavljamo drugo drugi nasproti, bi ju bilo torej boljše postavljati vzporedno, kakor dve modaliteti spoznavanja, ki nista enaki glede na svoje teoretične in praktične rezultate /.../, ampak glede na zvrsti mentalnih operacij, ki jih obe predpostavljata, saj se te ne razlikujejo toliko po naravi kot z ozirom na tipe fenomenov, na katere se nanašajo.« (Lévi-Strauss 2004: 25)

Če zelo svobodno povzamem, človek je znal vedno dobro misliti, ne le od pojava znanosti dalje.

&

Od tega zloveščega, strahzbujajočega, morečega vprašanja – ki me je strašilo skozi celo nalogo – pa brž k praktičnim, tehničnim, meni bližjim. O katerih pa ni kaj dosti reči. Kaj naj pravzaprav sploh navlečem v to uvodno poglavje? Naj izdam tudi malo vsebine? In koliko naj bo ta malo, da ne bo že takoj preveč, da ne bo bralcu vse jasno, preden bo sploh zavohal tista bolj po bureku dišeča poglavja? No, naj vendarle poskusim. Saj namreč moram, kajneda?

Predburekom! Naj se še tako metafizično sliši, toda to poglavje je strogo tehnično opredeljeno. Vanj sem namreč zmetal vse tisto, kar se ne dotika bureka. No, razen hipoteze.⁴

V *Kbureku*, poglavju, ki sledi *Predburekom*, definiram okvire analize bureka oziroma burekovega več. Burekov več? Ja, to je nekakšna burekova vrhnja stavba, če si pomagam z arhitekturo Karla Marxa. Za kaj več pa vas moram napotiti k *Obureku*.

Poglavje *Obureku* nam bistvo razkriva že z naslovom. Je še kaj dodati?

No, da za njim sledi še poglavje *Zaburekom*, katerega zaključuje zadnje ločilo stavčnega dela naloge.

Sledi še nestavčni del naloge, *(Ne)burekliteratura* in *Burekarhiv*, o katerem pa tako ni kaj reči.

Ali pač? Pravzaprav sem pozabili reči, da me je k bureku v veliki meri vodil in da mi je o bureku pomagal razmišljati Michel Foucault. Ime, ki se v nestavčnem delu naloge pojavi največkrat. Pa tudi v stavčnem delu je verjetno zmagovalec. Kar pa pravzaprav ni toliko pomembno. Zaradi spoštovanja do najbolj citiranega moža v tem besedilu pa moram reči, da sem ga večkrat razumel in uporabil zelo svobodno. Mogoče celo zlorabil?⁵ Toda »Rojstvo bralca je treba plačati s smrtjo avtorja«,

⁴ Hipoteza besedila je: Povsem odveč se zdi reči, da burek ni zgolj hrana, ni zgolj polnilo želodca, ni zgolj fiziološka potreba. Je še veliko več! Toda kaj je pravzaprav ta več – burekveč, burekov več – in kako ga razumeti, misliti, analizirati?

⁵ V procesu razmišljanja, branja, pisanja sem spoznal tudi številne protislovnosti in nedoslednosti Foucaultove misli, ki pa jih nisem posebej razgrnil. Moj eklektični pristop namreč temelji na vključevanju (uporabnih) konceptov in ne na njihovem analiziranju, pretresanju, kritiziranju. S tem avtorju nikakor nočem odvzeti veličine, ki mu, mislim, da upravičeno pripada predvsem zaradi izjemnega miselnega avanturizma, intelektualne nekonformnosti in pronicljivosti. Priznavanje veličine pa seveda ne pomeni idolatrije.

krvavo zaključuje enega od svojih spisov Roland Barthes (1995: 23). Tekst ima bistveno več pomenov, kot to misli ali si želi njegov avtor. Ko avtor pošlje svoje delo v svet, pomen ni nič več odvisen zgolj od njega, ampak zaživi svoje življenje. Pomen se znajde v različnih kontekstih in je podvržen različnim interpretacijam.

Pravzaprav sem želel ob Michelu Foucaultu reči nekaj drugega. Ne verjamem, da je v mojem besedilu kaj hudo izvirnega, izjemnega, kreativnega. In pri tej neoriginalnosti ne gre samo za to, »da robovi neke knjige niso nikoli niti jasni niti strogo zamejeni: preko naslova, prvih vrstic in zadnje pike, preko njene notranje konfiguracije in forme, ki ji podeli avtonomnost, je knjiga ujeta v sistem napotil na druge knjige, na druge tekste, na druge stavke« (Foucault 2001: 26). Ne gre le zato, da je besedilo pred vami »vozel v mreži«, kot zaključuje to metaforo Foucault. Gre tudi ali predvsem za burek (ups ... mar nisem rekel, da v tem poglavju nič nakladanja o bureku), ki ni zgolj neka snov, ki naj bi jo poljudno dodal nekim apriornim konceptom kot ponazoritev. Je snov, ki strukturira, konceptualizira, misli tudi samo besedilo.⁶ Je življenje, če si dovolim nekoliko vzvišenih besed, sicer ujeto v biocentrično rečeno neživo telo, ki je brez dvoma bolj zanimivo zaradi svojega življenja samega kot pa zaradi avtorjevih konceptualnih, stilističnih in drugih prijemov. Izvirnost torej prej pripada bureku kot pa samovšečnemu avtorju.

In tudi če odmislim ta predmet, če ga naredim pasivnega, nebogljenega in nepomembnega v sooblikovanju tega besedila in kulture, družbe, sveta nasploh, se avtorstvo besedila ne dvigne kot neka božja pojava nad ta svet v nek nebeški, izbranim posvečeni svet:

»Lahko si predstavljamo kulturo, v kateri bi diskurzi krožili in bili sprejeti, ne da bi se avtorska funkcija sploh pojavila. Vsi diskurzi bi se torej ne glede na svoj položaj, obliko, vednost ali na postopek, kateremu bi jih podvrgli, odvijali v anonimnosti mrmranja. Ne bi več slišali tolikokrat premetih vprašanj: 'Kdo je zares govoril? Je res on in nihče drug? S kakšno pristnostjo in izvirnostjo? Kaj od svojega najglobjega jaza je izrazil v diskurzu?' Temveč: 'Kateri so načini obstoja diskurza? Kako lahko kroži in si ga kdo prilasti? Katera so mesta, ki so prihranjena za določene subjekte? Kdo lahko zapolni številne funkcije subjekta?' Za vsemi temi vprašanji pa ne bi slišali drugega kot glas ravnodušnosti: Kaj pa je pomembno, kdo govori.« (Foucault 1985: 40)

⁶ Pa tudi vase zagledanega avtorja.

Z veliko mero interpretativne svobode bi lahko to misel nekako takole povzel, jo prilagodil potrebam mojega besedila. Dobro vem, da je to besedilo dokument, otrok svojega časa. Ob tem pa še zelo tiho, pobožno, v čudež upajoče dodajam: upam, da je obenem tudi kaj več.

&

Na koncu – po teh patetičnih besedah, ki se rade šopirijo v takšnih uvodih, potem pa jih moramo, kot veleva nenapisano pravilo zbrcati iz resnega znanstvenega dela – pa še nekaj bolj ali manj tehničnih podatkov in opozoril.

Ko zapišem jedci, nasprotniki in simpatizerji bureka, mislim tudi na jedke, nasprotnice in simpatizerke bureka. To seveda velja tudi za druga samostalniška poimenovanja v vseh sklonih in številih ter za glagolske oblike, razen če ni drugače pojasnjeno.

Pa še nekaj moram reči o pisanju. O tem za znanost največkrat samoumevnem procesu, nekakšnem nujnem zlu, nevrednim kakršnekoli refleksije, ki pa na drugi strani požre še in še časa. O tem mučno-zabavnem procesu, ki spravlja tako v smeh kot nejevoljo tako avtorje kot bralce. Tem ne nujno obvladljivem procesu, ki se je v tej moji avanturi izkazal za nadvse drznega pustolovca, ki je pogosto povsem nepričakovano skrenil nekam, kamor si niti v najbolj norih mislih nisem mogel predstavljati, da bo krenila pot. Ampak, pišem torej sem.⁷

⁷ Pisanje pa seveda ni bil edini omembe vreden proces v tem znanstvenem projektu. Spomladi leta 2005 sem začel zbirati burekizjave – vse, kar je bilo dejansko o bureku v različnih substancah izjavljeno, materializirano – in to bolj ali manj vestno počnem še danes, ko za besedilom že stoji zadnje ločilo. To navidez stihijsko, neurejeno početje je vključevalo in vključuje zbiranje izjav različnih substanc, materializiranih v različnih oblikah, na različnih poljih, mestih. Naj naštejem le nekatera najbolj pogosta mesta pojavljanja uporabljenih izjav: spletne strani, periodični in drugi tisk, pogovori (tako po telefonu, preko računalniških zaslonov, na štiri oči in celo tako, da sploh nisem bil neposredno vključen v govorno dejanje, ampak sem ga le opazoval), literatura, popularna in druga glasba, mestni zidovi (grafiti), filmi, dramske igre. Zbiranje teh heterogenih, razpršenih, (ne)vidnih izjav je vključevalo različne pristope oziroma početja – bojim se namreč govoriti o (znanstvenih) metodah: pregledovanje, brskanje, iskanje po spletnih straneh, v periodičnem tisku (najpogosteje tistem, ki obstoja tudi na spletnih straneh in tako omogoča »hitro« iskanje po

Pravzaprav sem hotel nekaj reči o slogu. Nemalokdo bo goreče, pa verjetno tudi prizadeto vztrajal, da ta ni primeren za takšno delo. Znanstveno delo! Priznati moram, da je bila uporaba bolj sproščene, manj formalnega stila v veliki meri namerna.⁸ Znanstveno pisanje pač nekako samoumevno zahteva uporabo elitističnega, ekskluzivističnega strokovnega žargona, ki ga znanstvenik uporablja kot indeks svojega strokovnega znanja. Torej, na delu je nekakšna konvencija, nenapisano pravilo, ki vsiljuje, zahteva konformno rabo znanstvenega jezika. Kot ugotavlja John Fiske (2004: 88) – pa verjetno še kdo – je ekskluzivnost različnih strokovnih poklicev v veliki meri posledica uporabe posebnega, drugim pogosto nerazumljivega jezika, torej učeno rečeno nerazširjenih kodov. Po mojem skromnem mnenju pa je uporaba teh nerazširjenih kodov, tega strokovnega, ekskluzivističnega jezika velikokrat pretirana in nepotrebna. Pogosto in v veliki meri se zdi, da je edini rezultat, uspeh tega, le poudarjanje ločevanja od drugih, nestrokovnjakov, neizobraženih in utrjevanje članstva v strokovni, znanstveni eliti. S tem seveda ne mislim, da je znanstveni jezik le prazna forma brez vsebine, le eden od številnih kodov, ki ga lahko brez večjih težav in posledic zamenjamo z drugim kodom. Znanost, kakorkoli jo razumemo, se mora po mojem mnenju odpovedati čaščenju ekskluzivistične forme, strmeti mora od nerazširjenega k razširjenemu kodu – seveda ne v škodo vsebine in ne na rovaš dandanašnje dobre prijateljice zlatega teleta: popularizacije. Le čemu potem izogibanje ekskluzivizmu? Namreč le tako lahko znanost pokaže, dokaže, pribije, da se za formo ne skriva praznina, ampak vsebina.

geslih – v mojem primeru po bureku), v filmih, literaturi; pogovarjanje ali bolje bi bilo reči iskanje in aktiviranje burekizjav v govornih dejanjih (včasih je to izgledalo tako, da sem pogovore diktiral z jasno zastavljenimi in konkretnimi vprašanji, drugič pa sem raje kot spraševal poslušal in tako pustil, da so pogovori sproščeno tekli, včasih celo tudi brez moje aktivne prisotnosti (opazovanje z neposredno udeležbo)). V to konfuzno, sproščeno, neizključujoče nabiranje burekizjav so bili hote ali nehote vključeni tudi prijatelji, sodelavci, mentorja, žena in še kdo. Bolj kot o metodologiji je v tem mojem projektu smiselno in potrebno govoriti o »protimetodologiji«. To parafrazo Paula Feyerabenda – mislim namreč o delu »Protimetodi« (1999) – prevzemam z njegovo in njeno kritičnostjo ter, seveda, predvsem hudomušnostjo.

⁸ Bolj strokovno in bolj precizno rečeno, uporabljам stilna jezikovna sredstva, med katerimi izstopajo besedotvorna (npr. sklopi) kot besedilna (npr. medmeti).

Zato priznam – v tem je mogoče tudi malo samohvale – to besedilo, knjigo sem pisal za več občinstev. Pisal sem jo z namenom, da jo bodo brali tako posvečeni (dr. ljudje), kot neposvečeni (ljudje brez hvalevrednih nazivov), tako burekjedci kot bureknejedci, njegovi feni kot inkvizitorji, burekignoranti kot burekpoznavalci. In bolj kot strah pred to pisano množico so me zabavale misli, kako bodo besedilo eni zažigali na grmadi in ga drugi z mečem branili. A opis takšnih prostočasnih dejavnosti, ki so marsikdaj zelo pomembno osmišljale moje znanstveno početje, in tudi takšne žive besede ne sodijo v resno znanstveno besedilo. Morda pa, če so proti njemu ...⁹

Pa še opozorilo, ki ga ne gre jemati za šalo. Pozor, po konzumu tega besedila burek ne bo več isti! Zdaj pa brž k ...

⁹ Le eden od okruškov mislecev, ki na zgornje vprašanje odgovarjajo nikalno: »Religija posameznika ali njegova metafizika ali njegov humor (njegov *naravni*, ne privzgojeni in prej ko ne odbijajoči humor posameznih poklicev) ne smejo imeti niti najmanjšega opravka z njegovo znanstveno dejavnostjo. Moč domišljije se omeji, celo jezik človeka ni več njegov lastni jezik. To se spet zrcali v posebnosti znanstvenih 'dejstev', ki se jih sprejema neodvisno od mnenja, verovanja in kulturnih pogojev.

Možno je torej ustvariti tradicijo, ki jo skupaj držijo stroga pravila in ki ima tudi določen uspeh. Toda ali je *zaželeno* podpirati takšno tradicijo in vse druge izključiti?« Z avtorjem zgornjih vrstic Paulom Feyerabendom (1999: 10) odgovarjam: »*ne*.«

KBUREKU

Burek in več

KO SM PRŠOU U SLOVENIJO SMO JEDLI BUREK le doma. Biu je le hrana, dobra hrana kot vsa ostala in to še poceni in nč več. Koga pa je takrat brigalo, a je masten, in da smo ga prnesli mi [priseljenci] gor u Slovenijo. Večina Slovencev po mojem sploh ni vedela za burek. No, blo je že neki teh Albancev, ki so ga pekli in prodajal. Ja, tud Slovencem, uglavnem mulariji, pa ponoč žurerjem, k so hotel neki toplega pa pocen pojest. In seveda mi [priseljenci] smo ga delal doma in jedel. A biu je le burek brez vseh teh grafitov, komadov, for, zajebancij, kar se mu je kasneje dogajal. Danes pa je stvar /.../ (Avtorja izjave bom razkril na koncu besedila.)¹⁰

Na tem mestu, se pravi že na samem začetku, bom za vedno zapustil ta navidezno nedolžni čas, osvobojen simboličnega, čas, ko se na bureku še niso nabirali pomeni, parazitirale mitologije, ga zastrupljale ideologije, konstruirali diskurzi.

Danes pa je stvar drugačna. Še vedno v Sloveniji dobimo, vsaj po mojem mnenju, relativno poceni in dober burek. A ta poceni in dober burek, se je od takrat, ko se je odrekel nedolžnosti, vrinil celo v hermetični hram slovenstva, v Cankarjev dom in ni ostal neopazen tudi takšnim kulturnim ignorantom, kot je dietetska znanost. Njegova razširjenost in prepoznavnost sta splodili tudi take ideje, kot je, da naj v evropski grb in zastavo postavimo picaburek – avtentični slovenski proizvod, ki združuje novo in staro Evropo, Zahod in Vzhod. Bureku smo v tem času naložili toliko pomenov, da se pogosto zdi, da (se) sploh ne ve več, kaj naj bi bil. Zdrava ali mastna hrana? Tuja ali domača roba? Zanikrn fastfud ali tradicionalna jed, vredna zaupanja? Kul al bed? Slovenska ali neslovenska jed? Predmet zanikanja, izključevanja ali čaščenja, glorificiranja? Svečana ali plebejska hrana? Urban ali

¹⁰ Burekizjave v tem poglavju nisem opremil z referencami. Razloga sta dva. Že tako močno obremenjenega besedila nisem hotel še dodatno obremenjevati z referencami. Vse burekizjave iz tega poglavja se namreč pojavijo v naslednjih poglavjih, v katerih imajo vso potrebno »znanstveno« opremo.

ruralen zavitek? Zakon al svinjarija? Stvar za izbris in pozabo ali za v grb in na zastavo?

V ta pogosto trivialen, bizaren burek se je zavlekla celo nekakšna misterioznost, metafizičnost. Če besedo preberemo od zadaj se zasveti kerub, kar so opazili številni. Seveda tudi glede misterioznega odnosa do keruba ni bilo soglasja. A kdo bi ga sploh pričakoval?

Mogoče tista nejasna stvar, ki se skriva za besedo resnica. Tista nejasna stvar, po kateri se je Friderich Nietzsche tako pogosto spraševal in vedno znova enako odgovarjal: kaj je resnica, če ne iluzija.¹¹ Toda resnici v tem besedilu ne bomo dali besede. Izgnali, zavrgli, odrekli se ji bomo na račun manj metafizične, absolutne resnice. Resnice o nezdravosti, balkanskosti, plebejskosti, tujosti in še in še rečeh, ki postavijo burek iz reda samozadostne materialnosti, primarne potrebe, polnila želodca v red kulture. Resnice, ki se mora za razliko od obče, večne, nespremenljive, samozadostne resnice neprestano boriti za obstoj. Resnice, ki jo lahko vsak hip zamenja, izbriše, premaga druga resnica. Resnice, ki je resnična predvsem v svojih posledicah.

Burek je torej v tej analizi vedno nekaj *več*. Je masten, balkanski, slovenski, neslovenski, največji, vzhodnjaški, zakon, sranje, orientalski, nezdrav, plebejski, čefurski, džank, kerub. Nikoli ni kakšnega povsem čistega, nedolžnega, brezpogojnega bureka. In prav ta več – *burekveč*, *burekov več*¹², da ne bo pomote – je glavni in pravzaprav edini predmet moje analize.

¹¹ To je nekakšen Nietzschejev leitmotiv, ki se zelo pogosto pojavlja, seveda različno ubeseden, v številnih besedilih. Recimo: »Ja, kaj nas sploh sili k domnevi, da obstaja bistveno nasprotje med 'resničnim' in 'zlaganim'? Kaj ni zadosti sprejeti stopnje navideznosti in tako rekoč svetlejše in temnejše sence in skupne odtenke videza – različne *valeurs*, da spregovorimo v jeziku slikarjev? Zakaj svet, *ki nam je nekaj do njega*, ne bi smel biti fikcija? In kdor bi vprašal: 'ampak k fikciji sodi njen ustanovitelj?' – kaj mu ne bi smeli odgovoriti kar: Zakaj? Kaj ne sodi ta 'sodi' nemara ravno tako k fikciji?« (Nietzsche 1988: 43)

¹² V tem poglavju poskušam vztrajati na analitski distinkciji med burekovim več in brezpogojnim burekom. Razen v primerih, ko je ta razlika preveč zabrisana oziroma nejasna, uporabim analitsko zamegljen pojem burek.

Več in diskurz

TA BUREKOV VEČ PA, žal, zahteva neko teoretsko razdelavo, da ga lahko natančno opredelimo, kot to terjaja, kajpak, znanstvenost.

Zelo hitro se znajdemo pred prvo težavo. Burekov več se pojavlja, izraža, manifestira v zelo različnih oblikah. Kul & bed burek obstojata tako v jeziku kot v materialnih praksah. Častimo in zaničujemo ga tako z besedami kot z dejanji. Če gremo še korak dlje, opazimo, da burekov več gostijo zvočne podobe (recimo komad Alija Ena »Sirni & mesni«, obvisel v zraku), vizualne podobe (isti komad napisan na ovitek zgoščenke ali fotografija bureka v rokah Alija Ena, objavljena v tedniku Mladina), pa tudi tisti, neposrednemu uživanju namenjeni burek, ki pa ga tudi lahko razumemo kot nekakšno fizično podobo (isti burek – in ne kranjska klobasa – v rokah Alija Ena, toda ne s fotografije, ampak pred bureklokalom na Miklošičevi nekega sivega dne v poznih večernih urah). Imamo torej opraviti z govorjenim (v zgornjem primeru zapetim, lahko pa tudi zakletim, zaklepetanim, zateoretiziranim), pisanim, fotografiranim ali drugače vizualno upodobljenim, prehrabnim pa verjetno še kakšnim burekovim več. Kot bi rekel Roland Barthes (1990: 151), gre za »različne sisteme, glede na substanco, ki deluje v komunikaciji«. Seveda lahko te sisteme različno opredelimo in razdelimo.

Lahko bi govorili o sistemu predmetov, podob in vedenj. To trojico je mogoče zreducirali na dvojico ali jo razširili v večje število enot. In to na zelo različne načine. Recimo, sistem predmetov bi lahko razumeli, pospravili pod sistem praks na eni strani in sistem podob na drugi strani. Isto redukcijo bi lahko naredili s sistemom podob, praks ali bi te nadalje odprli novim delitvam.

Mogoče je govoriti o lingvističnih in nelingvističnih semiotičnih sistemih. Med zadnjimi bi lahko prepoznali utelešene ali bolj očitne fizične sisteme reprezentacij, kot so telesni jezik in znaki, ples, to, kar je Pierre Bourdieu poimenoval »telesni hexis« (1999), in na drugi strani kup heterogenih oblik reprezentacij, kot so slikarstvo, kiparstvo, fotografija, glasba, film in še kaj. In po vsem tem urejanju še ne bi rekli, da je zanj stvar končana, s tem redoljubnosti ne bi prikrajšali za nadaljnje delo. Delo, ki se pač zdi, da nima konca.

Stvar se še dodatno zaplete, ko vzamemo pod drobnogled posamezne primere, manifestacije burekovega več. Namreč ena manifestacija, en tekst, če

uporabimo ta semiološki izraz, lahko združuje več semioloških sistemov. Je, kot bi rekla Adam Jaworski in Nikolas Coupland (1999: 7), »večmodalen«. Neobstoječa televizijska reklama za burek bi verjetno vsebovala govornen in pisan jezik, nepremične in gibljive podobe, živo igro in računalniške podobe, glasbo in še kaj. A pravzaprav nam ni treba iskati primerov v neobstoječem svetu.

Obstoječi svet stvar še dodatno zaplete. V primeru te slastne fotografije gre brez dvoma za zelo kompleksen sistem, v katerem delujejo ali so vsaj prisotne različne substance, različni jeziki. In med njimi se vzpostavljajo zelo različni, kompleksni, ne najbolj jasni odnosi. Osnovni medij, če lahko o osnovnem mediju sploh govorimo, preko katerega nam je ta manifestacija burekovega več dostopna, je fotografija. Torej lahko bi govorili o jeziku fotografije. Ob tem, znotraj ali zunaj tega, odvisno kako to podobo razdelamo, pa gre za lingvistični jezik (beseda »art«, pa tudi napis »burek« na šipi v ozadju) in za jezik predmetov (beseda »ART« napisana z burekom oziroma z bureksubstanco in ne z rdečimi mastnimi črkami v mali tiskani pisavi lucida sans unicode ali s kranjsko klobaso, kebab v desnem kotu in še kaj). Ta dva jezika skupaj, torej napis »ART« v bureksubstanci, tvorita nov, recimo mu, povsem neposrečeno, umetniški jezik. In ta umetniški jezik nikakor ni zvedljiv na jezik fotografije. Že strukturiran je drugače, opredeljen je z drugimi pravili ... A naj končam s to igro detektiranja in seciranja večsubstančnosti,

večmodalnosti ter večjezikovnosti burekovega več, saj je opravila svoje delo – pripeljala je do prvega resnega vprašanja v tem projektu:

Ali je sploh mogoče vključiti, zaobjeti, misliti vse to heterogeno gradivo zelo različnih pojavnih in drugih oblik, te različne substančne, jezikovne sisteme, to večmodalnost?

To težavo bomo rešili s konceptom *diskurza*. V smislu nekega diskurza, recimo diskurza o potrošnji bureka je razlika med jezikovnim dejanjem (prošnja za burek) in fizičnim dejanjem (uživanje bureka) nepomembna. Obe sta izjavi, tako jezikovno kot fizično, zunajlingvistično dejanje, sta diskurzivni – smiselni znotraj določenega diskurza. Kot poudarjata Ernesto Laclau in Chantal Mouffe (1990: 100), imata ti dejanji skupaj nekaj, kar omogoča njuno vzporejanje. In to je dejstvo, da obe sestavljata celosten postopek – potrošnjo bureka. Izjava bo tako (lahko) lingvistično kot nelingvistično dejanje, tako praksa kot reprezentacija zelo različnih pojavnih, substančnih oblik.

A s tem še nismo v celoti odgovorili na zgornje vprašanje. Vrnimo se za trenutek k slastni fotografiji. V smislu nekega umetniškega diskurza, nekega umetniškega jezika je burek (le) govor oziroma govorno dejstvo, če uporabimo pojmovno dvojico Ferdinanda de Saussureja (1997) jezik/govor. Burek je torej le eden od elementov znotraj številnih variacij in kombinacij umetniškega jezika, le eden od elementov v določeni sintagmi. Seveda pa je lahko stvar tudi obratna. V smislu nekega burekdiskurza, če o takšnem diskurzu lahko sploh govorimo, pa je govorno dejstvo specifična umetniška forma. Umetniška forma je le ena od variacij znotraj burekjezika.

Pri *izjavi*, tej elementarni enoti diskurza, pa ne bo odveč reči še nekaj. Pojem izjave ni bil izbran kar tako. Vodi nas k mojstrovini Michaela Foucaulta, k arheologiji, s katero pa moj, milo rečeno, ohlapen program nima prav veliko skupnega. Zakaj potem izjava? Izjava – ta elementarna enota diskurza – ima status enkratnega dogodka. Izjava, kot pravi Foucault (2001: 32), od kogar sem – potrebno je tudi to reči – zelo površno, svobodoljubno in verjetno tudi heretično prevzel ta

pojmem,¹³ je »vselej dogodek, ki ga niti jezik niti pomen ne moreta nikoli povsem izčrpati«. Izjava torej ne more biti neposredno, brez ostanka, zvedljiva na označevalca, znak, pomen in druge strukturalistične kategorije.¹⁴ To neposredno zvedljivost ji namreč onemogoča prav to, da je vedno tudi dogodek. Dogodek pa enostavno pomeni, da se je pojavila. Govorimo o dogodku, ki »ni ne substanca ne akcidenca, ne kvaliteta ne proces; dogodek ni iz reda teles«. In vendar, kot nadaljuje Foucault (1991: 19), »ni nikakor nematerialen; vedno učinkuje, je učinek na materialnem nivoju; ima svoje mesto in obstaja v relaciji, koeksistenci, razpršitvi, razdelitvi, kopičenju, selekciji materialnih elementov; ni ne dejanje ne lastnost telesa«.

Dogodki, izjave tako stopajo v določene regularnosti, tvorijo nize, se navezujejo v določene tipe ponavljanja, vztrajajo in se hkrati spreminjajo skozi

¹³ Pojem izjave je Foucault zelo temeljito opredelil v »Arheologiji vednosti« (2001). Prav bogokletno in nesramno se zdi iskati razlike med mojim ohlapnim izvajanjem tega pojma in izvirnim Foucaultovim konceptualiziranjem izjave. Če gre pri moji, kot sem že omenil, nadvse svobodni uporabi predvsem za to, da podčrtam dogodkovno enkratnost, nezvedljivost izjav, gre v Foucaultovem primeru za obsežen in nadvse kompleksen program, ki je nemara najbolj zgoščeno opisan v tem delu besedila: »Opisati celoto izjav ne kot totaliteto, ki je zaprta in nasičena s pomenom, temveč kot pomanjkljivo in raztrgano figuro; opisati celoto izjav ne s sklicevanjem na notranjost intence, mišljenja ali subjekta, temveč skladno z disperzijo zunanosti; opisati celoto izjav ne za to, da bi našli moment ali sled izvora, temveč specifične forme nekega kumuliranja, to nedvomno ne pomeni obelodaniti neke interpretacije, odkriti nekega temelja ali osvoboditi konstituirajočih dejanj; prav tako to ne pomeni odločiti se glede neke racionalnosti ali kreniti po poti neke teleologije. Pomeni vzpostaviti tisto, kar bi poljubno imenoval pozitivnost.« (Foucault 2001: 137)

Moje izvajanje Foucaultovega pojma pa se ne razlikuje le v programu, ampak tudi v nekaterih »tehničnih« posebnostih. Za ponazoritev omenimo le eno, verjetno najvidnejšo. Pri Foucaultu (2001: 32) je izjava omejena le »na kretnjo pisanja ali na artikulacijo govora«, vendar kot nadaljuje, »po drugi strani sama sebi odpira neko remanentno eksistenco v polju spomina ali v materialnosti rokopisov, knjig in raznovrstnih form registriranja.« Moj pojem izjave je, enostavno rečeno, manj izključevalen.

¹⁴ Z besedo strukturalizem se omejujem na francoski strukturalizem, ki temelji na strukturalni lingvistiki Ferdinanda de Saussureja, z osrednjo predpostavko, da je osnovna struktura, v katero smo ljudje ujeti, jezik. Gre torej za nekakšno ožjo različico splošnega, širšega strukturalizma.

ponovitve, formirajo omrežja itd. Izjava je tako nedvomno nenavadni dogodek, nenavadni dogodek zato, »ker je kot vsak dogodek edinstvena, a vendar odprta za ponavljanje, za transformiranje, za reaktiviranje« (Foucault 2001: 32). Nenavadni dogodek je tudi zato, »ker je vezana ne zgolj na okoliščine, ki jo izzovejo, ter na konsekvence, ki jih potegne za seboj, temveč obenem in skladno s povsem drugo modalnostjo na izjave, ki ji prehodijo in ji sledijo« (Foucault 2001: 32).

Navedimo dva povsem različna primera sledenja, referencialnosti izjav. Spomnimo se besedna igre »Volimo Jureka više od bureka.«, ki je nagradila uspeh Jureta Franka na olimpijskih igrah v Sarajevu leta 1984 in priključimo frazem »si burek«. V zabavni prilogi enega od slovenskih dnevnikov (ki je v neki drugi številki podnaslovljena tudi z »burekoložno«) takratni direktor alpskih smučarskih reprezentanc Tone Vogrinec na očitke o neuspehu slovenske reprezentance v Vailu odgovor zaključil z zelo izvorno izpovedjo odnosa do glavnega favorita Jureta Koširja (seveda to niso njegove besede, ampak besede pisca članka, profesionalnega hudomušneža): »Priznam, da volim Jureka više od bureka. Če pa kdo misli, da je Jurek burek, je burek.« Pa še drugačen primer referencialnosti izjav. Zmanjšanje in uporaba bolj zdravih maščob v verigi fastfud lokalov Dino burek je izjava, ki je prehodila in sledila drugim podobnim izjavam. Pred omenjenim podjetjem je to, seveda neidentično, naredila Pekarna Pečjak in še številni drugi burekproizvajalci, prav tako so to na različne načine naredili za omenjenim podjetjem še številni drugi.

Vsaka izjava je tako hkrati enkratna kot referencialna. To pa implicira, da ima ponavljanje isto težo kot original. Velika imena in dogodke iz zgodovine bureka je potrebno, vsaj na tej začetni stopnji analize obravnavati brez privilegiranja, enakovredno vsemu ostalemu. Ta ravnodušnost do dignitete ali z drugimi besedami nivelizacija izjavljenega pa pomeni tudi brezbržnost do tradicionalne hierarhije panog. V izjavnem polju se na isti ravni pojavi popularna glasba, ki bureku v čast napiše pesem, resna dietetska znanost, ki se ga bolj dotakne, kot pa se mu resno posveti, znanstvenofantastična literatura, ki ga uporablja pri bogatenju zgodbe, proizvodnja in potrošnja bureka, ki prav tako nista od diskurzov neodvisni polji, kot sleng srednješolcev, ki bi bil brez bureka veliko siromašnejši. Pri tem pa ne gre za to, kot pravi Foucault (1991: 61), »da bi prav vse umestili na eno raven, raven dogodka«. Ampak, »da bi doumeli, da dejansko obstaja cel red ravni različnih tipov

dogodkov, ki se razlikujejo tako po obsegu, kronološki dolžini in zmožnosti proizvajanja učinkov« (Foucault (1991: 61).

Ob tem naštevanju se dotaknimo še nečesa. Burekov več se torej manifestira v nekakšnih burekizjavah. Toda kaj sploh je burekizjava? Burekizjava je izjava, ki vključuje burek različnih substančnih sistemov. Med njimi pa se nam hitro zariše distinkcija. Na eni strani imamo izjave, v katerih je burek (zgolj) označevalec za nekaj drugega, stoji za nekaj drugega. Recimo v frazemu »si burek« označuje, konotira neko betežno, umsko pomanjkljivo bitje, nekakšnega nesposobneža. Lahko bi jih poimenovali posredne burekizjave, torej izjave, v katerih burek jasno označuje, neproblematično, radodarno posoja svoje ime pojmom, konceptom, mislim in še čemu. Na drugi strani pa imamo izjave, ki se nanašajo bolj neposredno na burek. Torej izjave, v katerih burek ne označuje – vsaj jasno ne – ničesar drugega kot samega sebe. Primer takšne neposredne burekizjave? Recimo komad Ali Ena »Sirni & mesni«:

Burek (8 x)

Mam prijatla, ime mu je Ranko, da bi jedu burek je oropal banko,
ampak dragi Ranko, kaj ti to pomaga, v zaporu suh kruh in plesniva vlaga.

Kaj boš zdaj, ko bureka ni, mraz pa stiska ti kosti,

Malo premisli, možgane pretegni, hitro pobegni in teci na burek.

Burek (8 x)

Burek, burek, ti full pomaga za trebuh, da ni prehlada,

Ampak včasih se je treba nahranit za moč, za ženo obranit.

Ko je letu poštar iz našega praga, ga je vidu sosed in si mislu vraga,

Tej so močni, tej so divji saj ne jedo druge hrane, kot pa mesni sirni burek

Burek (8 x) /.../

Seveda pa je takšna delitev – na posredne in neposredne burekizjave – vprašljiva ter problematična. In to iz več razlogov. Tudi zadnja, tako imenovana neposredna burekizjava označuje, točneje bi bilo reči konotira, nekaj drugega. Burek v uspešnici Alija Ena konotira neko kul, v redu, nasitno, z močjo in verjetno celo z zdravjem povezano stvar. Semantizacija se tako zdi neizbežna. Rečeno z Barthesom (1990: 162), »brž ko imamo družbo, je sleherna raba spremenjena v znak te rabe«. Torej raba bureka je, da nahrani želodec, in te rabe ni mogoče ločiti od znaka za hrano (kar se najbolj jasno odraža v frazemu »nimaš za burek«, ki je nekakšna nadomestna ali komplementarna inačica frazemu »nimaš za kruh«, kruh pa je seveda znak za hrano). Od tu bi lahko šli seveda še naprej. Raba bureka je, da na hitro

nahrani želodec, in te rabe ni mogoče ločiti od znaka za hitro prehrano. Raba bureka je, da nahrani želodec v urah, ko je vse ostalo že zaprto, in te rabe ni mogoče ločiti od znaka za hrano ponočnjakov. In tako dalje, dalje, dalje.

Takšna delitev je problematična tudi zato, ker je meja med neposrednimi in posrednimi izjavami pogosto težko postaviti. Recimo, v primeru fotografije bureka v obliki besede »ART« pravzaprav ne moremo reči oziroma lahko rečemo, da gre tako za neposredno kot posredno izjavo. Pač odvisno od jezika, substance, ki jo vzamemo pod burekološki drobnogled.

Z izjavo, to enoto diskurza, ki ima substanco, oporo, mesto in datum, bomo torej naznačili prisotnost diskurza v nekem dogodku. Izjava je torej diskurzivni dogodek. Kot pravi Foucault (2001: 28), »biti moramo pripravljene, da vsak moment diskurza sprejmemo v eruptivnosti dogodka«.

Toda razumeti moramo tudi, da je izjavljanje zgolj ena od presentnih formulacij v diskurzu. Diskurz je, kot poudarja Foucault (2001: 37), prav tako neka celota hipotez, celota etičnih izbir, institucionalnih ureditev, modelov preučevanja in še česa, kakor tudi celota izjav, diskurzivnih dogodkov. Tako je brez dvoma pomanjkljivo, če ne kar napačno, diskurz definirati zgolj na osnovi kodificiranega sistema izjavljanja. Izjava, kot pravi Foucault (2001: 114), »ni neka idealna forma, ki jo lahko vselej aktualiziramo v kateremkoli telesu, v poljubni celoti in pod materialnimi pogoji, ki niso nepomembni«. Izjava se torej pojavi, artikulira in korigira znotraj objektivnih (z)možnosti. Ni torej od zunanjega, objektivnega sveta neodvisna manifestacija diskurzov, ampak diskurzivna manifestacija, prilagojena objektivnemu, nediskurzivnemu polju.

Analiza burekovega več nas torej postavi pred vprašanje odnosa izjav do nediskurzivnega, nam zastavi vprašanje razumevanja in analiziranja praks, reprezentacij in predmetov, ki niso v celoti zvedljivi na izjavno analizo. A na tej stopnji analize je predvsem pomembno, da v izjavljanju prepoznamo obstoj diskurzivnega ne glede na to, koliko in kako je neko izjavljanje podvrženo nekemu nediskurzivnemu, objektivnemu prostoru. V tega tako raje stopimo z drugim naslovom.

Več in (ne)diskurzivno

TAKŠEN ZASTAVEK – PREDAJA burekovega več zastrašujoči avtonomnosti diskurzov – pa nas privede tudi do neprijetnega vprašanja. Kaj ima pravzaprav ta burekov več sploh še skupnega z burekom? Tistim deviškim, nedolžnim, brezpogojnim burekom, ki obstoja neodvisno od burekovega več?

Diskurzi namreč proizvajajo svoje lastne diskurzivne objekte, ki pa nikakor ne sovpadajo z brezpogojnimi objekti. Burekizjava ni ista stvar kot brezpogojni burek in tudi ni le nekakšen podaljšek tega. Grafit »burek, nein danke« ni ista stvar kot brezpogojni burek, ki ga le nekaj zidov stran peče in prodaja Albanec iz Makedonije. Izjava in brezpogojno sta iz take perspektive radikalno heterogena, med diskurzivnim in nediskurzivnim obstaja neprehodna razpoka.

A hkrati sta diskurzivno in nediskurzivno nenehno pomešana, če ju le želimo tako – pomešane videti. Tako se lahko nacionalistični diskurz enkrat pojavi kot na mestni zid zapisana jezikovna reprezentacija (recimo grafit »burek, nein danke«), drugič kot element opravičevanja institucionalnih praks izključevanja bureka (recimo argument organizatorja, da se na prireditvi namesto bureka strežejo francoski kanapeji) ali pa kot (re)interpretacija teh praks (recimo, ko se burek izjemoma, nepričakovano pojavi na eni od svečanosti v Cankarjevem domu in izzove takšne in drugačne odzive). Torej med diskurzivnimi in nediskurzivnimi elementi obstaja, kot pravi Foucault (1991: 78), »nekakšna igra, menjave mest, spreminjanje funkcij, ki so spet lahko zelo različne«. Z drugimi besedami, produkcija diskurzov se namreč neizbežno opira na institucionalno in drugo nediskurzivno, objektivno osnovo. Krepi in uvaja jo cel sistem dejavnosti, praks, področij, institucij idr. (izobraževanje, produkcija, potrošnja, zakonodaja), ki se v različnih situacijah različno aktivirajo, vedejo, reagirajo.

Takšen skupek diskurzivnih in nediskurzivnih elementov bomo po Foucaultu poimenovali dispozitiv¹⁵ ali raje brkljarija, kot je to težko prevedljivo besedo

¹⁵ Pojem dispozitiv je Foucault prvič uporabil v delu »Nadzorovanje in kaznovanje. Nastanek zapor« (1984, 2004), v katerem pa ni podal eksplicitnih konceptualnih opredelitev in omejitev pojma. Tu je na eni strani ločil izjavno polje, ki določa pravno definicijo delikvence, opredeljuje nove tipe socialne skrbi itd., na drugi strani pa zapor in druge

hudomušno prevedel Rastko Močnik (1984: 321). S pojmom brkljarije torej želim opredeliti naravo vezi, ki obstaja med temi heterogenimi, diskurzivnimi in nediskurzivnimi elementi. Z drugimi besedami, želim opredeliti, opisati, zaobjeti tudi neko objektivno polje, ki omogoča produkcijo izjav – delovanje diskurzivnega.

A še vedno nismo s tem odgovorili na zgornje vprašanje. Kaj ima ta burekov več sploh skupnega z brezpogojnim burekom? V burekbrkljariji najdemo številne – brez dvoma so vsaj v moji analizi v zastrašujoči večini – situacije, dogodke, izjave, v katerih ni videti nobene sledi o kakšnem brezpogojnem bureku.

Da bi obudili pomen brezpogojnega bureka moramo v ta koncept brkljarije vključiti tudi dimenzijo geneze. Pri brkljariji gre, kot pravi Foucault (1991: 78), za »proces neprestanega strateškega popolnjevanja«. Mi pa bomo raje govorili o procesu diskurzivnega popolnjevanja ali diskurzivnega dopolnjevanja. O diskurzivnem popolnjevanju, v katerem se kaže točka 0 (nič), nekakšen (pred)diskurzivni pogoj te burekbrkljarije, nekakšna še ne diskurzivna burekbrkljarija, ki pa sploh omogoča, vzpostavlja in definira burekbrkljarijo. To najdemo v namerno anonimni izjavi na začetku tega poglavja, a da ne bomo bralca utrujali z obračanjem listom, jo ponovimo.

V ritmu urbanega življenja so bile prodajalne bureka tujerodnih proizvajalcev in prodajalcev kraj, kjer so ljudje lahko z brezpogojnim burekom na hitro potešili lakoto, nadomestili malico ali kosilo, kompenzirali dolgo odsotnost od doma. To so počele določene skupine ljudi, zlasti tisti brez hitrega dostopa do družinskega kosila: dijaki in študentje, priseljenci, delavci, popotniki in obiskovalci mesta, ljudje v tranzitu, ljudje, ki se jim pač mudi. (Pretekli čas mogoče v tem odstavku ne izključuje drugih časov, saj vse naštetu pripada, recimo, tudi sedanjiku.)

Na tej točki nič, v tej situaciji, ki šele vzpostavlja burekbrkljarijo, imamo torej opraviti z brezpogojnim burekom in z njim povezano materialno prakso, tako

institucije nadzovanja ter kaznovanja s specifično organizacijo prostora, teles, vidljivosti. Toda institucija ni, kot poudarja Foucault, realizacija pravnih in drugih diskurzov. Delikvent, opredeljen v pravnem diskurzu, ni ista oseba kot kriminallec v zaporu.

Verjetno je koncept dispozitiva najbolj eksplicitno (ta pridevnik se ne zdi najbolj primeren za Foucaultovo opisovanje teoretsko-analitskih konceptov) definiran, vsaj med v slovenščino prevedenimi teksti, v razgovoru, ki ga je vodil Alain Grosrichard, in je v slovenskem jeziku objavljen z naslovom »Igra Michela Foucaulta« (1991).

imenovano primarno potrebo, torej s prehranjevanjem! To je historično in geografsko določeno ter tako umeščeno v ritem vsakdanjega življenja in posameznikovo ter družbeno reprodukcijo.

Ostale različice praks, ki vključujejo burek, so diskurzivno, pomensko označene s to osnovno prakso, torej pojasnljive v razmerju do nje in v nanosu nanjo. Seveda ne vedno neposredno. Zakaj, kako, da se je sploh pojavil »burek, nain danke«? Zakaj je sploh nek nacionalistični diskurz ugriznil v brezpogojni burek? Zato ker je produkcija in prodaja brezpogojnega bureka (bila) v sumljivih rokah priseljencev, točneje Albancev iz Makedonije. In zakaj je burek postal mastna navlaka? Zakaj je nek dietetski, zdravoživljenjski diskurz brezpogojni burek potegnil iz reda primarne potrebe v red mastnega, nezdravega? Ker je pač bil zelo ali celo najbolj razširjena hitra prehrana, najbolj vidna in najbolj pri roki, katere proizvodnja je med drugim tudi bila, kot že rečeno, v sumljivih, dietetskemu Velikemu bratu manj podvrženih rokah priseljencev. No, naj bo dovolj. Pustimo kaj še za naslednja poglavja.

Brkljarija je tako opredeljena z neko strukturo heterogenih elementov kot tudi z določenim tipom geneze, popolnjevanjem. Drugače rečeno, burekov več je neka geneza, formacija, ima neko zgodovino. V tej genezi pa ne moremo prezreti mesta brezpogojnega bureka. Enostavno, banalno rečeno, brez brezpogojnega bureka ni burekovega več.

Toda kaj konkretno je ta burekbrkljarija? To bi lahko opisali kot skupek ali bolje genezo različnih situacij, ki omogočajo, da se burek povezuje z različnimi diskurzi in tako generira burekov več – ta pa se manifestira v izjavah. Takšna situacija je lahko povezana z uživanjem, pripravljanjem ali kupovanjem bureka, lahko vključuje pogovor, pisanje, fotografiranje, upodabljanje bureka ali kakšne povsem drugo početje, ki ga bolj ali manj naključno pritegne, vključi, oplazi. Lahko pa se nanaša tudi na bolj prikrite prakse, kot je na primer takšno ali drugačno reguliranje potrošnje, ki se neposredno ali posredno dotika bureka, ali na povsem nevidne prakse, kot je recimo izključevanje, tabuiziranje, (iz)brisanje bureka ali neke resnice tako ali drugače z njim povezane.

Burekbrkljarijo tako najdemo na zelo različnih mestih. Skriva in baha se v kuhinjah, v medijih, na ulicah, med priseljenci in domorodci, v šolah, v popkulturi, med mladino, v zavednem in nezavednem jeziku, v subkulturah, v fizičnem in

simboličnem prostoru, v znanosti, v izročilu, na stenah in na papirju, v znanstvenih in poljudnih besedilih, med liberalci in konzervativci, v fikciji in nefikciji, v zvoku in trdni materiji, med ljubitelji in neljubitelji, med nami in vami.

Burekbrkljarija je torej mesto, ki združuje objektivno, historično in diskurzivno, je mesto, ki v okviru objektivnih, historičnih zmožnosti producira izjave, aktivira diskurze. Skratka generira burekov več.

Seveda se lahko vprašamo, koliko je sploh smiselno in potrebno razlikovanje na diskurzivno in nediskurzivno, zunajdiskurzivno. Delitev na diskurzivno in zunajdiskurzivno, kot poudarjata Laclau in Mouffe (1987: 90–91), pomeni sprejeti klasično delitev na objektivno polje, konstituirano brez diskurzivnega posega, in na diskurz kot čisti odraz misli. Toda bolj ko analiziramo tako imenovane nediskurzivne komplekse (politične intervencije, tehnologije, produkcijske organizacije), jasneje postaja, da to niso sistemi pogojeni z neko objektivno silo (Bog, Narava, Razsodnost) in zato morajo biti razumljeni, poudarjata navedena avtorja, kot diskurzivne artikulacije.

Ni se težko s tem strinjati. Diskurzi nedvomno najbolj vidno, verjetno preko institucij (predpisi, zakoni) posegajo v neki nediskurzivni prostor in ga uravnavajo. Recimo, tako je zdravoživiljenjski diskurz vplival na zmanjšanje maščob v proizvodnji, materiji bureka. Proizvodnja bureka tako nikakor ni od diskurzov neodvisen kompleks. A to seveda tudi ne pomeni, da moramo zavreči analitično distinkcijo na diskurzivno in nediskurzivno. Diskurz je namreč v našem primeru predvsem ali zgolj nekakšno analitsko orodje in ne nek posvečeni teoretski koncept, ki bi ga želeli povzdigniti v čim bolj absolutnega.¹⁶

Če se na koncu vrnemo še za trenutek k začetnemu vprašanju tega podpoglavja, lahko dodamo, da nam šele koncept brkljarije argumentira, utemeljuje

¹⁶ Zaradi tega – zaradi izogibanja jasni definiciji diskurza tudi ne bomo rekli, da med diskurzivnim in nediskurzivnim poljem (institucijami, praksami, družbenimi strukturami in vsem, kar pač postavimo v to objektivno polje) obstoja dialektični proces, da se torej diskurz sooblikuje z nediskurzivnimi elementi, hkrati pa povratno vpliva tudi na te nediskurzivne elemente. To bi bil pravzaprav najpreprostejši način, da omilimo ta dualizem, a hkrati bi tako tudi že globoko posegli v samo definicijo diskurza. To pa nikakor ni ne moja želja ne moj namen.

pogled naše analize. Pogled ki je usmerjen v ekskluzivnost, enotnost nekega objekta, v našem primeru bureka. Brez vpeljave objektivnega polja v analizo bi se zdela takšna zastavitev – temelječa na enotnosti objekta – čudna, pomanjkljiva ali celo zgrešena. Brez polja objektivnega – torej v totalitarističnem režimu diskurzov – bi bržkone morali za izhodišče izbrati neko diskurzivno enotnost, ne pa enotnost objekta. Postavka enotnosti objekta bi nas lahko v diktaturi diskurzov stala glave.

Zaključimo. Burekov več se, vsaj v tej analizi, ne konstituira samo pod težo nekih vehementnih, vasezagledanih in strahzbujajočih diskurzov, ampak tudi na nediskurzivnem, objektivnem polju, v okviru objektivnih (z)možnosti. Burekov več je vedno pripet na brezpogojni burek, pa čeprav se včasih zdi, da med njima lahko obstoja razdalja, ki se meri v svetlobnih letih.

Več in (ne)materialno

NEDOGMATIČEN KONCEPT brkljarije pa implicira še nekaj. Z razliko od generalnih teorij predlaga ali celo zahteva, da naj izhajamo iz analiziranja snovi in ne iz nekih relativno apriornih konceptov, ki se jim snov – kakršnakoli pač že je – doda le kot ponazoritev.

Toda kaj je pravzaprav v našem primeru ta snov? Snov? Snov v najbolj primarnem, prizemljenem, materialnem pomenu? Pravzaprav bi bilo k vprašanju materialnosti bolj smiselno priti iz drugega, bolj tehtnega zastavka in ne iz te čudne besedne igre. Namreč, če smo v analizo vključili tudi polje objektivnih (z)možnosti, potem se hitro znajdemo tudi pred vprašanjem materialnosti preučevanega objekta. Pritegnitev objektivnih (z)možnosti v analizo burekovega več nam zastavi tudi vprašanje materialnosti in funkcionalnega konteksta te materialnosti.

Tu pa se zdi sprva smiselno postaviti distinkcijo med materialnostjo brezpogojnega bureka in burekovega več.

Začnimo pri burekovem več. Materialnost burekovega več? Burekov več ni v redu materialnega, ne pripada svetu teles, ampak redu občosti, svetu idej, konceptov, misli, nazorov, pojmov, teorij. To pa seveda ne pomeni, da se ne uteleša v čutnih elementih. Manifestira se v izjavah, kot smo rekli. Da pa je neka sekvenca lingvističnih ali nelingvističnih elementov obravnavana kot izjava, je potrebno, da

ima materialni obstoj ali – bolje bi bilo reči – materialno oporo. Izjava, kot pravi Foucault (2001: 109), »je vselej dana preko neke materialne globine, četudi je ta prikrita in četudi je že ob svoji pojavitvi obsojena na to, da izgine«.

Seveda gre pri izjavah za materialnost zelo različnih pojavnosti, zelo različnih življenjskih dob, ki lahko trajajo tisočletja (recimo grafit »burek, nein danke«, ki ga bodo arheologi izkopali čez tisočletje ali dva, ko bodo kopali temelje za novi NUK) ali zgolj nekaj sekund, če sploh sekund (recimo frazem »si burek« ali ugriz Zmaga Jelinčiča Plemenitega v burek). V vseh primerih je bilo dejansko izjavljeno, se je tako ali drugače materializiralo, ni ostalo le v svetu občosti idej, misli, konceptov, pojmov. Izjava namreč ni, kot smo že rekli, »idealna forma, ki jo lahko vselej aktualiziramo v kateremkoli telesu, v poljubni celoti in pod materialnimi pogoji, ki niso pomembni« (Foucault 2001: 114).

A pravzaprav nas v tem podpoglavju zanima materialnost brezpogojnega bureka. Ta pa je z razliko od burekovega več, pardon, od teh materialno pogojenih manifestacij burekovega več veliko bolj samoumevna. A prav zaradi te samoumevnosti, te brezpogojnosti predstavlja svojevrsten analitski in teoretski problem.

Predmeti obstojajo kot fizične, konkretne oblike in te so na tej stopnji neodvisne od kakršnekoli mentalne predstave o njih. Skratka, brezpogojni burek obstoja neodvisno od burekovega več. Ta lastnost pa predstavlja ključni element razumevanja moči in pomembnosti predmetov v kulturnem oblikovanju. Stvarnost, fizičnost materialne kulture ne predstavlja samo mostu, vezi med mentalnim in fizičnim svetom, ampak tudi med zavednim in nezavednim. Fizičnost, kot nadaljuje Daniel Miller (1987: 99), namreč predmete naredi stvarne in očitne ter tako povzroči, da so vključeni v nezavedno, nesprašujoče se vedenje.

Predmeti niso besede in ko govorimo o pomenu predmetov, pravi Miller na drugem mestu (1994: 397), nam je bližje »vprašanjem eksistence, kot pa vprašanjem reference«. Fizičnost artefaktov je v primerjavi z jezikom veliko težje ločiti od družbenega konteksta, v katerem operirajo, in zato tudi povzročajo svojevrsten akademski problem.

Zelo svobodno rečeno, a v miselnih okvirih Millerjevega (1987) osrednjega razmišljanja o materialni kulturi, ta ne predstavlja samo prizorišča za družbeno delovanje, ampak je integralni del družbenega delovanja. To postavlja materialno

kulturo v procesualno in relacijsko pozicijo v odnosu do človeških subjektov. Postavlja jo v pozicijo, v kateri objekti in njihova sposobnost po oblikovanju podpirajo razvoj subjekta.¹⁷ Materialna kultura je torej kultura, je kultura v najširšem smislu, je proces skozi katerega se skupnosti in posamezniki socializirajo, vzpostavljajo, konstituirajo.

A materialnost brezpogojnega bureka se ne konča na tej splošni ravni materialnosti. V primeru brezpogojnega bureka (pa konec koncev tudi v nekaterih pojavnostih burekovega več) imamo opraviti s posebno vrsto materialne kulture. Gre namreč za »utelešeno materialno kulturo« (Dietler 2005: 3), za poseben tip materialnih objektov, narejenih za neposredno uničenje. Uničenje skozi uživanje, vnos hrane v človeško telo. Zaradi tesne povezanosti s telesom ima ta specifična materialna kultura dodaten simbolični in emocionalni pomen v oblikovanju

¹⁷ Ključna beseda, ideja Millerjevega monumentalnega besedila »Material Culture and Mass Consumption« (1987) je »objektivacija« in ta je uporabljena z namenom, da opiše niz procesov, v katerih se predmeti kažejo kot konstitutivni elementi v oblikovanju subjekta. Objektivacija opredeljuje nekakšen dialektičen odnos med subjekti in objekti, med ljudmi in predmeti – in pri tem ne privilegira meja osebnosti, kot so te razumljene »na zahodu«: »Objektivacija opisuje neizbežen proces, s katerim vse izraznosti, zavedne in nezavedne, družbene in individualne, prevzamejo posebno obliko. Le skozi dajanje oblike je lahko nekaj zamišljeno. Beseda objektivacija, kakorkoli, vedno implicira, da je oblika del večjega procesa nastajanja.« (Miller 1987: 81)

Ta vrednost materialne kulture kot oblike »bivanja v svetu« je verjetno najbolj nazorna pri razumevanju socializacije. Miller v nadaljevanju teoretskega razglabljanja na primeru psiholoških in psihoanalitskih raziskav nazorno pokaže pomembnost predmetov pri razvoju subjekta. Te študije pokažejo, da je le skozi resnično dinamičen odnos med dojenčkom in njegovim okoljem subjekt sposoben postati subjekt. Kot pravi Miller zgoščeno na drugem mestu (1994: 399), otrok, rojen v enem kulturnem okolju, že zelo kmalu izoblikuje opazno drugačno vedenje od otroka, vzgojenega v drugem okolju. Na to imajo velik vpliv mikrorutine vsakdanjega življenja. Te nas usmerjajo v interakciji s prostori, objekti in malimi toda pomembnimi razlikami v oblikah predmetov, skozi katere si oblikujemo naše klasifikacije in habitus. To nato omogoča velikemu delu sveta, da postane hitro absorbiran kot samoumeven kontekst naših življenj. V tem smislu naša kulturna identiteta ni samo utelešena, ampak tudi objektivirana, opredmetena.

osebnosti. Je torej tudi materialna konstrukcija osebnosti in to ne le v figurativnem smislu. Glede na to, da sta hranjenje in pitje dejanji, ki se morata ponavljati vsakodnevno za biološko preživetje, posedujeta zelo pomembno mesto med številnimi rutinskimi praksami, ki, kot nas opominja Pierre Bourdieu (2002a, 2002b), služijo utrjevanju habitusa – skupku utelešenih dispozicij, ki strukturirajo naša dejanja in nezavedno umeščajo družbene vloge in kulturne kategorije, percepcije, identitete in razlikovanja.

In to še ni skrajni domet te utelešene materialne kulture. Ker vzdrževanje teh procesov potrošnje zahteva tudi neprestano vzdrževanje produkcije skozi proizvodno, kuhinjsko in drugo delo, je v tej domeni materialne kulture tesna, globoka dialektična povezava med domačo in politično ekonomijo še posebej vidna. Potrošnja utelešene materialne kulture oblikuje osnovno polje pogajanj, projekcij in konstelacij moči. Utelešena materialna kultura je torej dober primer, rečeno z Marcelom Maussom (1996: 11), »totalnega družbenega fenomena«.

Toda kaj ima ta materialnost brezpogojnega bureka – pa če je še tako utelešena – sploh opraviti z burekovim več? Na vprašanje bomo odgovorili z vprašanjem, a pred tem odgovorom-vprašanjem postavimo še nekaj trdilnih stavkov. Ni vseeno, kakšna materialnost in/ali funkcionalni kontekst nastopata v polju diskurzivnega. Pred tem bi sploh morali reči, da še posebej ni vseeno, kakšni objekti – materialni ali nematerialni – nastopajo v polju diskurzivnega. Rečeno drugače, diskurzom ni vseeno s kakšnimi objekti, materialnostjo, če sploh materialnostjo, imajo opravka. Burekovemu več tako ni vseeno, da je brezpogojni burek polnilo želodca. In to polnilo želodca z zelo specifičnim mestom v redu polnil želodca. Tako se lahko vprašamo, zakaj je recimo nacionalistični diskurz vzel burek bolj za svojega kot pa čevapčiče (kratko obdobje takoj po osamosvojitvi pogosto preimenovane v lulčke) ali legendarno Zastavino vozilo yugo? Vprašanje dopolnimo še z ugibanjem. Če bi za spoznavni objekt izbrali fraze v jeziku nekdanje skupne države ali recimo med priseljenci nekdanj priljubljene in med Slovenci pogosto zasmehovane čevlje z ostrim zaključkom v prstnem delu (špičaki), se analiza najverjetneje ne bi ponovila v istih koordinatah, v zgodbo bi se vključili nekateri novi diskurzi, stari diskurzi bi dobili novo mesto in pomen ter še marsikaj bi nas znalo presenetiti.

No, naj bo jasno, tovrstna vprašanja in ugibanja nas v tem projektu ne bodo posebej obremenjevala. A vendar, kljub navidezni nepomembnosti materialnosti pri

razumevanju burekovega več, ta le ni oziroma ne sme biti, vsaj v naši analizi, ničelna. Rečeno drugače, burekovemu več ni vseeno ali se za brezpogojnim burekom skriva prevozno sredstvo, neka jezikovna forma ali hrana, polnilo želodca. In če gremo še dlje, burekovemu več tudi ni vseeno, kakšno je to polnilo želodca. Ali je polnilo namenjeno vsem želodcem, ki pa se ga nekateri zaradi cenenosti raje izogibajo, ali pa je polnilo želodcev tistih, ki pogoste čustvene težave rešujejo z nakupi BMW-jev in pozlačenih golf palic?

V tej analizi burekovega več materialne poteze in razsežnosti brezpogojnega bureka tako ne bodo ostale nepomembne. Ne bomo spregledali, zamolčali, da je burek tudi hrana, polnilo želodca, in ne samo simbolični medij, orodje v procesih označevanja. In ne samo pomembna prehrana nekaterih etničnih, vrstniških idr. skupin, ampak tudi jed, ki je zaradi razširjenosti in vidnosti v urbanem pouličnem miljeju pogosto kar označevalec za hitro prehrano. Jed, ki si je v slovenski pozni moderni zagotovila mesto v zmagovalni skupini tako glede na kvantitativni porast kot tudi glede na razširitev v številna nova polja in institucije (recimo proizvodnja v industrijskih obratih, potrošnja v šolah, vojski, na številnih tako formalnih kot neformalnih zabavah, prireditvah). Je torej hrana z vsemi materialni, funkcionalnimi in drugimi kontekstualnimi razsežnostmi, ki jih zanimanje za dandanes modno diskurzivno lahko hitro spregleda.

Toda ne pozabimo, predmet analize je burekov več.

Več in diskurz (drugič)

VRNIMO SE TOREJ K DISKURZOM, TEM silam, ki rušijo evidentnost materialnosti, in na burekov več pogledjmo podrobneje še iz diskurzivne, idealistične perspektive.

Diskurz, kot poudarjata Laclau in Mouffe (1990: 101), nam govori, da ima vsaka družbena konfiguracija pomen. Če je burek prvak slovenskih nacionalistov Zmago Jelinčič Plemeniti ali če ga uživa priseljenc iz Bosne, je fizično dejstvo, materialna praksa enaka, toda pomen je različen. Primer verjetno ni najboljši, poiščimo drugega. Isti predmet, sirov burek, je v slovenskih strokovnih in poljudnih besedilih o zdravem življenju mastna navlaka, med priseljenci iz Bosne in Hercegovine v Sloveniji pa to sploh ni burek, ampak je sirnica. In kar je za nas

bistveno, je skoraj sveta stvar, kot v številnih intervjujih razlaga bosanski popglasbenik Dino Merlin, ki je med drugim z burekom (in ne s sirnico) poimenoval tudi svoj album. Isti predmet ima tako znotraj različnih diskurzov – torej znotraj zdravoživljenjskega in priseljenskoetničnega različne pomene. Seveda burek kot predmet (brezpogojni burek) obstoja neodvisno od diskurzivne artikulacije. Njegov obstoj v tej analizi ni pod vprašajem. Toda kot mastna navlaka in kot sveta stvar obstaja le znotraj in/ali zaradi določenega diskurza. Ali kot pravita Laclau in Mouffe (1987: 91): »Ne zanikamo obstoja /.../ objektov zunaj naših misli, marveč to, da bi se mogli taki dogodki konstituirati zunaj diskurzivnih pogojev nastajanja.« Če torej povlečemo nit iz prejšnjega poglavja, potem lahko rečemo, da ne živimo preprosto med objekti in dejanji, ampak med objekti in dejanji, ki imajo pomene.

Diskurz smo na osnovi izrečenega v tem podpoglavju tesno približali pomenu. A diskurzov ne smemo razumeti zgolj kot skupine znakov, verige označevalcev, mehanizme označevanja. Diskurzi so seveda sestavljeni iz znakov, »toda tisto kar počnejo, je več kot le uporabljanje teh znakov za označevanje« (Foucault 2001: 55). Diskurze je potrebno razumeti, kot »prakse, ki sistematično formirajo objekte, o katerih govorijo« (Foucault 2001: 55). No, lahko bi tudi drugače postavili, pravzaprav poenostavili to Foucaultovo razumevanje konstitutivne vloge diskurzov. Tako da bi rekli, da so oblikovanja pomenov tudi ali predvsem dejanja konstituiranja. Kakor koli že, za analizo burekovega več je bistveno, da prepoznamo konstitutivno vlogo diskurzov, pomenov.¹⁸ Stvari torej dobijo pomen in postanejo

¹⁸ Omenimo le eno od Foucaultovih analiz objektov vedenja, ki odstirajo konstitutivno vlogo diskurzov. To, čemur danes pravimo homoseksualno vedenje, je verjetno obstajalo že od nekdanj. Toda kategorija homoseksualca kot posebne vrste spolne identitete oziroma družbenega subjekta se je pojavila, kot je pokazal Foucault (2000), šele znotraj medicinskega, psihiatričnega, legalnega in moralnega diskurza v poznem 19. stoletju, ko se pojavijo teorije o spolni perversnosti. Zunaj specifičnih diskurzov, torej zunaj oblikovanja določene vednosti, zunaj določenih diskurzivnih praks, regulacij, disciplinskih tehnik (določene družbe in določenega časa) se homoseksualec kot specifična vrsta družbenega subjekta ne bi mogel pojaviti. Torej objekti vednosti, kot je pokazal Foucault na primeru norosti, kaznovanja, zločina, bolezni, homoseksualnosti idr., obstojajo le znotraj določenih diskurzivnih formacij.

objekti vednosti le znotraj diskurza. Burek kot mastna navlaka obstoja le znotraj zdravoživljenjskega diskurza. Diskurza, ki nam govori, kaj je zdravo in nezdravo, diskurza, ki nam zapoveduje načine rokovanja z mastno in kalorično hrano. Izven diskurzov tako, strogo diskurzivno gledano, nič nima pomena. Diskurze, rečeno s Foucaultom (1991: 18), »si moramo predstavljati kot nasilje, ki ga prizadevamo stvarem«.

Diskurzi, o katerih govorimo, torej ne odražajo nekega »naravnega« bistva stvari, temveč jih šele *konstruirajo*. Stvari so nam tako pravzaprav vedno dostopne prek različnih diskurzov. Ti nam stvari šele oblikujejo in prevajajo v neke za nas pomenljive enote. Ta konstruktivistična, antiesencialna podmena zahteva, da burekov več razumemo, kot čivkajo že vrabci na strehi, kot konstrukt.¹⁹

&

Takšno diskurzivno pojmovanje burekovega več nasprotuje pojmovanju subjekta kot avtonomnega kreatorja, avtentičnega vira pomena (in dejanja). Vednost oziroma pomene oblikuje diskurz in ne subjekti, ki znotraj diskurza delujejo. Kot bi grobo rekli strukturalisti: jezik govori nas in ne mi jezika. Subjekt je iz takšne perspektive oblikovan znotraj diskurza, podreja se njegovim pravilom, je torej diskurzu podvržen. Subjekt je torej vedno, tako kot objekt, diskurzivni subjekt. Nekoliko drugače rečeno, diskurzi oblikujejo samo tiste subjektne položaje, s katerimi postanejo smiselni in učinkoviti.

A to še ne pomeni, da je subjekt iz analize burekovega več potrebno izbrisati. Subjekti lahko, vsaj tako se zdi v primeru burekovega več, proizvedejo določen pomen, toda ta pomen je vedno oblikovan v pravilih, v odnosu do nekega diskurza, neke resnice. Znotraj diskurza torej lahko delujemo, oblikujemo pomene v različnih

Od tu ni daleč do Foucaultovega razumevanja ali bolje bi bilo reči analiziranja zgodovine. Nasproti zgodovinskim kontinuitetam je vsaj na svojih predmetih proučevanja pokazal, postavil zarez, prelome, diskontinuitete od obdobja do obdobja, od ene diskurzivne formacije do druge.

¹⁹ Naš pristop bi vsaj na osnovi rečenega v tem podpoglavju lahko definirali tudi kot kritično diskurzivno analizo. Ta se ali naj bi se ukvarjala z »diskurzom kot instrumentom socialne konstrukcije realnosti« (Van Leeuwen 1993: 34). A vendar obstoja nek ampak. Na opis tega pa še malenkost počakajmo.

smereh. Lahko pečemo »sirow low fat burek«, ga sploh ne damo v usta ali uživamo najbolj masten burek in stresamo šale na račun pokroviteljskega zdravoživljenjskega diskurza. Nismo torej (nujno) pasivni elementi ali celo produkti diskurzivne produkcije. Znotraj diskurzov, vsaj znotraj nekaterih, nam je torej dana zavest in kreativnost. To pa seveda ne pomeni, da bodo vsi posamezniki v določenem obdobju postali subjekti nekega diskurza in s tem postali nosilci njegove vednosti.

Če torej za analizo burekovega več priredimo, omilimo zgornji strukturalistični moto, subjektovo moč označevanja najbolj zadenemo s parafrazo znamenitega izreka Karla Marxa: ljudje dajejo stvarjem pomene, toda ne v pogojih, ki so si jih sami zbrali.²⁰

Burekov več torej vsaj do neke mere poskušam razumeti kot dinamično izmenjavo med posameznimi avtorji in posameznimi diskurzi. Vsakdo, ki piše, razmišlja, govori, poje, fotografira, upodablja (o) burek(u), mora določiti nekakšen položaj vis-a-vis bureku. Vsak subjekt, ki se izjavlja o bureku, to počne na svojevrsten in enkratni način. Nič od tega pa se ne zgodi v abstraktnem. Vsaka izjava se nanaša, sklicuje na določen predhodni diskurz, na določen režim samoumevnosti, vednosti, resnice. Poleg tega se vsaka burekizjava priključi drugim izjavam, občinstvom, institucijam in seveda burekovemu več samemu.

Ko govorimo o produkciji pomenov znotraj diskurza, nam pomen delovanja subjektov lahko še dodatno osvetli vpeljava razlikovanja med semantiko, ki se ukvarja s pomenom besed, in pragmatiko, ki se ukvarja s tem, kako je pravzaprav beseda uporabljena v določenih govornih kontekstih. Vprašanje je torej, do kakšne mere je smiselno rigidno ločevanje med semantiko in pragmatiko, med pomenom in uporabo. Uporaba namreč pomaga določati pomen, uporaba in pomen sta tako

²⁰ V originalu: »Ljudje delajo svojo lastno zgodovino, toda ne delajo je, kakor bi se njim zljubilo, ne delajo je v okoliščinah, ki so si jih sami izbrali, /.../« No, mislim, da moramo podati še nadaljevanje te monumentalne in nadvse slikovito formulirane misli: »/.../ temveč v okoliščinah, na kakršne so neposredno zadeli, kakršne so bile dane in ustvarjene s tradicijo. Tradicija vseh mrtvih pokolenj leži kakor mora na možganih vseh živih ljudi.« (Marx 1979: 452)

neločljivo povezana. Kot je že vztrajal, in to »semantiki« povsem predani, Ferdinand de Saussure: jezik brez govora ni mogoč in obratno.²¹

Več in diskurz (tretjič)

Diskurze, to osrednjo silo konstruiranja burekovega več, smo torej prepustili temu kompleksnemu podjetju označevanja. Označevanje pa ni nikoli, kot bistroumno poučuje Glava-Mož Alico (v čudežni deželi), nevtralnno početje.

»Kadar jaz uporabim kakšno besedo,« je samozavestno rekel Glava-Mož, 'pomeni ta beseda natančno tisto, kar jaz hočem, da pomeni – ne več in ne manj.'

'Vprašanje je samo,' je menila Alica, 'ali od besed lahko zahtevate, da pomenijo toliko različnih reči.'

'Vprašanje je samo,' je pribil možic, 'kdo ima glavno besedo – če še nisi vedela.'« (Carroll 1990: 235)

Pomeni, diskurzi so torej, kot nam jasno razlaga Glava-Mož, intimno, neločljivo povezani z močjo. Toda, rečeno s Foucaultom (1991: 4), »diskurz ni enostavno le to, kar prevaja boje ali sisteme dominacije, ampak se zanj in prek njega bojujemo, je oblast, ki se je želimo polastiti«. Je torej neposredno mesto, mehanizem oblasti.

²¹ Le nekaj tovrstnih premlevanj iz »Predavanj iz splošnega jezikoslovja«: »/.../ jezik je nujen, da je govor sploh mogoče razumeti in da lahko sploh proizvaja učinke; a govor je nujen, da se jezik sploh vzpostavi; /.../«, »Jezik in govor sta torej drug od drugega odvisna; jezik je hkrati orodje in proizvod govora.« (Saussure 1997: 30).

Seveda pa Saussurjevska dihotomija jezik/govor ni (povsem) primerljiva in analogna z dvojico semantika/pragmatika. Ločevanje pomena in uporabe nedvomno postaja vse bolj zabrisano od Wittgensteiana dalje. Prava referenca bi torej tu moral biti Wittgenstein. O tem neizbrisljivem partnerstvu pomena in uporabe nam pravzaprav govori že znameniti Wittgensteinov (1980: 250) »govoreči lev«: »Če bi lev znal govoriti, ga ne bi mogli razumeti.« Zakaj torej leva ne bi razumeli, če bi znal govoriti? Na to stvarnik »govorečega leva« odgovarja takole: »/.../ če pridemo v tujo deželo s povsem tujimi tradicijami; in to celo tedaj, če znamo jezik te dežele. Mi teh ljudi ne *razumemo*. (Pa ne zato, ker ne vemo, kaj govorijo sami sebi.) Ne moremo se v njih najti.« (Wittgenstein 1980: 250) Za razumevanje jezika torej ni dovolj zgolj semantična raven (razumevanje pomena besed), ampak je potrebna tudi pragmatična raven (razumevanje uporabe besed).

Oblast se na ravni notranje organiziranosti, delovanja diskurza najprej kaže kot sistem izločanja. Številni postopki izločanja vsebujejo prepovedi, omejitve, razločevanja, izključevanja, ki zadevajo tako objekt kot način in pogoje govora, komuniciranja pa seveda tudi subjekte, ki so zanj pristojni.

Kot poudarja Mladen Dolar (1991: XVI), moramo diskurze tako razumeti »kot nekaj v sebi prelomljenega« in jih neprestano opazovati ob tem, kar so morali izbrisati ali zavreči, da so se vzpostavili. Razumevanje diskurzov zahteva tudi oživitve nedogodkov, torej ne le analize izjavljenega, temveč tudi analizo neizjavljenega ali kot pravi Dolar (1991: XVII) »ne le merjenje teže izjav, temveč teže molka«. Recimo pogled v slovenske kuharske knjige nam spregovori o težkem molku in o strogih diskurzih, ki kuharskim knjigam, tako ali drugače zavezanim slovenski stvari, ne pustijo spregovoriti o bureku.

Izločanje ni edina stvar, ki jo diskurzi počnejo. Je pa za analizo verjetno najbolj problematična in hkrati najbolj jasno, neposredno kaže na to, da diskurzov ne moremo razumeti brez analize oblasti. Diskurz, kot pravi Foucault (1991: 4), se »na videz izdaja za nekaj malenkostnega, a prepovedi, ki ga zadenejo, odkrijejo zelo zgodaj, zelo hitro njegovo zvezo z željo in oblastjo«.

Burekov več moramo tako razumeti kot oblikovan z vsemi izjavami, ki so ga imenovala, opisovale, klasificirale, mu sodile, ga povezovala z drugimi objekti. Pa tudi – čeprav veliko težje opredeljivo – z izjavami, ki tega niso počele in za katere bi pričakovali, da bodo to počele, ter z vsem neizjavljenim – molkom, ki tako ali drugače obkroža burek.

Rekli smo, da imajo diskurzi enkratno moč definiranja, konstituiranja objektov vedenja. In rekli smo, da imajo zloveščo moč brisanja, izločevanja. Diskurzi širijo, uvajajo, utrjujejo, vzpostavljajo nekatere in hkrati zanikajo, utišajo, brišejo druge pomene, vednost, resnico. Podvrženi smo vzpostavljanju resnice – v našem primeru bi bilo verjetno ustrežnejše govoriti o vzpostavljanju samoumevnosti – prek oblasti. Oblasti tako ne moremo izvajati brez produkcije resnice, samoumevnosti, vednosti.

Resnica, vednost, samoumevnost tako ne more biti zunaj oblasti. Rečeno s Foucaultom (1980: 131 = 1991: 72–73), vsaka družba ima »svoj režim resnice, svojo 'splošno politiko' resnice; tj. tipe diskurzov, ki jih sprejema in jim zagotovi funkcijo resnice /.../«. Zdravoživljenjski diskurz, predan »filozofiji zdravega življenja«,

utrjuje določeno vednost, resnico, samoumevnost: burek je nezdrava stvar, mastna navlaka. In ne samo to, tudi predlaga in nemalokrat vsiljuje načine rokovanja z mastno navlako, jo omejuje, stigmatizira.

Namen tega projekta ni, kot je bilo že nakazano na začetku tega poglavja, da bi resnico osvobodil oblasti in jo tako postavil nasproti pomoti, odtujeni zavesti, iluziji, ideologiji.²² In tudi ni namen, da bi začrtali mejo med znanostjo ali resnico in tistim, kar spada v nek drugi red. Ampak,²³ da pokažem, kako se znotraj diskurzov oblikujejo učinki resnice, učinki samoumevnosti. Kajti resnica, kot ponavlja Foucault (1991: 72, 73), »ni zunaj oblasti«, »ni nagrada svobodnim duhovom, plod dolgotrajne odmaknjenosti niti privilegij tistih, ki se jim je uspelo osvoboditi«. Hočem pokazati, kaj v resnici resnica je. In kaj je resnica, če ne oblast?²⁴ Torej, v mojem projektu se zastavlja vprašanje uporabe učinkovitosti oblasti/resnice in ne njene resničnosti.

²² Kot pravi Foucault (1991: 63), si je s pojmom ideologije težko pomagati iz treh razlogov. Prvi, za mojo analizo najpomembnejši, je ta, da ideologija vedno stoji nasproti nečesa drugega, kar domnevno šteje za resnico. Diskurz, z razliko od ideologije, ne išče meje med tistim, kar sodi v kategorijo znanstvenosti ali resnice, in na drugi strani tistim, kar spada v neko drugo kategorijo. Pojem diskurza usmerja zanimanje, pogled v to, kako se znotraj diskurzov, ki sami na sebi niso niti resnični niti lažni, proizvedejo učinki resnice. Druga težava, pomanjkljivost ideologije je, da se nanaša na nekaj iz reda subjekta. In tretja, da je ideologija v podrejenem položaju glede na nekaj, kar deluje kot njena baza, kot njena materialna, ekonomska idr. determinanta.

²³ Tu gre za tisti nedokončani ampak iz opombe številka 11.

²⁴ »Politična ekonomija resnice« je v sodobnih družbah zaznamovana po Foucaultu (1991: 73) z naslednjimi potezami:

- resnica sloni na znanstvenem diskurzu in institucijah, ki ga proizvajajo;
- podvržena je neprestanemu političnemu in ekonomskemu spodbujanju;
- je opredeljena z ogromno razširjenostjo in potrošnjo (skozi izobraževalne in informacijske aparate);
- producira se pod kontrolo velikih političnih in ekonomskih aparatov (univerza, vojska, tisk, mediji);
- je predmet političnih razprav in družbenih konfrontacij (t. i. ideološki boji).

V nadaljevanju spregovorimo še o naravi oblasti, ki jo je pri razumevanju burekovga več še zaradi nečesa smiselno razumeti v okviru Foucaultovih konceptualnih koordinat. Oblast je, kot je pokazal ne samo Foucault, ampak tudi Antonio Gramsci, Edward Said (1996) in verjetno drugi, tudi produktivna. Ni le pravna, negativna, ne govori le česa ne smemo, ampak je tudi tehnična, pozitivna, omogoča nam, da lahko stvari počnemo. Pogost Foucaultov argument je, da oblast šele konstruira tisto, kar naj bi bilo predmet represije. Ustvarja vednosti, diskurze, pomene, prakse, pravila, samoumevnosti. Oblast, zapisana resnici, samoumevnosti zdravega življenja ustvarja celo vrsto pogovorov, fraz, opazk o nezdravosti, mastnosti bureka, številna strokovna, znanstvena, fiksijska besedila z burekom v vlogi grešnega (redilnega, nezdravega) kozla, nasvete strokovnjakov in različnih strok glede uživanja bureka, nove burekrecepte (»sirow low fat burek«), bolj zdrave tehnike priprave burekov in še in še. A pred nadaljnjim naštevanjem se zdi potrebno burekov več, ki je bil do sedaj povsem v oblasti diskurza, vsaj malo prepustiti tudi tistemu, na katerega pravzaprav diskurz deluje.

&

Govorili smo o oblasti, ki bi jo do te točke še lahko razumeli kot vsrediščeno entiteto. A mislim, da je vsaj za analizo burekovega več ustrežnejše, da jo razsrediščimo. Od tu dalje zato raje govorimo o oblastnih razmerjih oziroma oblastnih povezavah.

Oblastna povezava je, kot poudarja Foucault (1991: 113–114), definirana z dvema nenadomestljivima elementoma. In sicer, da je tisti, nad katerim se oblast izvaja, v celoti prepoznan kot oseba, ki deluje. Ter da se nasproti oblasti lahko odpre cel kup odgovorov, posledic, reakcij idr. Oblastna razmerja torej definira to, da so način delovanja, ki ne deluje direktno in neposredno na druge: »Oblast ne deluje na druge, temveč na njihova delovanja.« (Foucault 1991: 113) Gre torej za delovanja na delovanja, tako na dejansko obstoječa kot na potencialna.

Skratka, opraviti imamo s subjekti, ki jim je dana možnost oblikovanja različnih reakcij. Na dietetska priporočila, reklame za jogurte z 0,0 % maščobe, koščene lepotne modele se lahko odzovemo različno. Če ostanemo pri znanih primerih: lahko začnemo peči »sirow low fat burek« oziroma ga sploh ne damo več v

usta ali gremo na najbolj masten burek in stresamo šale na račun pokroviteljskega, zateženega zdravega življenja.

Oblast tako, po Foucaultu, ne more biti v posesti nekoga, je le neka strategija, neka mreža razmerij. Oblasti se tako tudi ne da lokalizirati in se je ne da analizirati kot proizvod nekega zavestnega nagnjenja ali interesa. Iz oblasti se tudi ne da izstopiti, seveda pa je možno neki oblastni strategiji nasprotovati z drugo.

Spregovorili smo že o naravi oblasti. Rekli smo, da je produktivna. Na tem mestu lahko dodamo, da je tudi mobilna in negotova.

Takšna narava, razumevanje oblasti pa implicira tudi svojevrsten pristop k analizi oblasti. Odveč je pričakovati analizo pravne zgradbe suverenosti, državnih aparatov in ideologij, ki te spremljajo. Zmotno je tudi pričakovati analizo legitimnih in regularnih oblik oblasti na njenih osrednjih lokacijah s splošnimi učinki, s katerimi te delujejo. Kam lahko torej s takšnim razumevanjem oblasti posežemo? Mislim, da predvsem k razkrivanju oblasti na njenih mejah, na tistih mestih, kjer postaja, v Foucaultovem besednjaku, kapilarna. Torej, predvsem k analizi oblasti na drugi strani pravnih pravil, k analizi investiranja oblasti v institucije, utelešenja v različne tehnike, povezovanja z materialnimi okoliščinami. Rečeno s Foucaultom (2000: 99), »ne iščimo glavnega štaba«, vsi smo namreč, »vključeni v značaj velikih brezimnih, skoraj nemih strategij«.

In kot že rečeno, takšno razumevanje oblasti prinaša tudi svojevrstno razumevanje subjekta znotraj oblastnih razmerij. Zelo svobodno prevedeno v semiološki jezik Rolanda Barthesa: konotacija²⁵ ni le represivno orodje, ideološko

²⁵ Denotacija pomeni temeljno, opisno raven pomena, o kateri se strinjajo vsi ali večina pripadnikov določene kulture. Beseda »burek« na tej ravni pomeni jed iz vlečenega testa z različnimi nadevi. Konotacija pa se nanaša na širšo raven pomenov v neki kulturi, na pomen se prilepijo vrednote, ideologije, stališča in še kaj. Beseda »burek« na tej drugotni, konotativni ravni v frazemu »si burek« pomeni neko inferiorno, umsko nezavidljivo, betežno bitje, skratka nesposobneža.

Na ravni strukture znaka stvar izgleda takole. Označevalec (izgovorjena ali zapisana beseda »burek«) in označenec (mentalni koncept za burek) sestavljata znak (denotacija), ta pa na naslednji, bolj abstraktni ravni kulturnih pomenov predstavlja nov označevalec (konotacija) (Barthes 1991: od 109 dalje).

slepilo v rokah, posesti vladajočih, kot je to razumel Barthes (po njegovem mnenju buržoazija). Konotacija je tudi emancipacijsko orožje v rokah podrejenih. Je orodje, strategija na razpolago vsem. Vsem ujetim v oblastna razmerja. Kajti oblast, rečeno s Foucaultom (1991: 114), se »izvaja le nad svobodnimi subjekti in le toliko, kolikor so svobodni«.

Burekov več v tem projektu torej ne bomo postavili v semiotsko diktaturo, ampak na bojno polje, v boj za pomen, v »semiotski boj«.²⁶ »Burek, nein danke« ne živi lagodnega, mirnega, brezskrbnega življenja. Le kako bi ga lahko živel, če pa se »Burek? Ja, bitte« – naslov enega od številnih besedil o bureku, tako grdo iz njega dela norca.

Več in (ne)interpretacija

POMEN, TA, REČENO z Jonathanom Cullerjem (1976: 71) »osnovna oprema sveta«, to »družbeno dejstvo«, pa predstavlja diskurzivnim analizam svojevrstno težavo. Težavo, ki izvira iz drseče narave pomena. Že Barthesov pojem konotacije prinaša, omogoča rahljanje ali kar ukinitev strukturalistične ideje enega samega, naravnega in edinega pomena.²⁷ Kot je kasneje pokazal Jacques Derrida (1998: 196 in drugje), tekst ni nikoli sprejet tako, kot je bil poslan. Pomeni se nenehno spreminjajo glede na kontekst, zgodovinski čas, uporabo, naslovnika.

Besede, teksti, slike, podobe, dejanja, stvari imajo vedno samo določen, relativen, pomen. Nikoli absolutnega. Nikoli ne moremo točno vedeti, kakšen pomen ima neka izjava za nekega posameznika, saj se vedno znova oblikuje z njim v

Kot pravi Barthes (1990: 201) na drugem mestu, »konotacija 'frizira' denotirano sporočilo, [a] ga sama vendarle ne izčrpa, nekaj 'denotiranega' vedno ostane (brez tega diskurz ne bi bil mogoč)«.

²⁶ Izraz »semiotski boj« [semiotic warfare] sem si sposodil od Johna Fiskeja (v McGuigan 1993: 73).

²⁷ Barthesov pojem konotacije je tudi omejil romantično obsesijo z vlogo avtorja kot privilegiranega interpreta pomena. Ko avtor pošlje svoje delo, pomen ni nič več odvisen zgolj od njega, ampak zaživi svoje življenje, ki pomen umesti v svoje življenje. Pomen se znajde v različnih kontekstih in je podvržen različnim interpretacijam. Tekst ima torej bistveno več pomenov, kot to misli ali si želi njegov avtor.

interakciji. Frazem »si burek« je za večino žaljivka, toda med mladino, dijaki je lahko tudi izraz naklonjenosti.

V jeziku strukturalnega jezikoslovja razmerje med označevalcem (izgovorjena ali zapisana beseda) in označencem (mentalni koncept za burek) ni utrjeno za vedno (kot nam govori frazem »si burek«). Označevanje je torej proces brez konca, pomenov ni mogoče utrditi na nobeni točki izvora. Toda če se pomen v času in prostoru spreminja in ni nikoli dokončno določen, ugotavlja Stuart Hall (2002: 53), potem mora sprejemanje pomena vključevati dejaven proces interpretacije. Pri vsaki interpretaciji namreč obstoja nenehno uhajanje pomena in s tem interpretacija postane ključni vidik procesa, kot nadaljuje Hall, s katerim pomen podajamo in ga sprejemamo. Interpretacija tako, po definiciji, nikoli ne proizvede končne, absolutne resnice. Kot je že Nietzsche vztrajal: nobenih velikih resnic ni, so zgolj interpretacije.²⁸

Interpretacija v tej analizi burekovega več ne bo pomenila odkrivanja skritega pomena. Težava takšnega početja – iskanja skritega pomena je, da bolj ko stvari interpretiramo, bolj spoznavamo, da ni nikakršnega trdnega, absolutnega pomena stvari, ampak so samo druge, nove in nove interpretacije. Kot pravi še bolj radikalno Foucault: »Če je interpretacija nikoli dokončana naloga, je to preprosto zato, ker ni ničesar, kar bi lahko interpretirali.« (v Dreyfus in Rabinow 1982: 107)

V naši analizi bo šlo predvsem za nabor, dokumentiranje interpretacij. Diskurz, kot pravi nekoliko zaletavo eden od Foucaultovih spraševalcev (v Foucault 1991: 61), ne potrebuje nobene interpretacije, nikogar, ki bi mu dodelil pomen. Takšno početje – dokumentiranje interpretacij – je torej v nasprotju z iskanjem, odkrivanjem nespremenljivih, večnih resnic. Takšno početje implicira, podpira, postavlja ravno nasprotni projekt: rušenje, uničevanje idealnih pomenov in večnih resnic. Pri tem pa se neizbežno soočimo z analizo oblastnih razmerij. Ko slišimo govoriti o pomenih, resnicah, vrednotah, se nam zrcalijo oblastna razmerja, gospostvo, oblast .

²⁸ Spet je na delu nekakšen Nietzschejev leitmotiv, ki se v veliki meri pokriva s tistim iz začetka poglavja Kbureku in kateremu ustreza tudi Nietzschejevo besedilo v opombi. Zato ne bomo iskali novega, ampak le skočili nazaj do opombe številka 9.

Seveda je neka minimalna raven interpretacije nujno potrebna. Brez nje je pravzaprav nemogoče prepoznati same pomene, sam proces označevanja. Namreč izjava ni, kot pravi Dolar (1991: XIII), »nekaj enostavno neposredno danega, kar bi samo od sebe bilo v oči – do nje se je treba dokopati, čeprav je zgolj na površini«.

Na tem mestu, ko se zdi, da vse bolj nejasno, brezglavo bezljamo od koncepta do koncepta, od teorije do teorije, od resnice do resnice, razčistimo nekaj. Namen tega k bureku usmerjenega uvoda ni nek splošen pregled različnih epistemoloških pristopov, teorij, metodologij in vse druge znanstvene opreme, šare, ki se tako ali drugače dotika vprašanj, konceptualizacij burekovega več. Gre zgolj za predstavitev in utemeljitev konceptov, orodij, pristopov, metodologij, ki jih bom sam uporabil. Težava ali veselje – pač odvisno od interpretacije – moje naloge je, da je pristop eklektičen in tako si moram spoznavni objekt zgraditi sam. Kot pravi Edward Said (1996: 29), »izhodišča, ki bi bilo kar dano ali na voljo, ni: za vsak projekt je treba pripraviti začetek, ki omogoča tisto, kar iz njega izhaja«. A o tem spregovorimo nekaj več v posebnem poglavju.

Burek in več (drugič)

V bureku se zrcali ves svet.²⁹

BREZ DVOMA GRE v tej izjavi za pretiravanje. A prav takšno na tem mestu potrebujemo. Burekov več je namreč nagnjen k pretiravanju, spreminjanju, manipuliranju, izigravanju, modificiranju. Skratka ustvarjanju.

Ta burekov več je pravzaprav hecna stvar. Primerjali bi ga lahko s kraljevim dvojnim telesom. No, s tisto prvino telesa, ki v primerjavi z minljivo prvino – podvrženo rojstvu in smrti, ne mine s časom in se ohranja kot fizični in nedotakljivi nosilec kraljestva.³⁰

²⁹ Avtorja izjave bom razkril na koncu besedila.

³⁰ Okrog te dvojnosti kraljevega telesa, o katerem razpravlja Ernst Kantorowicz (1997), Foucault (1984: 33) pa je po njem postavil analogijo z dušo, se organizirajo ikonografija, politična teorija monarhije, pravni mehanizmi, ki ločujejo kraljevo osebo od zahtev krone in

No, burekov več bi lahko primerjali tudi z obsojenčevim telesom. S tistim delom telesa, ki ima svoj pravni status, zahteva svoj obred in sproža cel teoretski diskurz. Foucault (1984: 34), ki je uporabil to analogijo za ponazoritev enega od svojih objektov analize, pravi, da dodatna oblast pri kralju povzroči, da se njegovo telo podvoji. Ob tem pa se sprašuje, če tudi nadoblast, ki se izvršuje nad obsojenčevim telesom, ne izzove neke nove podvojitve. Podvojitve z netelesnim, z dušo. Dušo, ki prav tako kot burekov več ni substanca in ni telesna, a je realna, »je prvina, v kateri se artikulirajo učinki neke določene vrste oblasti, in referenca vednosti, kolesje, prek katerega oblastna razmerja ustvarjajo kraj za možno vednost, vednost pa vrača in krepi oblastne učinke« (Foucault 1984: 34).

Burekov več ni, prav tako kot ni duša, iluzija ali ideološki učinek. Ampak obstaja, ima določeno realnost, je nenehno na površju. A v primerjavi z dušo, pa tudi s kraljevim neminljivim telesom, se kaže ne nepomembna razlika. Burekov več ni v dvojici s telesom obsojenca ali s kraljevim minljivim telesom, ampak z burekom. Pardon, brezpogojnim burekom.

Seveda bi lahko ta burekov več opisali tudi drugače, recimo, če si pomagamo z Dickom Hebdigom (1979: 3), kot »zločin proti naravnemu redu«. Burekov več je torej produkt procesa kultiviranja bureka, prevzgoje bureka iz reda narave v red kulture. V še bolj tehničnem, k redu strmečem jeziku bi za burekov več rekli, da je zaznamovalna usluga, za brezpogojni burek pa da je fizična usluga, kot sta to razliko med utilitarno vrednostjo hrane in njeno vraščenost v kulturo opisala Mary Douglas in Baron Isherwood (1996). Seveda pa lahko ta izdelek in proces prevzgoje, ta »zločin proti naravnemu redu«, ta zamotan vrastek, vozec v mreži kulture na različne načine definiramo in tako tudi različno teoretsko razdelamo.

Burekov več bomo v tej analizi razumeli predvsem kot *produkt* objektivnih (z)možnosti, komunikacijskih povezav in oblastnih razmerij. Analiza burekov več bo tako vključevala tri tipe tesno prepletenih povezav: (z)možnost/komunikacija/oblast. Vzemimo srednješolsko žrtje mastnega bureka. Ta dejavnost je izpeljana s pomočjo vrste reguliranih komunikacij (diferencirajoča znamenja vrednosti, nivoji vednosti, kodirani znaki), v okviru številnih oblastnih razmerij in procesov (nasprotovanje

jo hkrati z njim povezujejo, ter celo obredje, katerega najkrepkejši momenti so kronanje, pogreb, ceremonija pokoritve.

starševskemu in šolskemu nadzoru, nasprotovanje določenim oblikam vednosti) in seveda v okviru objektivnih (z)možnosti (cenovna, prostorska, časovna idr. dostopnost bureka)

Seveda, v nekaterih primerih imajo glavno besedo, primat oblastna razmerja (recimo v primeru nepojavnosti bureka v Cankarjevem domu), v drugih objektivne danosti, okoliščine (recimo dijaško in študentsko drtje bureka) včasih pa komunikacijske povezave (recimo v frazemu »si burek«).

Na tem mestu pa bi rad glasno poudaril, da v tem projektu ne gre za analizo oblastnih razmerij, komunikacijskih aspektov in objektivnih zmožnosti. Ampak gre za analizo objekta, ki je tem podvržen. Za ta »zločin proti naravnemu redu«, za to kreativno, ustvarjalno stanje podvrženosti, ki pa ni katerikoli zločin, ni katerakoli podvrženost. Gre za samosvoj in neponovljiv zločin proti brezpogojnemu bureku, za unikatno in ireverzibilno stanje podvrženosti, ki vzpostavlja, oblikuje, generira burekov več.

Gre torej za analizo burekove duše, te neminljive prvine, v kateri se artikulirajo učinki specifičnih oblastnih razmerij, komunikacijskih povezav in objektivnih (z)možnosti.

Seveda pa gre pri analizi burekovega več za določene analitične in/ali metodološke primare. Že sama narava burekovega več narekuje analitični postulat, primat diskurzivnega nad nediskurzivnim. Toda ta primat, vsaj pri tako zastavljeni analizi burekovega več, ne sme pomeniti redukcije, ne sme implicirati, rečeno z Jožetom Vogrincem (1997: 289–290), »vulgarnega idealizma«. Diskurz namreč ni od objektivnih možnosti in zgodovine neodvisna entiteta. Je tako historično in objektivno pogojena.

Primat semantičnega nad pragmatičnem je bolj metodološko pogojen. Prevlado analize besedilnosti, lingvističnih izjav je treba na eni strani iskati v sami ohranjenosti in številčnosti, po drugi strani pa tudi v eksplicitnosti, neposrednosti besedilnosti. Pa še kakšen primat se bo gotovo našel, ko bomo spregovorili o ...

OBUREKU

Burek je velik in/ali hranljiva navlaka: o bureku in zdravem življenju

Hranljiva navlaka

V VEČEROVEM ČLANKU Z NASLOVOM »Prizrenski burek iz Slovenske ulice« iz davnega leta 1966 med drugim preberemo: »Dober burek je lahka, zdrava, kalorična in poceni hrana.« (B. P. 1966: 4) Burek – lahka in zdrava hrana?³¹

V izvlečku diplomske naloge z naslovom »Mesni burek v prehrani, analiza kvalitete in predlog za izboljšanje« iz leta 1991 avtorica Gordana Vulić (1991: III) pravi naslednje:

Mesni bureki so odvzeti pri treh zasebnih in treh družbenih proizvajalcih, petkrat. Pri navedenih šestih in enem, doma pripravljenem vzorcu, so opravljene analize vsebnosti vode, pepela, maščob, beljakovin, natrija, kalija, jodovega števila, senzorična analiza in izračun energijskih vrednosti. Na podlagi rezultatov analiz in statistične obdelave so določene razlike v kvaliteti med posameznimi vzorci, med zasebnimi in družbenimi proizvajalci ter prehranska vrednost izdelkov. Primerjava kemične sestave in rezultatov senzorične analize doma pripravljenega vzorca z ostalimi vzorci kaže na možne izboljšave izdelka glede izbire in zmanjšanja deleža maščob, zmanjšanja deleža dodanega NaCl in povečanja deleža mesa. To pripelje do boljšega skupnega vtisa in boljše sprejemljivosti izdelka. Na ta način se zmanjšata energijska vrednost izdelkov, poveča se delež in kakovost beljakovin, zmanjša se delež nasičenih maščobnih kislin, zmanjša se vsebnost natrija v bureku in izboljšajo se senzorične lastnosti bureka. Vse to doprinese k prehransko-fiziološki sprejemljivosti bureka za vsakdanjo prehrano.

³¹ Burek do devetdesetih let prejšnjega stoletja – vsaj v Večeru, edinem slovenskem časopisu, ki je vse gradivo spravil v elektronsko obliko in tako omogoča »hitro« iskanje po geslih – ni bil asociiran z nezdravjem, nezdravo prehrano. Pravzaprav lahko najdemo kar nekaj odobravajočih burekizjav, povezanih z zdravjem. Toda za podrobno in verodostojno analizo geneze tovrstnih pomenov je izjav, gradiva premalo. Diskurzivni prelom – v kolikor je sploh šlo za prelom – ostaja zavit v meglo.

Toda v Razpravi diplomantka Oddelka za živilstvo Univerze v Ljubljani ne kara le kemične sestave in senzoričnih lastnosti bureka. Pri daljšem času distribucije in padcu temperature jedi, nadaljuje, lahko pride do zmanjšane senzorične in hranilne kakovosti in do razvoja patogene mikroflore (Vulić 1991: 49). Toda to še ni vse:

V higienskem in prehranskem smislu je vprašljiva tudi naslednja faza - zauživanje. Z mesnim burekom je možno potešiti lakoto poceni, hitro in precej okusno, vendar je pri takem načinu prehranjevanja, (v nehigienskem okolju), dosežen samo občutek sitosti, ne pa občutek zadovoljstva in dobrega počutja ob jedi in po jedi. Zaradi tega je mesni burek v našem okolju sprejet samo pri delu prebivalstva. Zato je potrebno narediti korenite spremembe v izdelavi in ponudbi, da bi ga približali sodobni Fast-Food in tako razširili krog porabnikov. Potrebno je doseči:

- stalno kakovost vseh surovin in okusno pripravo,
- normirano velikost, obliko in sestavo,
- domiselno kombiniranje z različnimi živili, ki so vir vitaminov in balastnih snovi,
- gostinski obrat mora omogočiti obiskovalcu, da zaužije obrok v čistem, udobnem in sproščenem okolju s hitro in prijazno postrežbo,
- cena mora biti konkurenčna v odnosu do klasičnih jedi
- mora zadoščati načelom ZDRAVE PREHRANE.

Od zdrave prehrane zahtevamo med drugim, da je pravilno porazdeljena čez dan. Mnogim mesni burek nadomešča zajtrk, kosilo ali večerjo, ali je samo prigrizek v hudi lakoti pred glavnim obrokom. V večini primerov je neustrezen; 'premajhen' je za glavni obrok in 'prevelik' za prigrizek.³² (Vulić 1991: 50)

Besedilo Gordane Vulić je pomenljivo zaradi tega, kako določena oblika vednosti, v tem primeru dietetski znanstveni diskurz,³³ poskuša obvladovati in zastopati vrsto, tudi povsem trivialnih stvari, recimo velikost bureka.

³² Poudarjene besede in besedne zveze v citatih so izdelki avtorjev burekizjav. Kot že rečeno, vse slovnične in druge napake v burekizjavah, z izjemo nekaterih izjav poslanih po e-pošti, sem ohranil nedotaknjene.

³³ V skladu s teoretiki pozne moderne (Giddens 1990, Beck 1992) lahko sodobno povečanje skrbi za telo, zdravje, prehrano razumemo kot individualiziran odgovor na vsa kompleksnejša družbena dogajanja, ki posameznika odrivajo od političnih in družbenih odločitev. Tako je osredotočenost posameznika na svoje telo, kot pravi Tanja Kamin (2004: 19–20): »/.../ umik v navidez obvladljivo, je individualizirana izkušnja, ki pa je hkrati tudi družbena prezentacija individualne odgovornosti do sebe in do širše družbe. Odgovornosti, ki se na ravni družbe kaže (in presoja) v kazalnikih (ne)zdravega telesa.« Osredotočenje na zasebne preživetvene strategije pa ima, kot me je na to v elektronskem pismu opozorila

Blanka Tivadar (2006), vzroke v pešanju socialne države konec osemdesetih let, pomanjkanju sredstev za socialno in zdravstveno varstvo ter s tem povezanih pozivov medicinskih strokovnjakov in države k individualni odgovornosti za zdravje.

Medicinski diskurz, ki je med dominantnejšimi v sodobnih zahodnih družbah, izrazito prežema, obvladuje vsakdanje življenje (Kamin in Tivadar 2003), prav tako pa tudi popularni, življenjsko-stilni, novinarski in še kakšen diskurz, o čemer govorijo številni avtorji (glej Kamin 2004: 89). Medikalizacija vsakdanjih praks pred posameznika, kot pravi Kevin White (2002: 48), postavlja vprašanje, ali res želi medikalizirati vse vidike svojega življenja – osebnost, ljubezensko življenje, zakonsko zvezo, otroke? Ob tem se lahko vprašamo, ali res posamezniku samo postavlja vprašanja? Mar mu ne vsiljuje v veliki meri tudi odgovore?

Prelom v slovenskem diskurzu promocije zdravja se je zgodil v devetdesetih letih dvajsetega stoletja, ko se začne, kot pravi Tanja Kamin (2004: 97), obdobje intenzivne rasti komunikacijskih intervencij za promocijo zdravja, ki so usmerjene k posameznikom in so skladne s premiki k novemu, zgoraj nakazanemu zdravstvenemu varstvu. Čeprav avtorica govori predvsem o promociji zdravja, se devetdeseta leta kažejo tudi kot čas opaznega vstopanja medicinskega diskurza v vsakdanje življenje. Raziskave Slovenskega javnega mnenja kažejo, da se ljudje od devetdesetih vedno več ukvarjajo z zdravjem, vse več se rekreirajo, vse več uporabljajo »zdrava« živila, vse več preventivno hodijo k zdravniku, vse manj jih kadi itd. (glej Toš in Malnar 2002: 91–94). Ob tem lahko opazimo tudi porast uredniških in medijskih vsebin, ki se tako implicitno kot eksplicitno ukvarjajo z zdravjem. Poleg revije *Zdravje*, ki izhaja od leta 1978 in je po metodi zadnjega branja v drugem polletju 2005 z mesečno naklado dosegla 169.000 bralcev, kar jo je uvrstilo na »odlično« tretje mesto med mesečniki na slovenskem trgu (Anon. ?), je na slovenskem trgu od decembra leta 1993 še mesečnik *Viva* s podnaslovom *Revija za zdravo življenje* in od marca 2004 mesečnik *Lepa in zdrava*. Prav tako so začeli številni slovenski dnevnikarji uvajati posebne priloge o zdravju, za vsebine o zdravju pa je vse več prostora tudi v življenjsko-stilnih revijah in nasploh v številnih drugih medijih. Verjetno bi zabeležili velik porast zanimanja in vsebin o zdravju tudi na drugih področjih v javnem (recimo oglaševanje) in zasebnem življenju (recimo neformalni pogovori).

Medikalizacija vsakdanjega življenja je brez dvoma v zelo veliki meri kriva za porast zanimanja za (zdravo) prehrano. V tem kontekstu naj omenim, da vse zgoraj naštetih revije velik del prostora posvečajo zdravi prehrani. A povečanje zanimanja za hrano se ni pojavilo, artikuliralo le znotraj medicinskega diskurza. Tu je treba omeniti vse večji pomen telesnega izgleda, povečanje pomena prostočasnih dejavnosti (kamor sodita tudi kuhanje in

Burek se zdi še posebno dober zgled za to. Je dobro viden, je nekakšen objekt ogledovanja, še posebno v primerjavi z drugo hrano. Je popularen³⁴ – Delov komentator Boris Jež v komentarju o nacionalnih blagovnih znamkah tako med drugim piše: »Ko je Time pred časom predstavil deset nacionalnih jedi desetih novih članic Evropske unije, je za Slovenijo izbral potico, ki je sicer spet v modi, a je pojemo tisočkrat manj kot bureka.« (Jež 2004a: 23) Je hrana mladine, ki se a priori »nezdravo« prehranjuje – kot lahko preberemo v prispevku o šolski prehrani: »Z ostanki [na šolah] bi bilo nemara drugače, če bi upoštevali predvsem otroške želje (priljubljenost ugotavljajo predvsem z anketami in pogovori), toda potem bi se na jedilniku /.../ ponavljali predvsem pica, sirov burek, sladoled (namesto mleka in kakava).« (Podkrižnik 2000: 10) Je poceni – kot nam govori naslov članka o trgovini z ukradenimi avtomobili: »Zjutraj nimaš za burek, zvečer je v žepu 30.000 dolarjev« (Kuzmin 2003: 17). Ima nizek status v prehranski ideologiji – sociolog dr. Gregor Tomc v intervjuju o statusni potrošnji navede tudi naslednji primer: »Hrana ima na primer uporabno vrednost. Vendar ni isto, če ješ burek na Miklošičevi ulici v Ljubljani ali pa škampe v gostišču pri Asu.« (Repovž 2001: 8) In ima nizek status nasploh – še enkrat se poslužimo besed Delovega komentatorja, a iz drugega

prehranjevanje), vse večjo stilizacijo življenja, znotraj katere ima (lahko) hrana zelo opazno mesto.

³⁴ Še nekaj številčnih podatkov o burekpriljubljenosti – priljubljenosti bureka v Sloveniji v primerjavi z drugo hitro hrano. V Delovi telefonski anketi je dosegel drugo mesto (14,3 %) za zmagovalko, »pico na kose« (27,1 %) in pred hamburgerjem (11,1 %), sendvičem (8,6 %), pomfritom (7,1 %), hot dogom (4,4 %) in kebabom (4,2 %). V urbanem okolju je (pričakovano) izrazito več ljubiteljev bureka, hamburgerja in kebaba, v ruralnem okolju pa sta nadpovprečno priljubljena pica in pomfrit. Delež burekljubiteljev narašča tudi z izobrazbo vprašanih. Med višje in visoko izobraženimi burek celo premaga pico in zasede prvo mesto s 23,3 % ljubiteljev, pica pa je druga z odstotkom manj. V telefonski anketi so spraševali: »Katera izmed naštetih hitrih hran je vaša najljubša?«, »Katera hitra hrana vam je najmanj ljuba?« in »Katera hitra hrana se vam zdi najbolj nezdrava?« Zanimalo jih je tudi, kateri burek imajo vprašani najraje. Najbolj je priljubljen sirov burek (47,3 %), sledi mesni (16,7 %), nato jabolčni (10,6 %) in picaburek (4,7 %). Telefonska anketa je bila izvedena 25. 2. 2005 na vzorcu 406 oseb. V članku ni navedeno, ali je vzorec reprezentativen, očitno pa je, da ni bil narejen samo v urbanem okolju, kjer je sicer hitra hrana večinoma »doma« (Pal 2005: 13).

besedila, v katerem toži nad »propadanjem« obale: »Portorož je nekdanj premogel vsaj slovensko elito – ni bila bog vedi kako premožna, vendar je figurirala kot elita in zato je Portorož bil, kar je bil. Pojem. Nekdanj se je tu dalo kupiti celo kako sliko, ne samo čevapčičev in burekov, kraj se je »prodajal« v širšem smislu, tudi z razkošno ustvarjalnostjo svojih ljudi. Zdaj se je očitno vse skupaj skrčilo na nekaj sladoleदारjev, bižuteristov in butikarjev; kraj je izgubil sijaj.« (Jež 2004b: 13) No, da se malo upremo tej diktaturi medijskih izjav, postavimo k zadnjemu primeru še izjavo iz državnega zbora: »/.../ Elan, kar ni kakšna drobna reč, recimo, ne vem, prodajanje burekov v kiosku v Zgornji Kungoti, ampak Elan s /.../« (Drobnič 2004). A vrnimo se k besedilu Gordane Vulić. To je pomenljivo tudi zaradi tega, kako zaigra vloge in zastopa vrsto različnih likov: »je potrebno narediti«, »od zdrave hrane zahtevamo«, »potrebno je doseči«. Govori v imenu neke absolutne vednosti, nikakor pa ne govori v imenu tistih, ki jedo burek, ki jim je (mogoče) vseeno za kalorije, maščobe, »zdravo prehrano« ali enostavno nimajo časa, volje, denarja, potrpljenja za kaj »boljšega«, »bolj zdravega«. Jedci bureka namreč ne vedo, kaj je dobro zanje. Rečeno s Karlom Marxom (1967: 563): »Ne morejo se zastopati, ampak morajo biti zastopani«.

Imeti vednost o taki zadevi pomeni, da ji gospoduješ, da imaš nad njo oblast. Oblast iz takšne samovšečne, nadute pozicije – pozicije, ki uporablja »znanstvene«, scientistične argumente³⁵ – pa pomeni zanikanje avtonomije »njih«, jedcev nezdrave prehrane, jedcev bureka. Zato ni presenetljivo, da besedilo spregleda, se ne vpraša, ali imajo jedci bureka sploh možnost, da zaužijejo »prehransko pravilni« obrok. Odveč, ponižno, pod častjo se zdi verjetno dietetski znanosti spraševati kdo, v kakšni okoliščinah, zakaj konzumira burek.

³⁵ Znanost in/ali scientizem? Znanost v pravem pomenu besede proizvaja brezpogojne produkte ali kot pravi Jože Vogrinc (2007) – po katerem v celoti povzemam tudi spodnje razlikovanje med znanostjo in scientizmom: »Iz užitka v vednosti, resnici, produkciji brez razloga /.../« Ti produkti znanosti pa so prisvojljivi s strani različnih diskurzov in praks. Scientizem je na drugi strani ideologija, ki znanosti pripisuje vednost več. Tako oziroma zato uporablja scientistične argumente kot retorično sredstvo. »Znanost« – pisana v navednicah in prvi osebi ednine – stopa na mesto oblasti, to pa lahko zares stori le, če jo uporabi oblast. »Znanost« so torej akademske discipline v službi nosilcev oblasti.

Burek je torej postal predmet vednosti za diskurz z znanstvenim statusom. V znanstvenem in strokovnem prehranskem diskurzu (dietetska in medicinska znanost, prispevki z zdravstvenimi in prehranskimi izsledki, priporočili, napotki) burek rangira nizko na lestvici zdravih živil. Burek torej ni zdrava prehrana, stoji ji nasproti, čeprav ne vedno tako očitno, dovtetno, poglobljeno kot v zgornjem besedilu. V znanstvenem članku o energijski gostoti hitre prehrane, objavljenem v znanstveni reviji Zdravstveno varstvo – reviji, ki najbolj pogosto objavlja znanstvena in strokovna besedila medicinske in dietetske znanosti o hrani in hranjenju – je bureku kot tudi vsej drugi hitri prehrani izmerjena izrazito previsoka energijska gostota. Hitri hrani in s tem posredno tudi bureku so v tem besedilu sicer brez sklicevanja na opravljene raziskave ali druge vire očitane tudi druge zdravju škodljive lastnosti (presežek celokupne energije, vseh in nasičenih maščob, kot tudi holesterola, soli in sladkorja) (Hojs 1998). Dr. Dražigost Pokorn, osrednja slovenska avtoriteta, referenca preučevanja hrane z vidika varovanja zdravja, je burek (kot tudi ostalo hitro prehrano) v telefonskem pogovoru označil kot »prazno prehrano« (Pokorn 2006). V znanstvenem članku o prehranskih navadah ljubljanskih osmošolcev v reviji Zdravstveno varstvo se burek znajde v družbi ostale hitre prehrane (hamburger, pomfrit, vroče hrenovke, pleskavica), ki je a priori, brez sklicevanja na znanstvene izsledke oziroma raziskave, označena kot »enolična prehrana« (Medved in drugi 1998: 212).

»Znanstvena« avtoriteta nad hitro prehrano, nad burekom se zdi, če si sposodim besede Edwarda Saida (1996: 33), »instrumentalna in prepričljiva; dobesedno nemogoče jo je razločiti od idej, ki jih povzdigne kot resnico, in od izročil, dojemanj in sodb, ki jih formira, prenaša, reproducira«.

Ta »znanstveni« zdravoživljenjski diskurz pa ne meditira hermetično zaprt v slonokoščnem stolpu. Drugače rečeno, njegove velike misli ne sijejo samo v navidezno vase zaprtem svetu znanstvenih besedil. Medicinski, dietetski diskurz seva v številna polja. In to žarčenje ni nedolžna stvar, ni stvar brez posledic, ni brez vpliva na druge stvari. Za vpogled v mehanizme urejanja šolske prehrane si pogledjmo naslednji izsek iz novinarskega besedila:

Skupina za prehrano otrok in mladostnikov (dr. Dražigost Pokorn, dr. Irena Simčič, predsednica, dr. Verena Koch in dr. Maruša Adamič), ki je del Nacionalnega programskega sveta za zdravo življenje šolske mladine, je na včerajšnji okrogli mizi na Uradu za šolstvo

razpravljala o smernicah zdravega prehranjevanja v šolah. Strinjajo se, da malica ni po okusu vsakega posameznika, vendar pa šole izvajajo tudi ankete, kjer otroci povedo, kaj bi najraje malicali. Nič nenavadnega ni, pravi Verena Koch, da bi otroci najraje jedli hamburgerje, pečeni krompirček, čips ... To pa so želje, ki ne sodijo v uravnotežen jedilnik osnovnošolca. Pravi jedilnik naj bo sestavljen iz /.../. (Čakš 2001: 3)

Verjetno je dr. Verena Koch, ki med drugim predava bodočim učiteljem predmetov biologija in gospodinjstvo na Oddelku za biologijo, kemijo in gospodinjstvo Univerze v Ljubljani, in sicer Prehrano in Specialno didaktiko gospodinjstva izobraževanja, za čips postavila tudi burek (novinar je naštevanje skrajšal z dolgim ločilom). In tudi če ga ni, bi verjetno ga, če bi jo to naknadno vprašali. A taka ugibanja ne sodijo v resno znanstveno razpravo. Poglejmo torej, kako se ta debata odraža v praksi, kako vpliva na regulacijo tega prehranskega nepridigaprava:

Po izkušnjah Biserke Marolt, ki kot prodajalka dela v kuhinji srednje gradbene, geodetske in ekonomske šole, zdravo pripravljena hrana mladim ne diši. 'Kupujejo mini pice in bureke, zelenjave ne marajo, zato jo sami vzamejo iz sendvičev, če je ne, jo dijaki pomečejo po hodnikih,' je povedala Maroltova. Ponujajo jim tudi kosila, na katerega pa hodijo le učitelji. Drugače je na srednji vzgojiteljski šoli in gimnaziji. 'Pripravljamo raznovrstno hrano z veliko sadja in mlečnih izdelkov, največ enkrat na mesec je na jedilniku burek. Otrok ne moreš le ozaveščati, ampak jim kdaj tudi prisluhniti,' je pripomnila ravnateljica Milka Arko. (Čakarič 2006: 6)

Kako pozorno, kajne?

Ni torej enostavno ločiti domnevno nevtralnega in razsvetljenega sveta »znanosti«, vednosti od moči, oblasti. Vednost namreč daje moč, zahteva oblast. Več moči, oblasti zahteva več vednosti in tako naprej, kot je zapisal Said (1996: 53), v čedalje bolj dobičkonosni dialektiki informacij in nadzorovanja, vednosti in oblasti.

Zdi se, da ima burek večinoma negativne konotacije, povezane z (ne)zdravjem, tudi v bolj poljudni, nestrokovni debati in prepričanjih.³⁶ Primož

³⁶ V raziskavi Deborah Lupton (1996: 81) so skorajda vsi intervjuvanci med nezdravo hrano uvrstili mastno hrano, »junk in fast food«, slano hrano, mastno rdeče meso, čokolado, osvežilne pijače in drugo sladkano hrano. Za zdravo hrano pa so v prvi vrsti označili zelenjavo in sadje (še posebno sveže), solate, cele žitarice, pusto, piščančje in ribje meso. Na zelo podobne prehranske preference – torej na bolj ali manj ortodoksno upoštevanje in vrednotenje dietetskih priporočil glede zdravstvenih vidikov hrane – je pokazala cela vrsta

Mihelič, kolega iz otroštva, sicer visoko izobraženi tridesetletnik, je za operacijo žolčnih kamnov krivil prepogosto uživanje bureka v dijaških in študentskih letih in se je po operaciji temu odpovedal (Mihelič 2005). Primož Smerkolj, veliki burekfen z izjemnim fenovskim stažem od sredine sedemdesetih let, na vprašanje, ali je v svojem dolgoletnem pripravljanju bureka od začetka devetdesetih let »zmanjšal vnos ali zamenjal tip maščob«, odgovarja:

Kaj naj ti rečem zmanjšal sem na 0% maščob, 0%skute, 0%jogurta, 0% testa. Skratka bureka nisem pekel že kakšno leto. Razlog je pa preprost imam težave s pritiskom in holesterolom in se skušam malček paziti, torej, če bureka ne spečem in ga ne kupim, ga potem ne pojem. (Smerkolj 2007)³⁷

Negativen odnos do bureka – kot nezdrave prehrane – je pogost tudi v različnih medijskih izjavah. V članku »Do bureka le s papirji«, o odstranitvi burekkioska na Krekovem trgu v Ljubljani, beremo: »Nasploh se prodajalnam burekov, pleskavic in podobne hranljive navlake obetajo slabši časi.« (Knez 1999: 17) Toda kot pokaže Delova anketa med »hranljivo navlako« niti ne kotira tako nizko. V telefonski anketi o hitri prehrani je na vprašanje, »Katera hitra hrana se vam zdi najbolj nezdrava?«, 406 vprašanih na prvo mesto postavilo hamburger (35,5 %). 24,9 % vprašanih je za najbolj nezdravo jed izbralo pomfri, 6,2 % burek, 6,2 % hot dog, 4,9 % pico na kose, 3 % kebab in 2,7 % sendvič (Pal 2005: 13). Brez dvoma je v anketi pomenljivo to, da so anketiranci že imeli na voljo zgoraj omenjene predstavnike nezdrave prehrane. In zakaj konec koncev vprašanje ni bilo zastavljeno pozitivno, zakaj ni spraševalo katera hitra hrana je najbolj zdrava? A rezultati ankete so pomenljivi predvsem zaradi tega, ker kažejo na razkorak med zmagovalcem ankete hamburgerjem in zmagovalcem v pogostosti pojavljanja v izjavljanju, ki privleče na dan nezdravost, bureku. Drugače rečeno, po rezultatih ankete bi pričakovali, da bo hamburgerju pripadala tudi čast osrednjega označevalca za nezdravo hrano. A kot kaže, sicer zgolj subjektiven vtis po pregledu elektronskih časopisnih arhivov, ta nedvomno pripada bureku.

študij opravljenih v (post)industrijskih državah (za pregled raziskav glej Lupton 1996: 80–82).

³⁷ Izjave informatorjev, poslane po elektronski pošti, sem zaradi lažje berljivosti opremil s sičniki in šumniki ter z nekaterimi manjkajočimi črkami v besedah, za katere sem predvidel, da so tipkarske napake. Vse ostalo – besedni red, ločila, slovnične napake in drugo sem pustil nedotaknjeno. To velja tudi za druge tako zapisane kot izgovorjene izjave.

Nezdravost bureka so zaznali tudi tujci. Ali pa smo jih mi o nezdravosti bureka podučili? V nekakšen vabilu na obisk Slovenije, v vodniku Via Stansted Express, ki Ryanairove potnike čaka na sedežih vlaka na poti z letališča Stansted do Londona, poleg raznovrstnih vabil na obisk prijetnih ljubljanskih kavarnic, mestne tržnice, barov in klubov, »Britance nadalje vabi, da se čez dan okrepčajo z burekom, lokalno specialiteto iz sira, ki ga lahko kupijo pri uličnem prodajalcu. A za tiste s šibkim srcem, ni primeren.« (Kužet 2006: 35)

Poleg zdravstvenih težav in skrbi, ki jih prinaša uživanje bureka, je treba omeniti tudi strah pred debelostjo oziroma (povečano) skrb za zunanji izgled. Telesa vedno bolj postajajo izrazit fizični simbol, nad katerimi njegovi lastniki posedujejo samokontrolo. Debelo telo govori o požeruštvu, pomanjkanju samodiscipline, hedonizmu, nevzdržnosti, suho telo pa je odraz visoke stopnje samokontrole in sposobnosti transcendence telesnih užitkov (Lupton 1996: 16). Pri postavljanju pravil te nove telesne gramatike se zdijo še posebej dejavni mediji, oglaševanje, moda. Govorimo torej o vse bolj zastrašujoče jasnem, neposrednem in vseobsegajočem jeziku, v katerem je premagovanje samega sebe – hujšanje subjektu ponujeno kot znak, da je sposoben za uspeh.³⁸ V rubriki Preverjamo govornice v reviji Nova se prispevek z naslovom »Katarina Čas. Ljubiteljica bureka in vampov« začne takole:

Lepotica ne uživa samo solat ter nizkokaloričnih in nemastnih obrokov, ampak si občasno privošči tudi masten burek. 'Zagotovo grem dvakrat na mesec na burek,' je dejala televizijska voditeljica, ki si ga privošči takrat, ko nima veliko časa za kosilo. 'Naslednji dan potem pojem več zelenjave, pa je.' (Anon 2007: 49)

³⁸ Ideal suhega telesa se je vzpostavil v sedemdesetih letih dvajsetega stoletja, ko so medicinska znanost, zdravstvene institucije in modna industrija začele s protimaščobno držo (Williams in Germov 1999: 209). Naj omenim, da so tradicionalne družbe cenile zmerno ali veliko vsebnost telesnih maščob, torej debelejša telesa. Za tradicionalne kulture so uskladiščene telesne maščobe pomenile zdravje in bogastvo, še posebej pri ženskah. V obdobjih kriz ter boleznih so omogočale večjo zaščito in označevale so dostop do materialnih ter socialnih resursov. Kot pričajo nekatera antropološka poročila, so bila debelejša telesa (zato?) tudi privlačnejša (Sobal 1999: 187). Le kot zanimivost: še v času oktobrske revolucije, so na plakatih in karikaturah bili buržuji vedno trebušniki.

Sodobni ideal suhega telesa je bil predmet obravnave številnih strukturalističnih (glej Williams in Germov 1999: 215–216) in post-strukturalističnih, Foucaultovsko navdahnjenih, študij o nadzorovanju in discipliniranju predvsem ženskega telesa (npr. Weedon 1987, Bartky 1990, 2006, Williams in Germov 1999).

Hiacinta Novak, nekakšen slovenski odgovor na Bridget Jones, se v prvi knjigi neprestano »bori s kilogrami«, kot rad to prakso opisuje shujševalni diskurz. V začetku vsakega novega dne v svoj dnevnik navede novo telesno težo, zaužite kalorije idr. Ponedeljek, 9. septembra, dan po zaužitem »mastnem« bureku in pivu, začne z naslednjimi besedami:

69kg (saj ne morem verjeti! Burek vendar ne tehta eno kilo?), cigarete: 2000 ali nekaj podobnega, kalorije: klub trdnim sklepom mnogo. Tehtnic: 0, ker sem svojo ravnokar zabilisala v smeti. (Kermauner 2003: 33)

Izmenjava med znanstvenimi, strokovnimi in poljubnimi, imaginativnimi pomeni bureka se zdi bogata, celo neizbežna, a vendar ni a priori dokazljiva. Pravzaprav ne gre, vsaj po mojem mnenju ne, za demokratično izmenjavo, ampak za relativno enosmeren promet od »znanosti« k imaginativnemu, fiktivnemu. Vendar pa se mi zdi potrebno zavreči vsakršno misel na to, da je mogoče velika dejstva, resnice, ki jih širi medicinska in dietetska »znanost«, mehanicistično prenesti v kompleksno polje kulture. »Znanstveni« interes je iz bureka naredil nezdravo hrano, kultura pa je nadalje naredila iz bureka kompleksen in raznovrsten objekt.

A stvar še zdaleč ni tako preprosta, kot se zdi iz dosedanjih vrstic. Namreč, ko je »znanost« stegnila svoje zlovešče prste po bureku, je burek že imel vidno in kompleksno mesto v polju kulture. Znanost tako ni izbrala bureka naključno, na nekakšni loteriji.

Če torej perspektivo razširimo, razpremo, zdravoživljenjski diskurz je imel na razpolago več žrtev, med katerimi jo je, po mojem mnenju, najslabše odnesel prav burek. A tega izbora po mojem ne gre razumeti kot nekakšno nesrečno naključje, kot rečeno, kot naključen dogodek na loteriji, na kateri so enakovredno stavili burek, pomfrit, kranjska klobasa, čips, dunajski zrezek, hamburger in drugi »nezdravi« kolegi. Kot smo že rekli, burek je bil in je objekt ogledovanja, je poceni, je z ulice, z njim se prehranjuje a priori prehrambeno neosveščena mladina, pripravlja se v sumljivih rokah priseljencev. In to po mojem v tej zgodbi o zdravoživljenjskem diskurzu še ni vse. V prvi polovici devetdesetih, ko si ga je najverjetneje za žrtev izbral ta diskurz³⁹, je bureku že bilo odmerjeno pomembno mesto v (popularni)

³⁹ Težko je reči, kdaj točno je zdravoživljenjski diskurz začel stegovati prste po bureku. Ne da bi se podrobneje spuščal v metodološke težave in pasti iskanja odgovora na zgornje vprašanje, naj samo omenim, da na prvo polovico devetdesetih let prejšnjega stoletja ne

kulturi, kot bomo videli v naslednji zgodbi. V tem času so na bureku že parazitirali drugi diskurzi. Diskurzom tako nikakor ni bil neznanka. V diskurzivnem svetu ni bil novinec, zelenec, anonimnež. Kaj ni bilo torej lažje zdravoživljenjskemu diskurzu uporabiti že obstoječo, dobro delujočo diskurzivno infrastrukturo? Kaj ni bilo lažje se zgolj navleči na ta v diskurzivem polju vrteči se objekt in se tako z vso hitrostjo vrteti že od trenutka prisesanja – in to brez posebnega vložka energije, potrebnega za zagon –, kot pa ves ta kompleks na novo vzpostaviti ter zagnati, kar nedvomno vključuje tudi neuspele poskuse in možnost, da ta sploh ne začne zares nikoli delovati?

Nemogoče se torej zdi ločiti, razumeti domnevno nevtralni in razsvetljeni svet znanosti (vednosti) od kulture na drugi strani. Zdravoživljenjski diskurz je potrebno tako razumeti kot vednost o (zdravem) življenju, telesu, gibanju, hranjenju (in s tem tudi o bureku), ki umešča vse to in še kaj zraven v priročnike, revije in knjige, šolski razred, v televizijske oddaje in reklame, spletne klepetalnice, znanstveni in pogovorni jezik, raziskave in šale, ankete in literaturo, v vsakdanje prakse, želje, vrednote, okuse, recepte in seveda v materialnost, materijo samega bureka. Z zavestnim ali nezavednim namenom, tiho ali glasno željo, da bi mu bilo mogoče soditi, ga disciplinirati, mu vladati. Tako je tudi nemogoče ločiti domnevno nevtralen in razsvetljen svet znanosti, vednosti ter na videz neresne in brezbrizne kulture od politike, moči, oblasti na drugi strani.

Zdravoživljenjski diskurz tako poskuša z burekom upravljati in ga konstruirati tako v znanstvenem, strokovnem, institucionalnem kot domišljijem, fiktivnem, idejnem smislu. S tem nikakor nočem reči, da zdravoživljenjski diskurz strogo določa, kaj je o bureku mogoče reči, ampak da je pogosto na delu specifična mreža interesov, povezav, asociacij, kadar se govori, piše, razmišlja o bureku.

Za kakšne interese, povezave, asociacije torej gre?

Če je v znanstvenem in strokovnem prehranskem diskurzu velik delež maščob ponavadi le ena od negativnih značilnosti, potez bureka, se zdi, da ta v

napotuje le opazno vstopanje medicinskega diskurza v vsakdanje življenje in popularno kulturo (glej nesramno dolgo opombo z začetka tega poglavja), ampak tudi nekatere, sicer bolj implicitne burekizjave.

nestrokovnem, popularnem prevladuje. Maščobe, še posebno živalske maščobe, še ne dolgo nazaj visoko vrednotena komponenta hrane, imajo danes v znanstvenostrokovnem in popularnem diskurzu skoraj brez izjeme status »hudičeve substance« (Lupton 1996: 82, Williams in Germov 1999: 207).⁴⁰ A verjetno je v številnih primerih bolj od zdravstvenih skrbi in težav, ki jih prinaša uživanje mastne hrane, prisoten strah pred debelostjo oziroma skrb za zunanji izgled. Pravzaprav gre za tesno prepletena, pogosto tudi nerazdružljiva vidika. Namreč vitko telo je dandanes, kot smo že rekli, razumljeno ne samo kot lepo, ampak tudi kot zdravo.

Številni intervjuvanci, sogovorniki, prijatelji, ki so mi zaupali, da bureka ne jedo ali ga jedo le poredko, so kot vzrok najpogosteje navedli njegovo mastnost. Pogosto, ne da bi jih po mastnosti sploh spraševal. Marko Mrak v elektronskem pismu pravi o svojem uživanju bureka med drugim tudi naslednje:

Burek uživam občasno, ko se nama z partnerico ne da kuhati. No moram priznat, da se je burek prelevil v različice kot pizza burek.. ki nekako ne gre v moj kontekst bureka. A pa boljši kod včasih, manj *masti*, več nadeva.. a v bistvu isti, okus, hitra postrežba.. (Mrak 2005)

Ali Žerdin v elektronskem pismu na vprašanje »Imate kakšen dodaten/drug namig glede 'bureka' in 'subkultur', glede bureka in 'slo. kulture' ali glede bureka na splošno?« na kratko odgovarja: »Ja,. Meni se zdi burek preveč *masten*.« (Žerdin 2005a)

»Navaden povprečnež, ampak hkrati veliki burekolog«, kot se opiše Franc Marušič (2006) – Lanko, pri ocenjevanju burekov v Sloveniji neprestano omenja, ocenjuje, vrednoti tudi njihovo mastnost. Na Delovi spletni strani, v »Burek blogu«, kjer te ocene najdemo, v opisu bloga – tega svojega projekta, pravi naslednje: »Idea je preprosta. Kvaliteta burekov po burekarnah zelo varira. Cena malo manj. Po vsakem pojedenem bureku, bom tu napisal, kak je bil. Koliko *masten*, kako okusen,

⁴⁰ Kot so pokazale študije, opravljene v zahodnih (post)industrijskih družbah, ljudje rutinsko označujejo mastno hrano za nezdravo, še posebno, če so maščobe vidne (za pregled raziskav glej Lupton 1996: 80–82).

V sedemdesetih letih dvajsetega stoletja so medicinska znanost, državne zdravstvene in druge avtoritete ter modna industrija sprejele protimaščobno držo (Williams in Germov 1999: 207). Podobno usodo kot maščobe so doživele tudi številne druge prehranske sestavine in živila (sladkor, bel kruh in nasploh bela barva v hrani, ki je bila še v šestdesetih letih dvajsetega stoletja vrednotena zelo visoko).

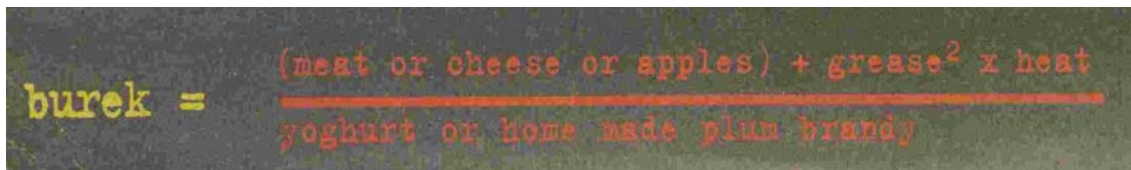
oblika, cena ...«. Torej mastnost postavi pred okus. Recimo pri ocenjevanju bureka iz okrepčevalnice Soča v Novi Gorici pravi med drugim tudi naslednje: »Ker ni bil pretirano *masten* lahko rečem, da je bil bolj med *zdravimi*, tja bi ga lahko uvrstili tudi ker ni prezapečen (kar se rado zgodi).« (Marušič 2006)⁴¹

Mastnost je zelo pogosta spremljevalka tudi različnih medijskih burekizjav. Tako v članku »Obleka naredi vojaka«, ki govori o novih oblačilih slovenske vojske, med drugim beremo: »Materiali so zgodba zase: suknjič, hlače in krilo so iz teflonsko obdelane mešanice volne in poliestra, ki je vodoodporna in oleofobna. Pomeni: jako nerada vpije madeže, kar zlasti prav pride pri malicanju *mastnega*⁴² bureka ali oboževanju mesnih omak na protokolarnih dogodkih.« (Mal 2004: 24) V članku z nagajivo-strašljivim naslovom »Krotilci tigrov v šolskih klopeh« v napotkih mladim preberemo: »Za pridobivanje vseh teh lastnosti je zelo pomembno gibanje, pravilna prehrana (jesti je treba zdravo hrano, se odreči ocvrtim zrezkom, pomfritu, bureku in drugi *mastni* in sladki navlaki /.../« (Zajec 2000: 3) V dnevniku v Slovenijo priseljene Srbkinje, ki se v veliki meri dotika Slovencev in njihovega odnosa do nekdanjih sodržavljanov, se burek ne pojavi v pričakovanem pomenskem kontekstu: »Balkan in vse, kar je balkansko preprosto, pomeni tukaj nekakšno vrsto čudežne eksotike, ki jo še vedno uvrščajo pod 'tematsko gradivo', eksotike, ki deluje subkulturno in ki je ne sprejemajo kot svojo lastno, a se ob njej sproščajo. Z določeno nostalgijo, seveda ne do nekdanje ex-Yu, temveč do nekakšnih arhetipskih, menda slovanskih korenin, v katerih se skriva vse mogoče. Včasih se pojavlja ta nostalgija, včasih nostalgija za Habsburžani – izmenično. Občasno. Tako kot tudi bureka ne jemo vsak dan, ker je treba misliti na *holesterol*.« (Ristovič Čar 2003: 14) V komentarju o nekdanjem trenerju Nogometnega kluba Maribor Branetu Oblaku na Večerovih športnih straneh med drugim piše: »Na <http://talk.to/braneoblak> je tako mogoče zaslediti marsikaj vulgarnega (Če ga dobimo tu, ga kastriramo), *mastnega* (Oblak je burek), dvomljivega (A bi Maribor igral bolj napadalno, če bi imel Oblaka na klopi?), srceparajočega (Ljudem, ki so te imeli nekoč radi, si pokazal svojo športno obnašanje), spravljivega (Oblak, smiliš se nam) /.../« (Stojič 1999: 19) Na zadnji strani ovitka prve antološke zbirke stripov avtorjev in avtoric iz Vzhodne in

⁴¹ Hm, tudi visoko šolani jezikoslovci (dr. Franc Marušič) pozabijo na kakšno vejico.

⁴² Kurziva v burekizjavah je, v kolikor ni posebej poudarjeno, moje delo.

Srednje Evrope, poimenovane »Stripburek: comic from behind the rusty iron curtain«, posebne, tematske izdaje slovenske stripovske revije Striburger, najdemo v enačbi za burek mastnost opremljeno s kvadratom (Klemečič in Ruijters 1997: zadnja stran ovitka):

$$\text{burek} = \frac{(\text{meat or cheese or apples}) + \text{grease}^2 \times \text{heat}}{\text{yoghurt or home made plum brandy}}$$

In zdi se, da smo o mastnosti bureka dodobra poučili tudi tujce. V Lonely planet vodiču Best of Ljubljana (Davenport 2006: 35) v poglavju o prehrani je bureku, za katerega je med drugim napisano, da ga na noben način ni mogoče jesti elegantno, posvečeno posebno okence z naslovom »The greasy lowdown«, »Mastni nizkotnež«. Mastna navlaka torej!

Podobnih mastnih izjav bi lahko našli še in še. Mastnost je namreč ena od dominantnejših, pogostejših konotacij bureka, verjetno najbolj dominantna v družbi tistih, ki podčrtajo materialne, fiziološke značilnosti bureka.

In ne samo to. Burek je postal, kot smo videli zgoraj, označevalec, ki je zelo pogosto če ne kar največkrat na delu, kadar se piše, govori, razmišlja o mastnosti. Torej nekakšen osrednji označevalec ali označevalec številka ena za mastnost.

Mastnost bureka je tudi brez dvoma tista točka, okoli katere se – kot mačka okoli vroče kaše – najbolj vrti zdravoživljenjski diskurz, predvsem tisti del, ki z burekom upravlja v fiktivnem, domišljijem in idejnem smislu. Drugače rečeno, zdravoživljenjski diskurz je v burekovi mastnosti videl, odkril Ahilovo peto in vanjo usmeril glavnino svojih kopij. Mastnost – ta hudičeva substanca nove, k zdravemu življenju klanjajoče se dobe – je bila odkrita v bureku in začel se je pogrom, inkvizicija, lov na čarovnice z vsem potrebnim spektaklom. K odgovoru na vprašanje, zakaj si je zdravoživljenjski diskurz izbral burek za svojo žrtev, moramo v prvo vrsto postaviti burekovo mastnost. Torej samo materialnost, fizičnost bureka.

Bogastvo pomenske produkcije, izhajajoče iz burekove mastnosti, torej kaže, da invencija pomenov ni arbitrarna, se ne zgodi po nekem čudežnem naključju, ni brezreferenčna, kot bi lahko bralec iz dosedanjega besedila napačno sklepal in kot se to dandanes prepogosto razume v konstruktivistično navdahnjenem družboslovju.

Seveda pa se debata o mastnosti bureka ne vzpostavlja le neposredno – le preko izjav, reprezentacij, praks, ki tako in drugače povezujejo burek in mastnost.

Ves maščobni diskurz (priporočila in napotki o uživanju nemastne hrane, oglaševanje izdelkov z nižano vrednostjo maščob, strah pred maščobami – lipofobija itd.) se posredno dotika tudi mastnosti bureka. Tudi če burek ni neposredno udeležen v teh »maščobnih« izjavah, se ga te zaradi zelo tesne asociacije bureka z mastnostjo posredno dotikajo.

Bralca lahko dosedanja predanost medijskemu izjavljanju pripelje do sklepa, da zdravoživiljenjski diskurz posega le v svet besedil. To je seveda napačen sklep. Kot je bilo nakazano s primerom nadzorovanja šolske prehrane, se ne manifestira in oblikuje le v takšnih in drugačnih medijskih izjavah. Če ostanemo pri tej protimaščobni bitki, pri tem protimaščobnem diskurzu zelo hitro odkrijemo, kako požrešno se je zažrl tudi v produkcijo. Vse pekarnice, s katerimi sem opravil pogovore, so vsaj poskušale zmanjšati delež maščob. Večina pa jih je tudi dejansko zmanjšala. Največja slovenska proizvajalca burekov in hkrati edina slovenska proizvajalca »strojnega« bureka – s strojno linijo za vlečeno testo in burek, Pekarna Pečjak in Žito – sta z različnimi prijemi zmanjšala maščobe.⁴³ V Pekarni Pečjak so tako zmanjšali delež maščob v polnilu. Nekdaj so za sirov burek uporabljali skuto s 35 % maščobe, danes pa uporabljajo skuto z 10 % vsebnostjo maščobe in manj mastno smetano. Prav tako je prišlo do spremembe v vrsti maščob. Ko so burek delali še na roke, torej pred postavitvijo strojne linije leta 1998, so uporabljali kombinacijo svinjske masti in rastlinskega olja, danes pa uporabljajo le maščobe rastlinskega izvora (Tehnolog v Pekarni Pečjak 2006). V Žitu, prvem proizvajalcu strojnega bureka (med letoma 1988 in 1990), so zmanjšali delež maščob za 30 % pri premazu, v polnilu pa ni prišlo do večjih sprememb (že kmalu so recimo pri sirovem polnomastno skuto zamenjali s tričetrtmastno, v mesnem pa so k mesu dodali tudi sojo) (Tehnologinja v Žitu 2006). V Pekarni Orehek s sedežem v Kranju so v petih letih proizvodnje bureka naredili več poskusov, kako zmanjšati maščobe (Direktor Pekarne Orehek 2006). V

⁴³ Največja slovenska burekproizvajalca Žito in Pekarna Pečjak, ki sta tudi edina slovenska proizvajalca strojnega bureka – s strojno linijo za proizvodnjo bureka in/ozioroma vlečenega testa, sta po meni znanih podatkih tudi edina komercialna proizvajalca zamrznjenega bureka v Sloveniji. Oba zamrznjen burek distribuirata trgovinam kot tudi nekaterim večjim nakupovalnim centrom, bencinskim črpalkam in manjšim podružničnim obratom, ki imajo svoje peči, in ga tako prodajajo (tudi) pečenega ali ga nato pečenega distribuirajo v šole, vrtce, domove, pekarnice, trgovine.

Okrepčevalnici Mladost v Velenju, kjer burek pečejo od leta 1987, so pred desetimi leti zamenjali olje za rastlinsko mast. Burek, tako po besedah zaposlenega, deluje manj masten in verjetno ima tudi manj maščob (Zaposleni v Okrepčevalnici Mladost 2006). V verigi Dino burek so po besedah lastnika sprva uporabljali rastlinsko mast, danes pa uporabljajo laneno olje. Ob tem naj bi tudi malo zmanjšali delež maščob (Lastnik podjetja Dino Burek 2006). In še bi lahko naštevali.

Prav tako so, kot so mi v pogovorih zaupali, zmanjšali vnos maščob in zamenjali vrsto maščob tudi številni nekomercialni proizvajalci bureka, tako priseljenci kot nepriseljenci. Amra Šabotić, priseljena iz bližine Bihača, dokaj vestno in strogo sledi tradicionalni pripravi bureka oziroma pit.⁴⁴ Te za družino pripravi dvakrat tedensko, med drugim je naučila peči tudi starejšo, petnajst let staro hčerko, kot zanimivost pa naj še povem, da bureka ni nikoli v dobrih dveh desetletjih bivanja v Sloveniji kupila. A kot poudarja, pripravlja manj mastne pite kot v Bosni in uporablja predvsem (bolj zdravo) olje namesto masla, kot je to v navadi v Bosni. In nasploh je v zadnjih letih zmanjšala vnos maščob pri peki, tako da uporablja manj masla kot nekoč (Šabotić 2006 in 2007). Gajo Vranješ, sicer v Slovenijo priseljen iz bližnjega Karlovca, je znanje priprave bureka pridobil v pekarni, v kateri je več let delal kot poklicni pek. Burek še občasno pripravi za večerjo in o njem pravi naslednje: »Doma narejen burek je najboljši, ker ne daš toliko *maščobe*.« (Vranješ 2006) Seveda pa se ta diskurz ne odraža le v »manj mastnih« burekih, ampak posega tudi v sam obseg proizvodnje in potrošnje. Na primer Milojka Kunarac, priseljena v Slovenijo iz Sandžaka leta 1973, pravi: »Včasih smo te pite mi več delale, sedaj se moramo bolj pazit.« (Kunarac 2006) Tedensko pito je danes zamenjala dvotedenska pita.

Preden postavimo končno ločilo za ta produkcijski spekter, omenimo še recept za »sirow low fat burek« iz polnozrnatega vlečenega testa (katerega lahko kupimo, kot preberemo v receptu, v trgovini Hofer) z nepasirano lahko skuto, z lahkim svežim sirom »(Cottage Cheese 0,9% m.m.)«, z dvema jajcema in brez (navedenih) drugih maščob. Recept najdemo na spletni strani »Maximum portala«, ki »je namenjena širjenju znanja o športni in zdravi prehrani, fitnessu in bodybuildingu« in katero krasi slogan »predani fit filozofiji«. Kos bureka s 329,5

⁴⁴ O burekih in/ali pitah glej začetni del besedila pod naslovom »Burek je velik«.

kalorijami, vsebuje 32,5 g beljakovin, 34,1 g ogljikovih hidratov in 6,4 g maščob (Grom 2006). Pedantno in zdravo, kajne?

Toda kot poudarjajo številni proizvajalci, je kakovost bureka ali kar njegova esenca tesno ali celo neločljivo povezana z maščobami. Tehnologinja v Žitu tako pravi: »Poskušali smo zmanjšati maščobe, ampak potem to ni več burek.« (Tehnologinja v Žitu 2006) Nič kaj veselo odkritje za burek, kajne?

A kot včasih opažajo sogovorniki in pričajo izjave, vsi bureki niso enako mastni. In to razlikovanje je, kot bomo videli kasneje, osnova novim pomenom. Bureki iz pekarn in industrijskih obratov veljajo za manj mastne od pouličnih burekov albanske proizvodnje. Več ljudi mi je zaupalo, da pogosteje posega po burekih iz pekarnah ali industrijskih prehranskih obratov, ker so manj mastni. Igralec Jernej Kuntner je v reviji Viva v prilogi Moj hladilnik – okno v svet med razkrivanjem skrivnosti prehranjevanja zaupal tudi, da ima rad »tudi mesni burek, ki ga zadnje čase raje kot v kioskih kupuje v pekarnah, saj je ugotovil, da so občutno manj *mastni*.« (Kojič 2003: 92) Samooklicani burekoslovec Franc Marušič o burekih iz Pekarne Damajanty Sam v Ljubljani pravi med drugim tudi naslednje: »so (oziroma je bil vsaj tisti, ki sem ga preizkušal) preveč tipično pekarniški, torej *nemastni* in preveč na suho/trdo spečeni« (Marušič 2006).

Povsem drugo dimenzijo, tudi ali predvsem na ravni pomenov, prinaša razlikovanje med bureki, ki niso objekt ogledovanja, torej bureki, pripravljenimi v domačem, družinskem okolju. To razlikovanje se vrine tudi v nekakšen uvod v Pregled objav že omenjene, v dietetski veri napisane diplomske naloge Gordane Vulić (1991: 2):

Mesni burek ali tudi burek z mesom je neopazno prišel tudi v našo vsakdanjo prehrano. Našel je svoje mesto med vročimi hrenovkami, klobasami, sendviči in drugimi podobnimi jedmi. /.../ Vendar, vsak med nami je vsaj enkrat posegel za tem izdelkom; odvisno od sreče pri izbiri proizvajalca je izdelek sprejel ali odklonil. Mesni burek je posrečena kombinacija med mesom in testom vendar ima v kontekstu zdrave prehrane številne negativne lastnosti. Ni knjige zbranih receptov o jugoslovanski kuhinji, ki ne vsebuje opisa priprave tega izdelka. Ta jed je med balkanskimi jedmi specialiteta, vendar jo le redko najdemo tako pripravljeno. V knjigi 'Jugoslovanka kuhinja', NOVAK MARKOVIĆ (1983), je navodilo za pripravo mesnega bureka, po katerem je pripravljen tudi vzorec številka 7. oz. 'doma pripravljen' vzorec.

Ta »vzorec« avtorica v nalogi obravnava kot »predlog za izboljšanje oz. za prilagoditev tega obroka današnjim načelom zdrave, lahke in nizkokalorične prehrane« (Vulić 1991: ?).

Burek je velik

ZDI SE, DA TEMU MEDICINSKEMU, DIETETSKEMU, zdravoživljenjskemu diskurzu ni mogoče ubežati. Podvrženi so mu vsi, tako jedci kot nejedci, ljubitelji kot neljubitelji bureka, priseljenci kot nepriseljenci ... A vendarle, vsaj na ravni pomenov, obstojajo številne burekizjave, ki temu dominantnemu diskurzu nasprotujejo.

Najustrežnejše in konec koncev zaključku zadnjega podpoglavja primerno se zdi začeti s priseljenci in z mestom bureka med njimi. Tu je treba takoj izpostaviti priseljence muslimanske veroizpovedi iz Bosne in Hercegovine (BiH) ter verjetno nekoliko manj druge priseljence muslimanske veroizpovedi iz nekdanje SFRJ. Čeprav je burek pomembna jed in lahko celo element obdarovanja ter predvsem izražanja gostoljubnosti tudi v drugih etničnih in nacionalnih skupnosti, je očitno, da nima tako vitalne vloge pri manifestiranju in oblikovanju integracije družbe ter kulture kot pri muslimanskih priseljencih iz BiH in nekoliko manj pri drugih priseljencih muslimanske veroizpovedi.⁴⁵ Razlikovanje se kaže tudi v poimenovanju.

⁴⁵ Pomen bureka in drugih pit v Bosni in Hercegovini (BiH) je v marsičem primerljiv z pomenom riža na Japonskem. Oba sta osrednji komponenti etničnih, nacionalnih diet, imata pomembno ali celo osrednje mesto v nacionalni, etnični (samo)prepoznavnosti. Ohnuki-Tierney (1993: 41–42) med drugim piše, da je v projektih razlikovanja Japoncev od drugih nacij in kultur riž mobiliziran kot osrednje orožje v boju proti »zahodnjaški« obsesiji z mesom. Podobne simbolične, simbolično-strateške razsežnosti bi lahko odkrili tudi pri bureku in ostalih pitah v BiH, ob tem pa je vendarle potrebno reči, da je simbolični potencial riža v japonski družbi kljub temu, da je postal sekulariziran, verjetno veliko večji od bureka v bosanski družbi. O tem nam lepo govori bosanski popzvezdnik Dino Merlin v odgovoru na vprašanje, zakaj je svoj zadnji album poimenoval »Burek«: »Burek sem na simbolični ravni hotel prikazati kot eno od vrednosti, ki jih imamo, vendar se podobno kot mož, ki vsak dan hodi mimo svoje lepe žene in gleda naokoli brez da bi videl njeno lepoto, tudi mi ne zavedamo njegove vrednosti. Torej, vse to imamo, a ne opazimo. Nekaj, kar je preverjeno dobro že stoletja, je definirano kot kvaliteta, klasika in umetnost. Namreč, samo kar preživi

Medtem ko velika večina ostalih etničnih skupnosti iz nekdanje SFRJ z besedo burek označuje jed iz vlečenega testa, nadevano z različnimi mesnimi, sirovimi, zelenjavnimi ali sadnimi nadevi, Bosanci niso tako širokoburekopotezni. Ti, ki si od vseh najbolj lastijo burek, z burekom označujejo jed iz vlečenega testa, nadevano (le) z mesom. In ta spada v skupino pit, med katerimi se znajde še »sirnica« (sirov nadev), »krumpiruha« (krompirjev), »zeljanica« (špinačni), »kupuspita« (zeljni), »masiraca« (bučin), »pita sa tikvom« (bučkin), »pita sa lukom« (čebulni) idr.⁴⁶ Lahko bi rekli, da je burek za prve izraz za formo, za druge pa za vsebino.⁴⁷ Nadalje, burek in ostale pite so nezamenljiv element v številnih verskih, življenjskih in drugih dogodkih, praznikih bosanskih muslimanov (bajram, svatbe, itd.). A to so že stvari, ki ne sodijo v to razpravo.

Burek v priseljenskih družinah ni tržno blago, je neodtujljiv; porabijo ga izdelovalci sami ali ga dajo svojim bližnjim. Vsi udeleženi v menjavo bureka, ga sprejmejo kot darilo ali v znamenje gostoljubja. Kroženje doma narejenih burekov in na drugi strani proizvodnja ter potrošnja industrijskih, pekarniških in pouličnih burekov kažeta na razliko med darilnim ter tržnim gospodarstvom, kot temu reče bolj trda socialna antropologija.⁴⁸ Na relativno ločenost, omejeno komunikacijo med tema

stoletja, je vredno pozornosti in takšnih epitet kot sta klasika in umetnost. Burek je tako avtentičen bosanski kot tudi antiglobalističen fenomen.« (Bikić 2004)

⁴⁶ Tudi med pitami obstoja hierarhija, med katerimi je mesna – burek (očitno) najbolj cenjena. O tem priča tudi naslednji pregovor: »Sve su pite pripitice, samo je pita burek(uša) – pita pitac!« Prevod? »Burek (mesni) je car med pitami.«

⁴⁷ Bosansko burektoľmačenje je zavládalo tudi v prvi izdaji »Leksikona yu mitologije«: »Za izmišljotine kot so 'jabolčni burek', bi bilo kršitelje potrebno kaznovati z odvzemom gostiteljске licence.« (Kršić 2004: 65). BiH je s tem ožjim burekrazumevanjem izjema ne samo na območju nekdanje SFRJ, ampak nasploh na Balkanu, v Turčiji in še kje. Širše poimenovanje so v Sloveniji najverjetneje uvedle prve burekprodajalne, ki jih povečini vodijo in so v njih zaposleni Albanci iz Makedonije (Berishaj 2005). Zanimivo pa je, da lahko v slovenskih medijih najdemo kar nekaj prispevkov, ki so to širše slovensko burekrazumevanje v odnosu do ožje razumljenega bosanskega prepoznali kot slovensko posebnost. To so interpretirali bodisi kot neke vrste kulturno inovacijo ali kot ignoranco pri poznavanju in sprejemanju drugih kultur.

⁴⁸ Ta dva ekonomska sistema, sta se razvila na različnih stopnjah družbenega razvoja. Darilna menjava je značilna za na klanu temelječe družbe, tržna menjava pa za razredno

dvema gospodarstvoma ali recimo raje okoljema, kaže konec koncev dejstvo, da velika večina priseljencev predvsem muslimanske veroizpovedi iz nekdanje SFRJ, ki burek in druge pite pripravlja večkrat tedensko, ni nikoli v življenju v Sloveniji poskusila pekarniškega ali pouličnega bureka. Ob tem naj na drugo stran še postavim tezo, za katero bi bil pripravljen staviti vse moje težko prigarano bogastvo: če se ne bi pojavile tujerodne burekprodajalne in kasneje domača pekarniška in industrijska burekproizvodnja, najverjetneje večina Slovencev ne bi nikoli slišala za burek. Vsaj za burek v Sloveniji ne!⁴⁹

in/ali državno družbo. V kompleksnih državnih družbah seveda obe vrsti menjave, ekonomiji soživita. Kot »slovenski« primer tovrstnega dialoga med darilno in tržno menjavo lahko navedem zelo izvirno študijo antropologa Roberta G. Minnichia o kolinah (1993), ki mi je tudi pomagala razločevati med tržnim in darilnim burekom.

⁴⁹ Kroženje doma in izven doma, torej na trgu narejenih burekov, poteka po relativno ostro zamejenih območjih ekonomske menjave. Konceptualno je mogoče doma narejene bureke zamenjati za denar (s tem postanejo tržno blago) in izven doma narejene bureke uporabiti za obdarovanje, izražanje gostoljubnosti. A to se verjetno le zelo redko dogaja.

Kroženje doma narejenih burekov poteka tako znotraj kot izven družine, sorodstva, etnične skupnosti. Številni priseljenci tako bureke in druge pite pogosto nesejo svojim sodelavcem v službo, povabijo svoje prijatelje, sodelavce, znance na burek in druge pite domov itd. V tem kontekstu menjave se burek kaže hkrati kot element razločevanja in povezovanja. Namreč z burekom gostitelj hote ali nehote odraža svojo etnično drugačnost, z njegovo menjavo pa se uvajajo in ohranjajo družbene povezave. Burekdarovanje v slovenski družbi zarisuje nasprotja med neslovenskimi in slovenskim. A hkrati, hote ali nehote, jih tudi briše.

Konceptualna, kontekstualna razlika med pripravo in uživanjem bureka in drugih pit v priseljskih družinah ter fastfud bureka je več kot očitna. Burek je v večini priseljskih družin pripravljen in zaužit za glavni, osrednji dnevni obrok, bodisi za kosilo ali večerjo, in tako podpira dominantno tradicionalno družinsko strukturo prehranjevanja. Burek z ulice se največkrat tej dominantni prehranjevalni strukturi upira. Burek v priseljskih družinah predstavlja relativno tradicionalen element prehrane tesno povezan z izročilom, fastfud burek pa je vsaj na urbanih ulicah neke vrste »prišlek«, ki ga slovenska mesta in večina etničnih Slovencev pozna kvečjemu dve, tri desetletja. Z iskanjem razlik bi še lahko nadaljevali, toda to ni naša preokupacija številka ena.

Tej delitvi se upirajo nekatere novejšje oblike burekpriprave ali burekuživanja. Recimo burek, ki ga pripravljajo nekatere »slovenske« pekarnice in se večinoma prodaja v trgovinah

Različna pa je tudi burekova simbolična vloga v različnih okoljih, gospodarstvih. Če je burek znotraj, ortodoksno rečeno, tržnega, blagovnega okolja predvsem nekakšen semiotiziran (simbolični) objekt, torej označevalec, znak za nekaj, je na drugi strani znotraj neblagovnega okolja nekaj več. Nekoliko karikirano, poenostavljeno rečeno, ne le da odraža, reflektira družbene odnose, ampak jih tudi (so)oblikuje. Torej ni le objekt, ampak je tudi subjekt.

A na drugi strani je treba reči, da vendarle ne gre za dva hermetično ločena svetova. Gre predvsem za dva konceptualna, teoretska pola, ki v praksi, realnem življenju predmetov, materialne kulture, nista nikoli povsem dosežena, aplicirana, izpeljana, kot so pokazali sodobni teoretiki materialne kulture (Appadurai 1992 [1986], Miller 1987 idr.). Kot bomo prikazali tudi v nadaljevanju, si ljudje prisvajamo materialno tudi v blagovnem okolju, prisvajamo si tudi stvari, ki domnevno veljajo za blago in seveda t.i. darila ali recimo raje neblago nikoli ne leži povsem zunaj dometa blagovne produkcije.⁵⁰

ali trgovinah-pekarnah. Ta burek bi le težko povsem pospravili pod streho zgoraj navedenih opredelitev in delitev. Gre lahko namreč tako za znotrajdružinski kot zunajdružinski prehrambeni objekt, tako za glavni kot za nek drug, nekonformni obrok (zamrznjen burek, ki ga doma spečemo in zaužijemo za kosilo ali večerjo – recimo v kombinaciji, hm, z govejo juho – ali burek, ki ga kupimo v trgovini z namenom takojšnjega požrtja), hkrati pa lahko tudi za nekaj povsem tretjega. Manj se verjetno tej delitvi upira burek, ki ga pripravljajo »slovenske« družine in posamezniki. Toda te posebnosti in doslednosti, kot že rečeno, niso stvar, o kateri naj bi v tej nalogi tekla beseda.

⁵⁰ Toga, preprosta delitev med darilom in blagom – ki je bila osnova razlikovanju med skupnostmi, opredeljenimi z darilno ter na drugi strani z blagovno izmenjavo – je v veliki meri zelo dolgo opredeljevala antropološko osmišljanje, teoretiziranje materialne kulture. Arjun Appadurai (1992) [1986], Daniel Miller (1987), idr. so vsak z različnimi prijemi in koncepti relativizirali to togo opozicijo.

Antropologi so, kot pravi Miller (1994: 417), pretiravali s totalitarnim holizmom manjših skupnosti in so pri tem ponavadi ignorirali nasprotja in občutke odtujitve, na drugi strani pa so povsem mižali doma. Zanimarjali so razumevanje strategij, s katerimi so si ljudje v industrijskih skupnostih prisvajali materialno kulturo. Če svobodno povzamem Millerjevo opazko: antropologi so se znašli v smešni, tragikomični situaciji. Na terenu so se srečevali z zelo majhnim številom predmetov, ki so bili povečini zelo pomembni, medtem ko

In v tej debati o (ne)srečevanju priseljskega in nepriseljskega bureka tudi ne gre samo za to, da je meja med darilom in blagom zvezna, zabrisana, neostra, da se predmeti v svojem socialnem življenju gibljejo med različnimi »režimi vrednosti«, kot je temu rekel Arjun Appadurai (1992: 15). Gre tudi za to, da pravila iz enega domnevno jasno zamejenega okolja posegajo tudi v prostor drugega, kot smo že pokazali s peko manj mastnih, bolj zdravih burekov med priseljenci pa mogoče še kje. A vrnimo se v svet »neavtohtonega« bureka in tega ne zapuščajmo, vsaj za dlje časa ne. Kaj hitro se nam namreč lahko zgodi, da se usodno izgubimo!

Ta promet pomenov med blagovnim in neblagovnim okoljem pa ni enosmeren, kot lahko bralec iz zadnjega primera napačno sklepa. Pomen, vloga tradicije – in v tem paketu je zavita tudi prehranska legitimnost bureka – se pojavi tudi izven priseljskega miljeja. A seveda v novem prostoru ta tradicija, ta pomen dobi nove koordinate. Na spletni strani »ObalaNET«, ki predstavlja tri slovenske obalne občine, se pojavi tudi stran s predstavitvijo bureka, na kateri med drugim preberemo:

Burek je vsekakor ena izmed slaščic *s tisočletno tradicijo*, ki se je in se bo še širila po svetu s svojim edinstvenim okusom, ki množicam lačnih sladokuscev cedi sline in verjamem, da jim bodo lačne želodce še naprej poteševali slastni bureki. (bosna_majka 2005)

Na spletni strani, ki predstavi burek tako in drugače, pa anonimni avtor na (pod)strani z naslovom »splošno o bureku« pravi naslednje:

Burek ima za seboj *že mnogo let obstoja med ljudmi*. S tem ne mislim le na slovensko družbo, ampak človeštvo, od njegovih samih začetkov. /.../ To ni fancy jed, kakršne pripravljajo v fancy hotelih. Burek se ne pripravlja po natančno določeni proceduri, tu ne gre za natančno kuho. Lahko bi jo primerjali z impresionističnim slikarstvom. Ko pripravljáš burek se prepustiš iniciativi. Kljub vsemu sem zbral nekaj receptov, zakaj doma pripravljen burek je najboljši. Če pa niste ravno kuharsko nadarjeni, si ga še vedno lahko kupite zunaj. Zanimivo je, kako se bureki od kioska do kioska, od pekarnice do pekarnice razlikujejo. (Anon. ?a)

Seveda pa lahko o tej delitvi razmišljamo tudi v manj ekonomskoantropološkem jeziku. S pomočjo Raymonda Williamsa (1998: 239–241) bi za burek v priseljskih družinah rekli, da je del nekakšne residualne kulture, ki pa

so bili doma zasuti z neobvladljivo množico predmetov, katere pomembnost je bila le redko omembe vredna.

je v veliki meri odmaknjena od dominantne kulture. Tem residualnim pomenom pa v veliki meri stojijo nasproti nastajajoči pomeni bureka, predvsem tisti del, ki je vključen v dominantno kulturo. Na pomenski ravni imamo torej v odnosu do bureka dve bolj ali manj nasprotujoči si poziciji: neinkorporirano residualno kulturo (burek med priseljenci) in inkorporirano nastajajočo kulturo (burek znotraj zdravoživljenjskega diskurza).⁵¹ No, od tu dalje – s temi zadnjimi primeri, ki častijo burekovo tradicionalnost – pa se nam stvar še dodatno zakomplicira. Rekli bi lahko, da so pomeni, vrednote iz residualne kulture inkorporirani, rekontekstualizirani v nastajajočo kulturo. In sicer v tisti njen del, ki vsaj na neki širši pomenski ravni stoji nasproti dominantni kulturi.

Kakorkoli že, povečevanje burekove tradicionalnosti – včasih tudi s podčrtano navezavo na Balkan ali Orient⁵² – in s tem bolj ali manj implicitno utrjevanje burekove (prehranske) legitimnosti, se zdi, da odraža tudi nekakšno nezaupanje in upadanje ugleda v moderne sisteme medicinske in dietetske vednosti ter znanosti. Prav sklicevanje na tradicijo je tisti element, ki bureku daje legitimnost, nekakšno utrjeno ali potrjeno kvaliteto v primerjavi s spreminjajočimi se spoznanji in napotki dietetske, medicinske in druge znanosti. Diskurz, ki privilegira tradicionalno, vključuje oziroma se vsaj delno pokriva tudi s širšim diskurzivnim sistemom o naravnosti, strahu pred »umetnim«, dvomom o pozitivnosti znanstvenega napredka.

⁵¹ O razliki med residualnim in nastajajočim Raymond Williams pravi naslednje: »Z 'residualnim' mislim, da nekatere izkušnje, pomene in vrednote, ki jih ni mogoče potrditi ali izraziti v pojmih dominantne kulture, kljub temu doživljamo in prakticiramo na podlagi prežitka – tako kulturnega kot tudi družbenega – kakšne predhodne družbene formacije.« (Williams 1998: 239) Naj samo dodam, da je residualna kultura kljub običajni relativni odmaknjenosti od dominantne kulture, v konkretnih dejavnostih lahko inkorporirana vanjo. »Z 'nastajajočim' mislim, prvič, da nenehno nastajajo novi pomeni in vrednote, nove prakse, nove označitve in izkušnje. Toda pri tem gre za dosti zgodnejši poskus inkorporiranja prav zato, ker so del – vendar ne definiran del – učinkovite sodobne prakse.« (Williams 1998: 239)

⁵² V tem smislu – torej v nekakšnem povečevanju tradicionalne »orientalske« in/ali »balkanske« hrane, bi lahko tovrstne izjave brali tudi kot »zahodnjaški« diskurz moči, kateremu Vzhod poleg nevarnosti predstavlja tudi vir fascinacije. V tej debati nam lahko širši okvir zarišeta Edward Said (1996) in Maria Todorova (2001), ki sta z analizo »zahodnjaških« predstav Orienta in Balkana pokazala, da slednjima pripada mesto eksotične druzgosti racionalne Evrope. A o tem več v naslednji zgodbi.

Pasi Falk (1994) tako ugotavlja, da je dandanes v sferi prehranjevanja prisotno orientiranje na dveh osnovah: na modernističnih ekspertnih presojah, katerih legitimnost upada,⁵³ in na drugi strani na podlagi predmodernega ljudskega kulturnega izročila.⁵⁴ Na eni strani imamo torej nek modernistični, medicinski, z znanstveno avtoriteto zabeljeni diskurz in na drugi strani diskurz, ki črpa legitimnost v nekem predmodernem, ljudskem, tradicionalnem izročilu. Seveda ni nujno, da med njima poteka eksplicitni, neposredni spopad. Lahko gre za nekakšno nekonfliktno sobivanje, sicer pomensko bolj ali manj nasprotujočih si diskurzov, ne da bi se en za drugega kaj dosti zmenila, kar bi verjetno lahko rekli tudi za ta primer. Kakorkoli, vsaj za veliko večino primerov burekizjav, ki povzdigujejo njegovo tradicionalnost, se zdi, da ne gre za eksplicitne strategije spodkopavanja dominantnega zdravoživljenjskega diskurza. Opraviti imamo torej z nekakšnim implicitnim, alternativnim diskurzom, ki pomene, vrednote, bogastvo črpa iz neke residualne kulture, prežitka in ki je z razliko od dominantne, z znanostjo požegnane veličine, bistveno manj motiviran, angažiran, artikuliran.

Seveda pa temu modernističnemu zdravoživljenjskemu diskurzu v odnosu do bureka na neki širši pomenski ravni nasprotujejo vse bolj ali manj odobravajoče, afirmativne, pozitivne burekizjave – skratka izjave, ki na svojevrstne načine, v različnih smereh, z zelo različnimi prijemi utrjujejo burekovo legitimnost. To največkrat počnejo precej posredno, neopazno, nehote, recimo s predstavitvijo številnih burekreptov tako na spletnih straneh kot v tiskanih in drugih medijskih oblikah, z reportažami ter drugimi novinarskimi oblikami, ki se tako ali drugače dotaknejo bureka, s portreti znanih oseb, ki nam razkrijejo, da uživajo ali pripravljajo

⁵³ Vzrokov za upadanje ugleda dietetske in drugih z zdravim življenjem povezanih znanosti je seveda več. Ena od bolj problematičnih posledic razmaha dietetske znanosti pa tudi eden od vzrokov za upadanje njenega ugleda je velika nepreglednost in kontradiktornost različnih priporočil, nasvetov in spoznanj o tem, kaj je (ne)zdravo. Posledica tega je ne samo upadanje ugleda (dietetske) znanosti, ampak nedvomno tudi vse višja stopnja nezaupanja znotraj polja vsakdanjega življenja.

⁵⁴ Norman Fairclough (1992: 3) za področje praks zdravega življenja opaza, da je dandanes dominanten »medicinski diskurz«, ki pa je hkrati soočen z drugačnim položajem »alternativnih diskurzov« (npr. akupunktura, homeopatija) in s t.i. ljudskimi diskurzi.

(radi tudi) burek, z ocenjevanjem kvalitete burekov. Iz nepregledne množice teh ne posebno ali sploh ne angažiranih, motiviranih izjav izbrskajmo le nekatere.

Veliko, pogosto tudi zelo naklonjenih opisov in navedb bureka najdemo v različnih potopisih po tujih deželah (Bosna in Hercegovina, Makedonija, Albanija, Turčija, Gruzija itd.). V reportaži po Bosni in Hercegovini tako med drugim beremo:

Baščaršije pa nikakor ne smeš zapustiti, ne da bi poskusil burek. Njihove 'burekdžinice' si sledijo druga do druge. Izbira je pestra. Odločili sva se za zeljnega in klasičnega sirovega. /.../ Sirov je bil res fantastičen, zeljni nekoliko manj, saj ima izjemno močen okus, ki ti je všeč ali pa ne. (Novak 2005: 17)

Včasih je nadvse poveden že naslov članka, kot recimo naslov potopisa o Albaniji: »Še dobro, da se povsod dobi burek« (Šajn 2003: 24). Seveda pa se burek znajde tudi v drugih novinarskih oblikah. Recimo v nekakšni kombinaciji reportaže in novičarskega besedila o delu ljubljanskega Operacijskega komunikacijskega centra (številka 113) in delu nočnih izmen policistov z naslovom »Ena, ena, tri – burek ob pol noči« med drugim tudi preberemo:

In če smo že pri delovnih razmerah, primerjavi in Kanadčanih. Medtem ko slednji kot privrženci tamkajšnje policijske folklore za polnočno malico bržkone mlatijo dolgočasne krofe, se ljubljanska ekipa opolnoči razvedri z burekom, po katerega seveda pošljejo najmlajšega člana. (Mehle 1999: 16)

Torej, dolgočasni krofi in burek, ki razvedri!

Posebno, kompleksno polje utrjevanja statusa in legitimnosti pa so na drugi strani – in kot bomo videli v naslednji zgodbi tudi zanikanja ter izključevanja bureka – recepti. Teh je še posebej veliko na različnih spletnih straneh, posvečenih kulinariki. Na verjetno osrednjem slovenskem kulinarinem portalu »Kulinarčna Slovenija« jih je objavljenih kar 18 (različni avtorji, različne letnice), medtem ko je na spletni strani »Društva dobrih okusov Gurman«, ki se ne zdi ravno plebejsko društvo, objavljen le recept za sirov burek (Anon. 2005a). Sem in tja pa se burekrecepti najdejo tudi na straneh, ki prvenstveno sploh ne pokrivajo kulinarike, recimo na že omenjeni strani, ki predstavi burek »tako in drugače« (Anon. ?b), ali v bolj minimalističnih oblikah v številnih spletnih klepetalnicah, recimo na Luninem Forumu (Tamara 2002). Kar nekaj receptov najdemo tudi v revijalnem tisku,⁵⁵ tako

⁵⁵ Prvi zapisani burekrecept v slovenskem jeziku sem odkril v časopisu Večer leta 1963 (Anon. 1963: 4).

»klasičnih« (recimo v receptih kuharskega mojstra Janeza Štruklja v Večerovi rubriki *Vino, kulinarika, lepota* najdemo burek z mesom (Anon. 2001: 34)) kot nekakšnih izpeljank, na primer »evroburek« (pita s špinačo, mesom in sirom) (Šalehar 2004b: 57), »malo bolj SLO in vegi, za spremembo gobov« (Šalehar 2004a: 57). V kuharicah – torej v knjižnem, brez dvoma veliko bolj selektivnem in kontroliranem svetu – pa sem po pregledu več deset enot burekrecept našel le v splošnejši kuharici »Kuhinja naše družine« (Grafenauer 2002: 195–196) in v tematski »Kuhinje Balkana« (Mrlješ in drugi 2005). A o tem nesorazmerju med bogastvom profanih spletnih strani in revijalnega tiska ter na drugi strani revščino svetih knjig raje recimo kaj več v naslednji zgodbi.

Za zaključek teh politično nemotiviranih, neangažiranih izjav pa še hiter pogled v svet slavnih. Saša Lendero v Novi v članku z naslovom »Po Emi odšla na burek« o dogajanju po nastopu na Emi pravi naslednje:

Do pol enih zjutraj sem bila zasedena z intervjuji, potem pa sem z Miho odšla do Nobel bureka. Ker se je pri nama napovedalo veliko prijateljev, sva kupila kar dve škatli burekov. (Smeh) Doma pa je seveda sledila težka debata s prijatelji, pravi burek parti, saj smo vsi bili lačni /.../. (Likovič 2006: 40–41)

Ista zgodba je bila objavljena tudi v Slovenskih novicah v članku z naslovom »Saškin burek« in podnaslovom »Popevkarica ljudskih src je požrla svojo žalost po (ne)strokovnem porazu na Emi« (A. Z. 2006: 12). Sem bi lahko prišteli tudi razne izjave v Sloveniji živečih tujcev. Recimo, ko so mormonskega misijonarja Jordana Cullimoreja v Jani vprašali o kulinarčnih dobrotah »naše lepe«, je odgovoril: »Jaz pa bom pogrešal Cockto, burek in salamo Poli, ko bom odšel.« (Anon. 2003: 11)

Odobravajoči, afirmativni pomeni bureka pa se ne oblikujejo in odražajo le v jezikovnih izjavah, ampak tudi v proizvodnji, potrošnji in še kje. S precejšnjo mero abstrahiranja in verjetno tudi nekritičnosti bi lahko celo rekli, da vsak dobro pripravljen in z zadovoljstvom zaužit burek utrjuje bureklegitimnost, čeprav veliko manj očitno, kot recimo bolj opazne reprezentacije bureka v medijih, v popularni kulturi.

V tej debati o afirmaciji, vključevanju, udomačevanju bureka pa ne smemo pozabiti na nekatere kontekstualne, materialno-okoljske spremembe bureka v zadnjih dvajsetih letih. Premik, razširitev bureka iz klasičnih okolij proizvodnje in potrošnje v Sloveniji (priseljenske družine in festfud lokali) v nova okolja (»slovenske«

pekarni in industrijski prehranski obrati ter »slovenska« gospodinjstva/posamezniki) se zdi, da je bureku prinesla še posebej pomembno prehransko legitimnost. Legitimnost, ki je kompleksna in večpomenska in jo na tem mestu ne bom posebej razčlenjeval. Tu je seveda treba omeniti tudi pripravo, prodajo bureka v tako imenovanih etničnih restavracijah, recimo v turških (Yildiz Han v Ljubljani nekdanje z istim imenom v Kopru), v bosanskih (Sofra, Deset v pol, delno Sofrica (vse v Ljubljani), Miraz (Maribor) in še kje, v grških (nekdanja restavracija Atene v Ljubljani), v etnično težje opredeljivih ali/in etnično hibridnih (kot je na primer restavracija Aska in volk v Ljubljani s kuhinjami Balkana in dežel nekdanje SFRJ, o čemer priča že njeno ime, predvsem pa jedilni list, na katerem najdemo burek pod imenom »srbska gibanica«) in še bi lahko našteval. V teh restavracijah gostje zaužijejo jed, ki jo največkrat poznajo z mestnih ulic kot hitro prehrano, v povsem novi, statusno višji vlogi. Nemalokrat tudi z drugim imenom, kar verjetno vnaša dodatno presenečenje. V tem kontekstu tudi ni nepomembno, da status etnične hrane in etničnih restavracij vsaj v nekaterih socialnih okoljih verjetno narašča, o čemur nam konec koncev priča že sam porast domnevno kvalitetnejših, dražjih restavracij z etnično hrano. A to so že druga vprašanja, ki grdo štrlijo – kot ušesasti robovi – iz tega lepo razvlečenega testa.

Dodatno utrjevanje tega odobravajočega odnosa do bureka, tega afirmativnega diskurza pa prinašajo tudi izjave znanih oseb, ki so večšino pripravljani bureka pripravljene razkriti javnosti. Ta artikulacija proizvodnje in medijskih reprezentacij je verjetno najpogostejša v tiskanih medijih. Saša Einsiedler nam recimo v Nedelu razkrije pripravo »začinjene pite za mesojedce«, pri kateri je »vzela klasični recept za burek in ga priredila po svoje« (Klavdija 2004: 55). In ko jo anonimni novinar ali novinarka [Pilota](#) vpraša, na kakšno jed bi jo povabila, se prav tako razgovori le o pripravi »mesne pite a la Saša«, ki je nastala kot poskus priprave bureka ([Anon. 2005b](#)). Enako bi lahko rekli tudi za potrošnjo: artikulacija potrošnje in reprezentacij se verjetno še pogosteje odraža v priznavanju, poudarjanju, razkrivanju zvezdniškega uživanja bureka. Spomnimo se le »Saškinega bureka«, nekaj odstavkov nazaj, kako je »popevkarica ljudskih src /.../ požrla svojo žalost po (ne)strokovnem porazu na Emi« (A. Z. 2006: 12).

Kot primer označevalnih praks, izjav, ki se oblikujejo znotraj skupnega polja potrošnje in medijskih reprezentacij ter konec koncev tudi produkcije, lahko

navedemo tudi zabave, dogodke, premiere filmov, stripov, na kateri ima burek še posebej vidno mesto. A o tem raje kaj več v naslednji zgodbi.

Seveda pa je takšno enoznačno branje teh navidezno dobronamernih burekizjav lahko zelo problematično. Skoraj vse naštetu v tem podpoglavju, od »Saškinega bureka« do razširitve proizvodnje bureka v domnevno bolj cenjene restavracije in industrijske prehrabene obrate, nam lahko govori tudi o pritajenem procesu, ki ga je Dick Hebdige (1979: 94) označil kot inkorporacija, vključitev.⁵⁶ Ta, kot ugotavlja Hebdige, se odvija na dveh ravneh, preko dveh procesov. In sicer (a) preko pretvorbe alternativnih ali opozicijskih znakov – torej znakov, ki stojijo nasproti dominantni kulturi – v produkte masovne proizvodnje, kar je poimenoval blagovna oblika. Ter (b) preko etiketiranja in redifiniranja teh za dominantno kulturo motečih praks, stilov, vedenj, stvari s strani dominantnih skupin, skratka tako, da ustrezajo, sodijo v njihove pomenske okvire – po Hebdigu ideološka oblika.⁵⁷

Po tej intervenciji Dicka Hebdiga se nam glasno vsiljuje vprašanje: kaj ni ta dobronamernost, afirmativnost, vključevalnost, pozitivnost, prijaznost, všečnost burekizjav le način izogibanja temu, da bi burek ogrožal naš svet?

A preden poskušamo odgovoriti na to vprašanje recimo nekaj o tistih, ki se zdi, da počnejo ravno nasprotno, kar počne zgoraj opisana vključitev. Stvari, na katerih parazitirajo pomeni dominantne kulture, začnejo lepiti z opozicijskimi ali alternativnimi pomeni. Pravzaprav bi tudi v primeru teh opozicijskih ali alternativnih⁵⁸ praks lahko govorili o vključevanju, le da to poteka v obratni smeri: iz dominantne v opozicijsko kulturo. Kdo so torej ti obračalci, modifikatorji, nekonformisti pomenov, ti ...

⁵⁶ Več o inkorporaciji praks v dominantno kulturo glej tudi v že omenjenem delu Raymonda Williamsa (1998), predvsem v besedilu »Baza in vrhnja zgradba v Marksistični teoriji kulture«.

⁵⁷ Dick Hebdige (1979) koncept inkorporacije uporabi pri analizi britanskih povojnih subkulturnih stilov. V primeru t.i. blagovne oblike gre v Hebdigejevem primeru za subkulturne znake (obleka, glasba), v primeru t.i. ideološke oblike pa predvsem za deviantno vedenje subkulturnih skupin.

⁵⁸ Več o razliki med opozicijskim in alternativnim v naslednjem poglavju.

... Burekborci?

HRANA, ŠE POSEBEJ HITRA PREHRANA, je eno od velikih bojnih polj,⁵⁹ kjer se bijejo bitke med starši in otroci, med starimi in mladimi. Številne študije so pokazale, da otroci in najstniki pogosto uporabljajo hrano za vzpostavljanje osebne avtonomije in kot sredstvo upora proti avtoriteti odraslih (glej Lupton 1996: 55–59).⁶⁰ Na drugi, starševski strani pa se zdi prehranjevanje eno od zelo pomembnih polj vzpostavljanja avtoritete staršev in odraslih. Kar pa jim, seveda, ne uspeva vedno najbolje:

Če je bil za šolajočo se mladino (vsa čast izjemam) včerajšnji dan bolj v znamenju žalovanja za počitnicami kot veselja zaradi odprtih šolskih vrat, so nekateri zadovoljno pogledovali proti šolskim vratom. Zanje je začetek pouka tudi praznik, saj prinaša izvrsten dohodek. Sendvič generacije so namreč včeraj že napolnile male pekarnice, kjer si tešijo lakoto z bureki, sendviči, žemljicami, picami in vsem drugim, kar naša mladina zdravo je vse šolsko leto. Še bolj navdušeni so bili lastniki vseh malih milijon bifejčkov ob (zlasti srednjih) šolah, saj je mladina na horuk zavzela stole in mize. /.../ Naj živi prvi šolski dan, praznik hitre prehrane in bifejev! (n. n. 2004: 32)

Zgornji primer nakazuje, da hrana ločuje starše in otroke na več ravneh. Poleg discipliniranja otrok in mladih lahko opazimo tudi poseben status hrane mladih v prehranski ideologiji. Kot sta za Veliko Britanijo pokazali Charles Nickie in Kerr Marion (1988, v Tivadar 1998: 57), imajo priljubljene jedi otrok razmeroma nizke prehranski status. Isto bi verjetno lahko trdili za priljubljene jedi mladih in otrok v Sloveniji, med katere sodi, kot nam govorijo ne samo mladi, ampak prav tako številne izjave, tudi burek. V prispevku »Znaki, da ste odrasli ...«, v časopisu Večer najdemo tudi naslednji znak odraslosti: »- ne veste, koliko stane burek in koliko pivo v najbolj kul lokalnu v mestu ...« (Anon. 2002: 36)

⁵⁹ Navedimo le eno od eksplicitnejših sodobnejših regulacij hitre prehrane, navrženo v dnevem časopisju. Mahmud Ahmadinežad, novi konservativni predsednik Irana, je v prestolnici dal zapreti lokale s hitro prehrano in prepovedal je oglasne plakate z Davidom Beckhamom (Šurk 2005: 3).

⁶⁰ Sem sodijo afiniteta do hitre prehrane, vegetarijanstvo in motnje hranjenja. Zlasti odraščajoča dekleta in mlade ženske uporabljajo, po besedah mnenju Deborah Lupton (1996: 55–56), hrano za izražanje nestrinjanja ali upora, ker imajo na voljo manj družbenih resursov kot moški.

Vrnimo se k discipliniranju mladih, njihovemu izogibanju, nasprotovanju temu in uživanju bureka. Kot se je izkazalo iz pogovorov s srednješolci, fantovske skupine, predvsem ali izključno iz gimnazij, uporabljajo simbolično potrošnjo, razkazovalno konzumiranje mastnega bureka kot upor proti dominantnemu zdravoživljenjskemu diskurzu, s katerim so bombardirani v medijih, oglaševanju, v formalnem in neformalnem izobraževanju.⁶¹ Zdravoživljenjski diskurz namreč meri burek, nanj zgroženo gleda skozi dvojno perspektivo: ogroža streit (straight) svet (je zato sumljiv) in je znak prepovedane identitete.

Za te vrstniške, predvsem ali izključno fantovske skupine, ni vsak burek enako dober. Dober oziroma pravi je le masten burek, ki ga pripravljajo in prodajajo na mestnih ulicah ponavadi le določeni albanski burekpeki. Bureki, ki veljajo za manj mastne, torej bureki iz »slovenskih« pekarn in industrijskih obratov, ne sodijo med dobre bureke. Ideal bureka je torej, kot se lahko tudi med srednješolci sliši, »ultramasten burek«, pri katerem »teče maščoba skozi papir«. Dijak Škofijske gimnazije Anže Jesenko, ki se, kot priznava, z burekom v roki dela norca iz hujšanja in štetja kalorij, v elektronskem pismu zagovarja, »da je bolj masten burek ponavadi boljši... ko dobiš burek, ki ga vidiš skozi papir, že v naprej veš da bo dober :« (Jesenko 2005c) Dijak Bežigradske Gimnazije Jure Vogrinc pa je še bolj udaren: »Definicija bureka je, da mora bit masten.« (Vogrinc 2006) O tovrstni subverzivnosti potrošnje bureka pa ne govorijo le neposredne izjave. Uživanje mastnega bureka je pogosto začinjeno s šalami na račun štetja zaužitih kalorij, na račun debelosti, na račun ženskega izogibanja prehrani z maščobami in redilni prehrani na sploh, na račun zdravja. Navedimo le nekaj tovrstnih izjav, ki mi jih je pogrel z idejami dobro založen Jure Vogrinc (2006), nekaj pa sem jih tudi sam ujel ob opazovanju manjše skupine dijakov ob uživanju bureka nekega spomladanskega dopoldneva leta 2007 pred okrepčevalnico Dino Burek v podhodu pri Plavi Laguni: »Dej gremo štet kalorije.«; »Enkrat je kolega vprašal [prodajalca burekov], da hoče met dieten burek. Un sploh ne vem, če je dojel.«; »'Jaz sploh ne bom celega bureka, dejmo vzet enga'. In nas je pet. [Se šaliyo.] Punce pa dva, tri vzamejo enga skupi. Jaz pa sem sam dva

⁶¹ Kot je pokazala študija o prehranskih navadah ljubljanskih osmošolcev, »so osnovnošolci dobro seznanjeni z zdravim načinom življenja in prehranjevanja ter da hitre prehrane ne uvrščajo med zdravo prehrano« (Medved in drugi 1998: 211). Hm, le kje je potem težava, zakaj ti še vedno jedo nezdravo?

zmazal.«; »Burek masten tam [v poulični burekprodajalni] ni zdrav, gremo v McDonald's, je bolj zdrav.«; »Jaz ne smem bureka, se bom zredil.«

Skupina sošolcev iz Gimnazije Bežigrad, ki občasno zamenja šolsko malico za burek ali si ga privošči po napornem, zateženem, morečem pouku v bližnjem bureklokalu, se pogosto zabava na račun zaposlene prodajalke. Ta naj bi si umivala roke le enkrat na teden in v tem (ne)umivanju naj bi bil ključ mastnosti bureka. Namreč, če si v četrtek zvečer umije roke, potem bo v petek zjutraj burek malo masten, vsak naslednji dan v tednu pa bo bolj masten (Vogrinc 2006).⁶²

Maščoba, ta hudičeva substanca, ta osrednji kamen spotike, vsaj tistega bolj fiktivnega segmenta zdravoživljenjskega diskura postane torej med dijaki kvaliteta, o kateri se govori na ves glas. Seveda pa v tej zgodbi, vsaj po mojem mnenju, pripada glavna vloga bureku. In to ne le zaradi svoje pregovorne mastnosti in pogostega pajdašenja z zdravoživljenjskim diskurzom, ampak tudi ali predvsem zaradi dijaške priljubljenosti – dostopnosti in nasitnosti bureka. A začnimo to zgodbo z nekoliko drugega konca.

Zdi se, da oblastna razmerja ne morejo obstojati brez mest nepokorščine. Nepokorščina, upor pa se, kot je med drugim pokazal tudi zgoraj vpoklicani Dick Hebdige, izvaja in kaže tudi na ravni vsakodnevnih, navidez banalnih in nepomembnih stvari.⁶³ Torej se ne odraža in odvija nujno kot neposredno nasprotovanje v obliki nekih velikih idej. V primeru dijaške potrošnje bureka pa se zdi ta upor še nekoliko bolj prizemljen, materializiran. Kaj mislim s to prizemljenostjo, materializiranostjo? Mislim, da tega dijaškega upora ne gre v prvi

⁶² V tem kontekstu je zanimiva študija Chapman in Maclean (v Lupton 1996: 58) o prehranjevanju kanadskih najstnic. Te uživanje nezdrave prehrane povezujejo tako s pozitivnimi (ugodje, zabave, druženje s prijtelji/cami, odsotnost starševske avtoritete) kot z negativnimi momenti (debelostjo, krivdo, požrešnostjo). Zdrava hrana pa je na drugi strani asociirana z domom, nadzorovanjem telesa in telesne teže, skrbjo za videz in starševskim nadzorom. Kljub dietetski ozaveščenosti pojmujejo nezdravo hrano kot normo, zdravo pa kot čudaštvo. Avtorja zaključita, da je zveza med samostojnostjo, adolescentsko identiteto in nezdravo prehrano močnejša od strahu pred debelostjo.

⁶³ Dick Hebdige (1979) je z analizo britanskih subkultur v obdobju po drugi svetovni vojni pokazal, da subkulturni izziv dominantni kulturi ne izvira neposredno iz njihovega nasprotovanja tej. Ampak se, ne samo odraža, temveč tudi odvija predvsem na ravni stila.

vrsti razumeti kot nasprotovanje hegemonskim idejam zdravoživljenjskega diskurza, v katerem se burek znajde zgolj kot nek medij, semiotsko orožje, označevalec. Menim, da moramo ta srednješolski upor razumeti bolj kot upor z burekom in za burek, ne pa jasen in načrten upor proti dominantnemu zdravoživljenjskemu diskurzu. Zdravoživljenjski diskurz se tako pojavi, znajde kot nek privesek, parazit na priljubljenem – poceni, skoraj vedno in povsod dostopnem in nasitnim bureku, kar še dodatno osmisli in obarva ta upor z/za burek(om). O tem nam konec koncev pričajo tudi pogovori z burekborci, ki le redko in težko vidijo, pripoznajo, osmislijo domnevno velikega sovražnika – zdravoživljenjski diskurz. Miha Čančula, prijatelj in sošolec avtorja večine zgornjih izjav – Jureta Vogrinca, komentira to prijateljevo šaljenje in svoje zavezništvo z burekom v elektronskem pismu takole:

Jah, jure rd take stvari izjavlja. In pol se režimo. Ampak vsaj v mojem primeru gre ponavad bl za norčevanje iz punc ki ful mislijo da so debele pada morjo shujšat pa to. Pa gre tud zato da je burek dober. Na upor proti medijem sploh nism pomislu ker ponavad sploh ne berem takih reči in tud če jih se me ne primejo. (Čančula 2006a)

Burek je namreč, kot smo že rekli, za ta dominanten diskurz znak prepovedane identitete, ogroža dominanten svet in v tej borbi za burek nekateri burekborci – nikakor pa ne vsi – bolj ali manj zavestno prepoznajo tudi tega burekovega sovražnika, ki pa se zdi zaradi svoje vseprisotnosti, zaradi tesne povezanosti z dekliško obsedenostjo po vitkem in lepem telesu in verjetno še zaradi česa, še posebej priročen, zabaven in ljub sovražnik. Seveda pa se zdi, da so pri vsem skupaj pomembnejše fore, štos, zabava kot pa kakršenkoli hudo resen upor, visoke ideje in cilji.

Kot je pokazal Dick Hebdige (1979), subkultur ne gre razumeti, brati kot nesposrednega upora dominantni kulturi, hegemoniji, konsenzu, ki so ga vsilili vladajoči. Upor poteka preko spektakularnega stila, ki ga je treba razmeti, kot poudarja Hebdige (1979: 100 in dalje), kot namensko komunikacijo – komunikacijo, ki je v subkulturah poudarjena in nenavadna, ki usmerja pozornost nase, ki prestavlja, spreobrača, ruši dominantne pomene in rabe blaga.⁶⁴ Seveda pa moramo to namensko komunikacijo – vsaj v primeru dijaške potrošnje bureka – brati

⁶⁴ Pri britanskih subkulturnih stilih, vsaj za Hebdigejev čas, je bila ta rekontekstualizacija blaga, predmetov najbolj izrazita in opazna pri oblačilnem videzu punkerjev. Predmeti z najbolj banalnimi konteksti – vrvice za WC kotliček, sponke, plastične vrečke, tamponi, žiletke – so postali del njihovega stila (Hebdige 1979: 107 in drugje).

predvsem kot namensko na ravni subkulture. To pa seveda ne pomeni, da je zavestno vodena in sploh razumljiva vsem posameznikom, vključenim v subkulturo.

Torej, pri razvozlavanju tega dijaškega prisvajanja bureka, mislim, da moramo začetek zgodbe iskati v burekovi dostopnosti, cenenosti in nasitnosti. In šele nato se pojavijo pomeni, diskurzi, upori, ki to potrošnjo, prisvajanje dodatno začinijo.

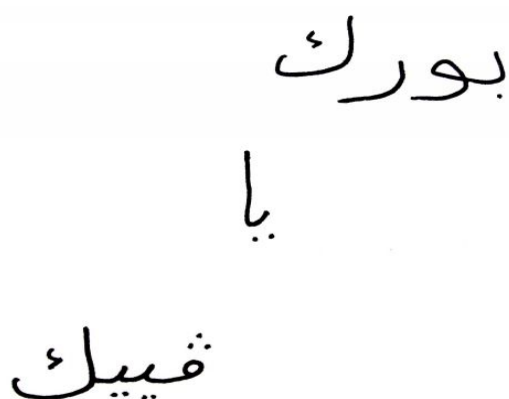
Subverzivnost ali vsaj nekakšno ironijo do hegemonskega zdravoživljenjskega diskurza, seveda v kontekstu bureka in njegove nezdravosti, mastnosti najdemo tudi izven dijaškega miljeja. Že večkrat omenjeni ocenjevalec burekov o bučkinem bureku iz Pekarne Damajanty Seam v Ljubljani pravi med drugim tudi naslednje:

/.../ ugotoviti ali je za suhost kriv nemasten rastlinski nadev ali burekarna in svetovni nazori glavnega burekopeka. /.../ Območje bolnišnic daje burekarni pridih zdravja ali pa vsaj zdravstvene varnosti ... ki je po mojem mnenju tudi glavni krivec za nemastnost burekov. (Marušič 2006)

Scenarist Tomaž Cuder (2005: 34) v Večerovi Sobotni prilogi v rubriki Pred izbriso, v kateri so nametane izjave bolj ali manj znanih ljudi, pravi: »Sanjska ženska ne potrebuje fitnesa ali aerobike, gre tudi na burek, zna zamenjati gumo na avtu in ne uporablja znanega, poceni izgovora, da jo boli glava.« Rečeno z obteženimi besedami Michaela Foucaulta (1991: 118): »Če namreč drži, da je v srcu oblastnih razmerij in permanentni pogoj njihovega obstoja nepokorščina in neka bistvena trdovratnost principa svobode, potem ni nobenega oblastnega razmerja brez sredstev za osvoboditev ali možnosti za pobeg.«

Od teh visokih besed se vrnimo še za trenutek k mladim in njihovem uživanju bureka. No, vendarle je treba reči, da so pri dijaški in nasploh mladinski simbolični potrošnji bureka prisotni tudi drugi vidiki upora. Kot sem že zgoraj rekel, gre pri dijaški potrošnji bureka predvsem za upor z burekom in za burek in tega je treba razumeti kot nekakšen brikolaž različnih pomenov, interesov, asociacij. Nedvomno gre tako tudi ali predvsem za upor proti amerikanizaciji, ki jo zelo pogosto simbolizira »mcdonaldizacija« (na kar kažejo številne debate na spletnih straneh, konec koncev že naslov debate »Burek VS McDonald's« (Zygo 2004) pa seveda vsebina te debate na spletni strani Slovenskega Tolkienovega društva Gil-galad), za

nasprotovanje dominantni družinski strukturi prehranjevanja in nasploh za upor proti avtoriteti odraslih, za zavračanje jugofobije, balkanofobije in drugih nacionalističnih pojavov (kar manifestirajo debate, komentarji, izjave na številnih spletnih straneh, klepetalnica – navržimo le naslov besedila »Burek bi, a đamije ne, a??« (Pranić 2006)⁶⁵ na spletni strani »Student Info«, ki se razvije v vročo debato). Ti simbolični pomeni bureka med dijaki in mladimi nasploh pa se kažejo tudi v bogati (sub)kulturni produkciji: v zelo različnih besedilnih oblikah, v različnih kontekstih v slengu, v zelo različnih oblikah na spletnih straneh, v štosih, forah, štorijah in še kje.⁶⁶ Kaj mislite, da pomenijo te spodnje packe?

بورك
يا
قبيلك

⁶⁵ Isto besedilo z istim naslovom se pojavi tudi drugje. Recimo na začetku ene od debat na spletni strani »ObalaNET«.

⁶⁶ Besedilo komada B mashina skupine Siddharta je dijak Bežigradske gimnazije Miha Čančula recimo prepesnil v »Burek Mashino« (Čančula ?). Prav tako je sestavil pesmico, ko je njegov najljubši »burekaš« na postaji Emona zaprl svoj kiosk (pesem se žal ni ohranila v pisni obliki) (Čančula 2006b). Jure Vogrinc pravi, da je v njegovem razredu zelo razširjen naslednji štos: »Če je nek nov pojem in ljudje ne vedo, kako se reče, eventuelno ali evantuelno. Pol en v klasu reče E kot burek.« Katerakoli črka kot burek torej. Ko se s sošolci ali prijatelji odpravi na burek, pravi, da pogosto izumljajo novo štose, fore v zvezi z burekom in ponavljajo stare, kot recimo: »Gremo ribji burek narest.« (Vogrinc 2006) Tudi kratek vpogled v preteklost nam govori o bogati dijaški oziroma mladinski burek produkciji. V sredini devetdesetih let naj bi obstajalo več tako imenovanih garažnih (hard core, punk, ska) skupin z besedili, v katerih naj bi bil tako ali drugače prisoten burek. Nekdanji dijak Gimnazije Poljane Ivan Mitrevski (2005) se recimo spominja skupine iz sredine devetdesetih let z imenom Kripel Bataljon s komadom oziroma refrenom v nekem komadu »Burek, burek, oj, oj, oj«.

Gre za napis »burek je velik« v arabskem jeziku, parafrazo »Bog/Alah je velik«, ki jo najdemo na vstopni spletni strani dijaka škofijske gimnazije. Na minimalistično oblikovano glavno stran je postavil tudi svoj naslednji verz:

Od nekdanj lepé so Ljubljanke slovele,

al boljše od mesn'ga bilo ni nobene (Jesenko 2005b)

Z burekom je poimenoval tudi svoj strežnik. Njegov elektronski naslov je torej: mesni@burek.uni.cc (Jesenko 2005c). O katerem med drugim pravi tudi naslednje: »Nekaj [ljudi, ki so obiskali spletno stran in bili nad njo navdušeni] me jih je prosilo za email naslov na mojem strežniku, seveda so ga dobili. Imeti naslov na bureku je pravi statusni simbol.« (Jesenko 2005č) Na vprašanje, »Zakaj burek?«, zenovsko odgovarja: »mogoče zato, ker rad jem burek :)« (Jesenko 2005d).

Slovenci z burekom v Evropo in/ali diktatura kranjske klobase, predvsem pa dobra fora: o bureku in nacionalni biti

Diktatura kranjske klobase

NASLOV TEGA PODPOGLAVJA JE SPOSOJEN IZ slovenskega časopisnega hegemonu Dela. Komentar, v naslovu okrancljan s kranjsko klobaso, sicer govori predvsem o evropskih integracijskih procesih, med drugim pa lahko preberemo tudi tole: »Slovenci se na srečo hranimo s kranjskimi klobasami, vsaj tako se govori, in te dni so neki antinacionalni zanesenjaki pripravili celo nekakšen javni protest proti 'diktaturi kranjske klobase'. To se lepo sliši, kajti zdrava pamet prej namigne proti diktaturi bureka in čevapčičev.« (Jež 2004c: 4) Govoril naj bi torej o diktaturi oziroma diktaturah, o teh strahzbujajočih političnih sistemih, ki pa jih bom zadržal le v marketinško oblikovanem naslovu. No, in v povedih bolj literarne, svobodoljubne provenience, s katerimi bom poskušal besedilo sprostiti, mogoče celo nasmejati v tej znanstveni resnobi. A kako je sploh prišlo do domnevnih diktatur oziroma idej o diktaturah tako dobronamernih stvari, kot so kranjska klobasa, čevapčiči, burek?

Leta 1982 je Bojan Štih z objavo dnevniških premišljevanj z naslovom »To ni nobena pesem, to je ena sama ljubezen« v Naših razgledih sprožil burno polemiko, ki je segla tudi izven ozemlja pričujoče obravnave. Zdi se, če si lahko dovolim malo literarnega jezika, da je esejist, kritik, gledališki ravnatelj, dramaturg in še kaj, odprl steklenico, ki nikakor ni bila prazna. In duh seveda ni hotel več v tesno steklo. A za kakšen duh je pravzaprav šlo? In s čim je odprl to steklenico?

Dnevov Beograda, ki so potekali v Ljubljani julija 1980, se provokativni avtor tako spominja:

Strahovit hrup je na trgu pred nevidnim spomenikom in Robbovim vodnjakom. Pesmi, ki jih ne razumem in divji kriki, govornica, ki je ne razumem. /.../ O surovem obnašanju pričajo kriki, predvsem pa tisoči 'materinih pičk in jebentibogov', ko da je pred Rotovžem svetovno tekmovanje (olimpijada) v bogoskrunskem preklinjanju, prostaštvu in izzivanju Neba. Divje bobnanje in oglušujoč hrup iz ojačevalcev. Antimuzika /.../ V tej antimuziki pred Rotovžem

ni nobenega nežnega tona, kakršnega so nekoč poznali Gallus, Dolar in Novak. Nad glavami ljudi plava gost modrikast oblak in povsod je ogabni vonj po loju in turškem čevapu.

V omotici, ki se me nenadoma poloti, zagledam na starodavnih evropskih tleh pravcato Bajazitovo in Muratovo šotorišče. /.../

V teh večernih urah, ki so beg z mrličem na ramah, se vprašam, čigava butalska pamet spreminja naše mesto v Bajazitovo in Muratovo zabavišče, v katerem bo izginilo vse, kar smo v tisočletju ustvarili v Ljubljani, da bi s svojimi stvaritvami izpovedali voljo do lepega, milega, skladnega in duhovno razvitega. V imenu duha evropske civilizacije in kulture. Pomislim v svoji stiski, kaj bi se zgodilo, če bi v istanbulske ali teheranske bazarju začel Slovenec prodajati svinjske klobase ali zaseko? Pa kaj bi s šalami in prividi turških šotorišč! (Štih 1982: 382)⁶⁷

Besedilo je, kot nam priča posebna mapa z odzivi na obravnavani članek v Delovem arhivu, izzvalo burno polemiko v skoraj vseh takratnih večjih jugoslovanskih tiskanih medijih, o čemer so poročali tudi nekateri tuji časopisi. V Borbi tako pod naslovom »Razsvetljeni [Prosvijećeni] Štih« beremo: »Ali o tem kako publicist in kulturni delavec Bojan Štih meditira v 'Naših razgledih' o umazanem [poganom] delovanju srbskih čevapčičev na ljubljansko kulturno dediščino, v nezdruženi Sloveniji, o narodu ki izumira ...« (Pjević 1982). V Danasu pa je poveden že naslov: »Ćevap nacionalističkog okusa« (Štajduhar 1982: 48).

Kaj pa burek? Ta se ni pojavil ne v odmevnem besedilu Štiha ne v številnih polemikah. Deset let kasneje se takšna polemika brez bureka verjetno ne bi mogla zgoditi. A ostanimo še nekaj časa v osemdesetih. Pri začetkih?

&

Burek je bil ob prihodu v Slovenijo hrana priseljencev. To bo najverjetneje držalo tako za bureke (in pite), narejene v priseljenskih družinah (kar drži v skoraj isti meri še danes), kot za bureke, ki so se prodajali v pionirskih prodajalnah bureka.

⁶⁷ Isti dogodek je v članku z naslovom »Se še znamo zabavati« opisan takole: »V Ljubljani je več dni gostovala beogradska Skadarija z vsem, kar ta beseda zaobsega v predstavah Beograjčanov. Znorela, navdušila je Ljubljance, vnesla je pred Magistrat vonj po srbskih specialitetah in vzdušje balkanske sproščenosti. Evropska 'poštrikanost' je utonila v zvokih starih gradskih pjesma čeprav so pritožbe okoliških stanovalcev kaj kmalu skresale obratovalni čas skadarlijskih lokalov 'Dva jelena' in 'Ima dana' v okviru veljavnih predpisov, je nalezljiva prešernost ostala.« (Guzelj 1982)

Te so na ozemlju Slovenije prisotne vsaj od prve polovice šestdesetih let dvajsetega stoletja.⁶⁸ Kot pričajo spomini nekaterih intervjuvancev, se je burek v osemdesetih začel prijemati tudi med nepriseljenci, praviloma tistimi, kot pravi Peter Stankovič (2005: 36), ki niso zapadli v nacionalistično evforijo in z njo povezanimi pojavi jugofobije. To naj bi bili predvsem študentje, pankerji in urbana mladina nasploh. Na ravni pomenov pa je to posledično pomenilo, kot nadaljuje Stankovič, »da burek

⁶⁸ V Večeru, kot že rečeno edinemu časopisu, ki je spravil vse svoje gradivo v elektronsko obliko in tako omogoča iskanje po geslih, najdemo eno od prvih omemb bureka v prispevku z naslovom »Prvi spopad z burekom«. V besedilu iz leta 1958, ki sicer govori o prvem spopadu Mariborčana z beograjskim burekom in o tehničnih težavah uživanja tega (avtor ga je namreč napadel z vilicami, kar ga je stalo mastnega madeža na obleki), pa lahko preberemo tudi naslednje: »Jaz jem burek od takrat samo s prsti in nihče se ne zgraža nad tem. Pravzaprav ga trenutno ne jem, ker sem trenutno v Mariboru in tu bureka ni.« (Leteči: 1958: 3) Kar seveda ne pomeni nujno, da se v tem času v štajerski prestolnici ni nikjer prodajal burek, kjer ga nedvomno najdemo v prvi polovici šestdesetih preteklega stoletja. V prispevku, ki sicer toži o skromni ponudbi sirov pri nas, preberemo med drugim tudi naslednje: »(burek je, denimo, za »prodor« na mariborsko tržišče potreboval skoraj 40 let – od leta 1918 pa domala tja do leta 1960)« (Dežurni reporter 1967: 2). Tako so ga začeli vsaj že leta 1962 streči v »samopostrežni restavraciji Center« (D. M. 1962: 4), vsaj že leta 1963 v »snack-baru hotela Slavije« (M. M. 1963: 2), med drugim se leta 1963 tudi pojavi prvi burekrecept v Večeru (Anon 1963: 4), leta 1965 je v Mariboru odprl »prodajalni paviljon« z burekom »zasebni slaščičar Sabid« (B. P. 1965: 4), leta 1966 se v časopisu pojavi tudi fotografija novega mariborskega burekproizvajalca Nikola Djonija ob rezanju bureka, ki ob mesnem, sirovem in jabolčnem bureku, obljublja tudi pripravo »nadevanega s češnjami, rozinami, bučami in dušenim zeljem« (B. P. 1966: 4). Leta 1971 se v Večeru pojavi razpis Gostinskega podjetja Ljubljana, ki v sedmi točki »vabi k sodelovanju /.../ peka-'buredžija'« z naslednjimi pogoji: »priučen za peko bureka, poskusna doba 2 meseca« (Anon 1971: 6).

Burek pa se je verjetno pojavil že zelo zgodaj tudi v nekaterih mestih, ki niso beležila večje koncentracije priseljencev, so pa imela vojašnice in s tem tudi kupce te jedi. Recimo lastnik verige z hitro hrano Dino Burek ga je začel prodajati leta 1975 v Postojni na avtobusni postaji, kjer so burek kupovali predvsem vojaki (Lastnik podjetja Dino Burek 2006). O tem konec koncev še danes pričajo nekateri bureklokali (ali slaščičarne, ki ponujajo tudi burek) v mestih, ki kljub majhnemu številu priseljenega prebivalstva iz nekdanjih republik SFRJ imajo lokale, v katerih pripravljajo in strežejo burek (Vipava, Postojna idr.).

kmalu ni označeval zgolj etnične razlike (med 'nami' in 'njimi', 'Slovenci' in 'Neslovenci'), temveč tudi tiste Slovence, ki niso imeli večjih problemov s prisotnostjo imigrantov iz drugih republik iz bivše Jugoslavije« (Stankovič 2005: 36). Toda na tem mestu je treba podčrtati eno stvar. Po pogovorih s številnimi protagonisti urbanih subkultur v osemdesetih burek v tem času ni bil znak, simbolični objekt znotraj različnih subkulturnih skupin in niti ni bil vidnejši, pomemben del subkulture potrošnje. Gregor Tomc, ki je pripadal »generaciji pankerjev iz poznih 70. let, ki je v 80. letih že precej upehala, s policijsko pomočjo«, pravi, da hrana »pri panksih« ni bila del subkulturnega izraza. »Del subkulture je bilo pitje alkohola, v glavnem v obliki piva, v glavnem v kavarni union, na železniški, v medeksu, v fv-ju itd.« (Tomc 2005) Ali Žerdin iz generacije, »ki se je politično kulturno socializirala v času prvega novega roka (1981)«, pravi o bureku naslednje:

Tole z burekom je po mojem mnenju prej koincidenca kot kaj drugega. Pač, ob enih ponoči je bil na postaji odprt samo kiosk z burekom in nič drugega. Zato smo občasno pač šli na burek. Če rečem občasno – mogoče enkrat na leto. Sam sem stanoval na Brodu, zato sem, če sem želel na postajo, moral naredit ovinek. Tega pa navadno nisem delal. Če bi ob enih ponoči posloval kak kiosk z drugo hrano, bi pa mogoče hodil na polento. (Žerdin 2005a)

In nič drugače ni bilo tudi izven Ljubljane. Boris Čibej se tako spominja »punkerskih časov iz rudarske Idrije«: »Vsaj kar se tiče kroga ljudi, s katerimi sem se takrat družil, nismo imeli nobenega 'food-fetišizma', če med hrano seveda ne štejemo alkohola, kjer pa tudi nismo bili izbirčni. Pomemben je bil le price-performance.« (Čibej 2005)

Torej povzamemo lahko, da velika večina ljudi, ki je jedla burek (ali ga ni jedla), najverjetneje tega ni razumela kot eksplicitne politične geste. Za urbano mladino osemdesetih kot tudi za vse ostale, ki so bolj ali manj občasno segli po bureku, je ta pomenil kalorije in ne simbolov. Ponavadi nekaj toplega na od alkohola razdražen želodec, nekaj poceni za plitve žepe. In nekaj, kar je bilo na razpolago tudi v najbolj nemogočih urah v že tako zelo skromni ponudbi osemdesetih let prejšnjega stoletja. Naj poudarim, da je bil burek v tem času, v poznih večernih in zgodnjih jutranjih urah v večini večjih slovenskih mest v družbi še z nekaterimi jedili (hot dog, pomfrit in ne prav veliko več) edina topla stvar na razpolago.

Bistveno v tej zgodbi kalorij brez simbolov je, da je balkanski, južnjaški burek zlezal na slovenske ulice, zrinil se je v roke in usta tudi nepriseljencev, avtohtonega, domačega prebivalstva. In od tu dalje se po mojem mnenju ta zgodba o

bureku in nacionalni biti sploh lahko začne zanimiveje in kompleksneje zapletati, od tu dalje se burekov več sploh lahko začne polno razvijati, cvetoče rasti.

Torej pomeni, ki so burek dominantno opredeljevali tudi skozi devetdeseta in verjetno ga najglasneje spremljajo še danes, primarno, izvorno gledano, niso bili proizvod jedcev bureka. Na delu je bil in še vedno je nek nacionalni ali kar nacionalistični diskurz, ki pač bureka ni mogel, želel, hotel sprejeti za svojega, našega. Z drugimi besedami, zmotila ga je prisotnost, vidnost bureka na slovenskih ulicah, v rokah in ustih mladine ter vseh drugih, ki so bolj ali manj občasno posegli po bureku.

Verjetno pa je vendarle pretirano, če ne celo zgrešeno, vso krivdo za parazitiranje nacionalističnega diskurza na bureku, za genezo tega etno in nacionalno obarvanega burekov več zvaliti na pojavnost in vidnost bureka na slovenskih ulicah. Pri tem gre lahko tudi za druge momente, čeprav so po mojem mnenju bistveno manj pomembni. No, če sploh so pomembni. Kot primer takšnega zunanjega momenta, bi lahko omenili srebrno medaljo Jureta Franka na olimpijskih igrah v Sarajevu leta 1984 – prvo medaljo Jugoslavije na zimskih olimpijskih igrah. Besedna igra »Volimo Jureka više od bureka.« (Anon. ?c), ki se je takrat pojavila in se jo še dandanes veliko Slovencev spomni ter jo občasno zasledimo v bolj šaljivih, zabavnih kontekstih tudi v slovenskih medijih,⁶⁹ popularni kulturni, vsakdanjem govoru je prav gotovo burek približala Slovencem in je mogoče tudi malo požgečkala slovensko-jugoslovanske odnose.

V tem prikazu geneze nacionalističnega diskurza pa moramo omeniti tudi osamosvojitve Slovenije. Ta točka, datum pomeni konec uradnega diskurza o bratstvu in enotnosti.⁷⁰ A seveda ne smemo pozabiti, da je nacionalizem v obleki popularnega diskurza bil na delu že v osemdesetih letih in tudi že prej.⁷¹ Burekov več

⁶⁹ Ko je Jure Franko po dvaindvajsetih letih ponovno obiskal Sarajevo, je Nedeljski Dnevnik objavil prispevek z naslovom »Volimo Jureka više od bureka!« (Fornazzi 2006: 14). Opis, predstavitev okrogle mize Slovenci in Balkan: o evropeizaciji slovenske družbe in begu pred Balkanom v Večeru nosi naslov »Od Jureta do bureka in druge zgodbe« (Stepišnik 2002: 5).

⁷⁰ O pomenu gesla bratstvo in enotnost v SFRJ kritično piše Igor Grdina v razpravi »Bratstvo in enotnost – resničnost in pesnitev« (2001).

⁷¹ Recimo Gorazd Stariha (2006) je z analizo dokumentov ohranjenih, v arhivskih fondih Sodnika za prekrške Radovljica in Okrajnega sodišča Radovljica, pokazal, da so že v

se nikakor ne pojavi z osamosvojitvijo Slovenije. Toda nedvomno je bila osamosvojitvev – seveda z vsemi spremembami, pretresi v družbi in kulturi tisti zgodovinski dogodek, ki je, kot bom prikazal kasneje, burekov več postavila na neko novo, veliko kompleksnejše polje in po mojem mnenju povzročila tudi njen razcvet.

Ugriznimo končno v burekizjave. Kdaj točno je burek začel nase vleči pomene, vezane na neko ali nekaj etnij, nacij? Kaj jih ni že od nekdanj, vedno – no, vsaj od trenutka, ko se je pojavil v tujem okolju in je bil v njem opažen – imel? V eni od prvih navedb o proizvodnji pekarniškega bureka iz leta 1980, ki sem jo našel v slovenskem časopisju, se znajde tudi ta, verjetno nič slabonamerna formulacija: »Celjani so namreč zelo dobro sprejeli 'domači' burek /.../« (-k 1980: 6). Torej, če obstoja »domači« burek, ne brez razloga zapisan v navednicah, obstoja tudi nek »tuj« burek. Kaj ni tako?

A od sredine osemdesetih let je burek začel vse bolj dejavno prevzemati vlogo označevalca za kulturo, kulture, prebivalstvo drugih republik nekdanje SFRJ oziroma Juge. Manjvredno prebivalstvo, kulturo Juge? O tem raje več kasneje. V Agropopovem komadu »Jasmina«, po refrenu s poudarjenim balkanskim melosom v srbohrvaščini, ki opeva ljubezen do Jasmine, zapoje ženski glas – Jasmina takole:

On bil zares, je moški pravi,
po konju strašno je smrdel.
Po hrbtu bil močno je dlakav,

Na sirov burek me je ujel. (Klinar in Centa 1986)

V znanstvenofantastičnem romanu Miha Remca Mana, izdanem leta 1985, slikar Robi prinese burek glavnemu junaku novinarju Juriju Jerebu, ki se med drugim pogosto pritožuje, benti, psuje nad južnjaki⁷². Pospremi ga z naslednjimi besedami: »Prinesel sem ti zajtrk. Balkanski burek, da se že navsezgodaj zaveš, kam spadaš. Poplakneš pa ga lahko s škotskim viskijem, zaradi dobrega občutka, da si z eno nogo vendar še v Evropi.« (Remec 1985: 260)

petdesetih letih na gornjem Gorenjskem obstojali številni primeri izražanja nestrpnosti, šikaniranja pa tudi drugih dejanj, celo fizičnega nasilja do priseljencev iz drugih republik SFRJ.

⁷² Izraze, kot so južnjaki, bosanci, čefurji, Juga idr., seveda uporabljam z vso distanco do šovinističnih implikacij.

V obeh primerih burek torej konotira nekaj, kar je slovenski biti drugega, tujega, a hkrati nekaj, kar jo – vsaj tako se zdi – (že) neizbežno spremlja in jo tudi določa. Zdi se, da nacionalna bit obstoja v neizbrisljivi odvisnosti od simboličnega drugega, brez tega se sploh ne more vzpostaviti. Kakšno mesto je v tej drugosti torej odmerjeno bureku, kako se ga ta nacionalna bit dotika in kaj si vse z njim dovoli početi?

Če smo ob teh začetnih izjavah pustili vprašanje politične motiviranosti ob strani, pa se ji ob najverjetneje najodmevnejši zgodnji nacionalistični izjavi in eni od najodmevnejših burekizjav nasploh, grafitu »burek, nein danke« (Anon. ?č), ne moremo izogniti. A preden se lotimo vprašanj eksplicitnosti in implicitnosti, motiviranosti nacionalističnega izjavljanja, bi se ob tem grafitu ustavil še za trenutek. In sicer bi rad namignil, pravzaprav se vprašal: je ta burekova supersimboličnost, ta kompleksen burekov več lahko tudi bolj ali manj stvar naključja? Recimo drugače, če se ne bi pojavil ta grafit, ki je brez dvoma zaradi zgodnje pojavnosti, dolgoletnega reproduciranja v različnih oblikah in okoljih zelo dejavno in kompleksno utrjeval, sooblikoval burekovo mesto v kulturi in s tem njegovo simbolično moč, bi burekov več bil danes to, kar je? Vprašanje ima seveda tudi predvprašanje: Bi se takšna burekizjava, seveda ne nujno v isti obliki in sintagmi, prej ali slej pojavila, če je ne bi na steno napisal anonimni avtor grafita (recimo, če bi si ta zlomil roko ali če bi denar za barvo zapil), ali če gremo še dlje v zgodovino, v širši kontekst, če se sploh ne bi pojavil protijedrski slogan »Atom, nein danke«.⁷³ To vprašanje kar kliče po naslednjem: Zakaj se je to zgodilo ravno bureku? Z vprašanji bi seveda lahko nadaljeval in če sem iskren, sploh ne vem kam bi me ta pripeljala. A vendarle, naj še enkrat poudarim, čemu ta vložek, ta odpiral vprašanj. Ta burekov več – njegova geneza in ontologija – je po mojem mnenju tudi stvar naključij, te pa se seveda vedno pojavljajo znotraj obstoječih zgodovinskih in materialnih danosti. Če parafriziram Karla Marxa: ljudje delajo svoj lastni burekov več, toda ne delajo ga, kakor bi se njim zljubilo, ne delajo ga v okoliščinah, ki so si jih sami izbrali. S tem seveda nikakor nisem dokončno, jasno odgovoril na prvo vprašanje, ki mislim, da ne omogoča dokončnih, absolutnih odgovorov.

⁷³ Grafit je najverjetneje predelava znamenitega evropskega protijedrškega slogana iz zgodnjih osemdesetih let »Atom, nein danke«.

Dotaknimo se končno navidezne eksplicitnosti te nacionalistične izjave, ki se je v drugi polovici osemdesetih let pojavila na Gosposki ulici v Ljubljani in se še od takrat občasno pojavlja po ljubljanskih zidovih. Je res tako eksplicitna, neposredna, direktna, kot se kaže na prvi pogled? Kaj pa če je bil grafit izvorno zakodiran, zapisan na zid ene od stavb na Gosposki ulici brez kakršnih koli nacionalističnih pretenzij, kot bolj ali manj nedolžen štos, fora, ki se je želela le pošaliti ali celo osmešiti razvijajoči se nacionalizem. Toda predpostavljam, da so bile številne reprodukcije tega zapisa, ki se je cela devetdeseta pojavljal po ljubljanskih zidovih, večinoma zakodirane, zapisane z nacionalističnimi rokami.

Že na začetku bi rad izrazil skepso ali kar nestrinjanje z naziranjem, da je mogoče velike resnice, samoumevnosti, kot je v tem primeru nacionalizem, enostavno, deterministično aplicirati na zapletene stvari, kot je kultura. A vendarle se včasih zdi ta aplikacija povsem neproblematična, mehanična. Lahko bi rekel, da gre za popoln prevod brez šumov, dobesedni prevod, pri katerem ne samo, da ni nič izgubljeno, ampak ni tudi nič dodano. Dober primer takšne poslušne aplikacije, hkrati z zelo motivirano in jasno politično strategijo razkriva ime projekta »Anti Burek Sistem (A. B. S.)« (Anon. ?d) skinhead skupine SLOI, ki je, kot piše Marta Gregorič (1999: 104), svoja besedila s takti izvajal kar za gostilniškimi šanki. Skupina z začetka devetdesetih je namreč igrala brez glasbil. Anti Burek Sistem je nedvomno zelo eksplicitna, visoko motivirana, poslušna nacionalistična burekizjava.⁷⁴

Seveda pa so največkrat te aplikacije, prevodi – če sploh lahko govorimo o enosmernih prevodih, aplikacijah velikih resnic, samoumevnosti – nejasni, dvoumni, izmikljivi, vprašljivi.

⁷⁴ Skinheadi in burek!? Poglejmo za hip k sosedom. V prispevku, ki govori o nestrpnosti hrvaških skinheadov in izidu prvi številke »fanzina za skinhead kulturo« SH-ZG, med drugim lahko tudi preberemo: »Zagrebski obritoglavci so v svojem časopisu objavili nagradno igro s šokantno vsebino. Udeleženci igre bodo tekmovali v zbiranju naslovov gejevskih klubov, kitajskih restavracij, pravoslavnih občin, slaščičarn in prodajaln bureka. Ko bodo zbrali naslove, bodo objavili obritoglavski multikulturni vodnik po Zagrebu. Kakor napovedujejo avtorji natečaja, bo vodnik namenjen tako tujim turistom kakor obritoglavcem, da bodo lahko 'obdelovali' četrt za četrtjo.« (Žerjavič 2003: 24)

Burek pa znotraj tega – na tem mestu raje kot nacionalističnega recimo etno-nacionalnega okvirja – lahko, kot smo tudi že s primeri nehote nakazali, označuje marsikaj. Zapolnjen je lahko z zelo različnimi vsebinami. Je neke vrste votlo testo, ki se mu nadev do neke mere oziroma znotraj določene ponudbe bolj ali manj poljubno dodaja. Za kakšne nadeve torej gre?

- Bosanci, Bošnjaki – s tem mislim na etnično pripadnost, oznako – kot lahko preberemo v zgodbi »Kako ljubi Bosanec«, ki govori o treh Bosancih v Sloveniji in njihovih treh napihljivih lutkah, namenjenih spolnemu občevanju:

Kmalu sta iz rodnega kraja prišla še Fikret in Mirza. Skupaj so najeli stanovanje in si sredi mestne soseske ustvarili svoj nostalgični otoček, pravo malo Bosno. To je bilo po napornem delu tisto pravo. Zadišalo je po sveže praženi kavi, pod strop se je vil cigaretni dim, na pladnju svež burek, iz zvočnikov je odmevala bosanska narodna pesem. Topila so se junaška srca in so zastrigla ušesa. Sosedova, seveda. (nm 2003: 55)

- Albanci, Šiptarji, kot nam govori ta slika (Anon. 1989: 12) iz Mladine:

objavljena je bila v Mladinini rubriki Manipulator, posvečeni štosom z izključno srbsko-albanskimi motivi ali kot nam govori naslednja zabavna zgodba:

Schollmayer pa se je izkazal tudi kot izredno neotesan. Tako je v intervjuju za Ekipo rekel: 'Neki 'Šiptar' je to podjetje (SGP Galjevica) kupil, ne dela nič, edino, kar dela, je to, da toži nas zaradi glavnice, ki znaša 2,5 milijona tolarjev, zdaj je 30 milijonov.' V označbi Šiptar, ki nič ne dela, se je prepoznal Dragan Lazić, komercialni direktor podjetja SGP Galjevica. Novinarjem je povedal: 'Poslovni prijatelji so me začeli spraševati, kdaj jim bom prinesel burek'. (Praprotnik 2004: 32)

- Priseljenci muslimanske veroizpovedi, kot nam z transparentom pričajo temni možje s te fotomontaže (Anon. 2004a: 72):

In da ne pozabijo na sirnice, pite in krompiruše. V muslimanskih krajih bi jih za tisto, kar pri nas prodajajo pod imenom burek, zagotovo kaznovali. Pošteno?
objavljene v Mladinini zabavni prilogi MlaDinamit.

- Balkan, kot preberemo v Delovih pismih bralcev: »Nato pa je prevzel vlogo papirnatega tigra, čeprav bi zlahka preprečil zadnjo balkansko vojno. Morda bi se to tudi zgodilo, če bi Balkan slovel po nafti, ne pa po bureku in kajmaku!« (Nardin 2004: 5)
- Kontinuiteta nekdanjega jugoslovanskega političnega sistema, kot lahko preberemo v Večerovi zabavni prilogi Toti List:

Kdor vas ne bere, naj ne je, je v intervjuju za sobotno prilogo Totega lista povedal dosmrtni poglavar naše republike Milan Kučan, ko je govoril o svojih kulinarčnih spretnostih. 'Čevapčiči s čebulo, burek & roštilj, za komuniste bolj pomembni kot bitka za Šentilj. Okus zares blazen, ni priporočljivo v boju zoper belo golazen,' je ob priložnosti skupaj spravil dvorski kao pesnik Ciril Zlobec /.../. (Anon. 1998: 42).
- Orient, kot lahko preberemo tudi v Slovarju slovenskega knjižnega jezika (Anon. 1970: 226): »orientalsko pecivo iz listnatega testa z nadevom: burek s sirom; burek z mesom«.
- In še marsikaj ...

Seveda pa se moramo pri tako zastavljeni analizi burekovega več vedno znova, za vsak primer posebej vprašati, kakšne strategije, če sploh strategije, posamezne izjave podpirajo. Za vse zgoraj naštetje izjave bi namreč le težko rekli, da so jasno, eksplicitno politično, nacionalistično motivirane. A pri vseh se zdi, da je na delu neka bolj ali manj implicitna strategija dominacije. Strategija naturalizacije,

esencializacije razlik, identitet. Strategija simboličnega nasilja ali krajše rečeno, stereotipiziranje.

Namreč za obstanek neke identitete mora razlika do drugega vedno obstojati in pri tem se zdi, da niti ni zelo pomembno, s čim jo zapolnimo. Lahko je samo razlika v vrsti zaužite hrane ali v sladkorju, dodanem oziroma manjkajočem na isti jedi, kot v šali ugotavlja priseljenec iz Bosne Božo, osrednji lik v filmu *Kajmak in marmelada*. Kaj mislite, da po Boževih (Branko Djurić) besedah pripravlja mama »njegove« Slovenke Špele (Tanja Ribič) in seveda z njo ostali Slovenci? »Burek sa šećerom« = štrudl (Djurić 2003).

Seveda s tem nikakor ne trdim, da razlika v uživanju, pripravi in drugih tako materialnih kot nematerialnih praksah med etničnimi, nacionalnimi in drugimi skupinami ne obstoja. Z drugimi besedami, invencija pomenov ni arbitrarna, se ne zgodi v praznem prostoru, torej ni brezreferenčna, kot si to naivno predstavljajo (pre)številni v konstruktivizem zagledani družboslovci. To, da pomenov ni mogoče poljubno izumljati, pa seveda ne pomeni, da ima burek kakšen esencialen, absoluten pomen.

Ob tem pa se mogoče ni odveč še enkrat vprašati, zakaj je pri zapolnjevanju te razlike burek tako pogosto pri roki. Je res pomembna le njegova razširjenost, vidnost? Ali je na delu tudi neka bolj sofisticirana, sprevržena strategija? Strategija, ki s fiksacijo pomena na raven prehranjevanja naturalizira bistvo priseljencev na raven primarne potrebe, torej biološkega?⁷⁵

Ostanimo še malo pri filmu, ki (pre)bogato gradi na stereotipih, kot nam o tem govori s slikovito obnovo filma tudi filmski kritik Marcel Štefančič:

Bosanec (Branko Đurić) v *Kajmaku in marmeladi* najde Slovenko (Tanja Ribič) iz bolj romantičnih razlogov. Potem jo izgubi. Pa na koncu spet najde. Jasno, vmes vas čakajo lekcije iz primerjalne etnologije. Še preden namreč rečete Na planincih, se že rolajo dolgi vici o Mujotu & Slovencu: Bosanci lenarijo, kradejo, ne pospravljajo, odtakajo na javnih krajih, brskajo po nosu in jejo burek – Slovenci tezgarijo, težijo z govejo juhco, pojejo

⁷⁵ To vprašanje mi je podtaknil Frantz Fanon (2002). S študijo o (stereotipnih) reprezentacijah temnopoltih je opozoril na to, da zgoščevanje pomena okoli njihovih genitalij utrjuje bistvo temnopoltih na raven fizičnega. Z razliko od reprezentacij belcev, ki se večinoma vrtijo okoli uma.

narodne, fafajo nemškim turistom, delajo samomore in jejo burek s cukrom (= štrudl). Uf, še dobro, da se srečata ateista. (Štefančič 2003: 74)

Toda rekli boste, scenarist in režiser tega filma je vendarle Bosanec, priseljen v Slovenijo. Hudo zavozlana stvar, kajneda? Ali pa tudi ne. Izpeljemo, induciramo lahko, da stereotipi vplivajo (tudi) na samoprepoznavanje tistih, katerega predmet stereotipiziranja so. To pa pomeni, da imajo stereotipi (lahko) realne življenjske posledice.⁷⁶ Seveda so takšne indukcije lahko zelo problematične. Iz zgornjega primera lahko induciramo, izpeljemo marsikaj. Recimo, da se bosanci grdo šalijo na račun Slovencev, zato jim je treba zapreti gobce. A vendarle, številne izjave nam govorijo, da je burek postal pomemben element samoprepoznavanja priseljencev, Bosancev, Albancev in vseh drugih. V portretu akademskega slikarja albanskega rodu Ganija Llalloskega, živečega v Ljubljani, tako med drugim beremo: »Le z ironičnim vprašanjem se dotakne najpogostejšega slovenskega stereotipa o Albancih: 'Kaj bi Slovenci brez baklave in bureka?'« (Černe 2003: 24) Kot bi ponovno rekel Karl Marx (1979: 563): »Ne morajo se zastopati, ampak morajo biti zastopani.«

Seveda pa se tudi tisti, ki ponavadi zastopajo druge, ne morejo vedno zastopati. S tem ne mislim (le) na to, da stereotipiziranje ni le orodje moči

⁷⁶ Pri vprašanju posledic stereotipnih reprezentacij omenimo študijo Ayseja Caglarja (1995), ki je mojemu predmetu obravnave še posebej blizu. Študija pokaže, kako je s turškimi priseljenci v Nemčijo uvožen doner kebab (kebab v nemščini) imel osrednjo vlogo pri prepoznavanju migrantske skupine. Tam, kjer so Turki doner kebab prvotno tržili kot eksotično etnično hrano (ki so jo v glavnem kupovali Nemci) in so ga uporabljali kot pozitiven simbol kulturnega povezovanja v multikulturnih diskurzih, so učinki spremenjenega odnosa do tujcev povzročili zrahljanje povezave med »turškostjo« in doner kebabom. Pojavile so se stojnice in verige z imeni kot so McKebab in Donerburger. Istočasno pa je »doner« postal vzdevek za Turke. Multikulturni mladinski festival v Berlinu leta 1987 se je imenoval »Disco doner«, v polemikah o tujcih (Ausländerfrage) se je pojavil slogan »Kein doner ohne Ausländer!« (Ni kebaba brez tujcev!). V tem političnem kaosu pa se je doner kebab prodajal bolje kot kdaj koli prej. Vendar za Turke nadaljnje asociranje z njim pomeni nekakšno kontinuirano zanikanje naraščajoče socialne mobilnosti. Končna ironija pa je, da so se v poskusih rahljanja, izmikanja povezanosti z doner kebabom, prodajalci te jedi selili v gostinski posel z italijansko hrano.

dominantnejših v procesu označevanja,⁷⁷ ampak predvsem, da so nadrejeni v nekem oblastnem odnosu lahko v drugem podrejeni. Etnolog dr. Janez Bogataj v intervjuju o negativnih pojavih v slovenski turistični promociji na vprašanje »Ali se pojavljajo pri predstavljanju Slovenije tudi druge napake?« odgovarja:

Denimo stereotipno prikazovanje slovenske kulinarike. Londonski časnik The Guardian je, denimo, objavil, da sta kulinarčni značilnosti burek in žganje. Sprašujem, kje, od koga so dobili Britanci ta podatek in kaj bo zdaj storila Slovenija. Ali bo dezinformacija, ki je bila objavljena, demantirala in tako hkrati brezplačno predstavila resnico o naši kulinariki? Ali je STO povabila novinarja The Guardian v Slovenijo ali mu je vsaj poslala strokovno kvalificirano gradivo, mu sporočila, kje smo Slovenci na evropskem strokovnem kulinaricnem zemljevidu? (Meršnik 2004: 33)

Burek in žganje se zato verjetno nista kar tako znašla tudi v podnaslovu tega dolgega intervjuja – intervjuja, ki sicer ponuja ogromno drugega materiala za podnaslov: »Naloga slovenske turistične politike bi morala biti: najti nove poti, da se uresničijo imenitni projekti, ki nastajajo že med študijem – Britance zavajajo, da sta slovenska kulinarčna aduta burek in žganje«.

Stereotipno reprezentiranje je torej nedvoumno mesto posega moči v procese označevanja. Bolj kot se zdi! Preko stereotipiziranja, kot povzema Stuart Hall (2002: 258) velike avtorje, se vzdržuje socialni in simbolični red. A bolj kot ponavljati, oznanjati, razkazovati te visoke, avtoritativne misli se mi zdi smiselno vrniti se k konkretnjšim vprašanjem, torej k bureku, k burekovemu več.

Na tem mestu se zdi plodno v debato povabiti Edwarda Saida. Z njegovo neizmerno pomočjo bi lahko postavili, mislili tudi nekakšen »burekalizem«. Torej »način mišljenja, ki temelji na ontološki in epistemološki distinkciji med« (Said 1996: 13) s burekom opredeljenim prebivalstvom ter prostorom in z neburekom opredeljenim prebivalstvom ter prostorom. Da ne bomo izgubili misli v teh dolgih povedih, definicijah bomo zadnje delitev prevedli, skrčili v pomensko ne povsem enaki kategoriji, prilagojeni potrebam pričujoče raziskave: »priseljenci« in »Slovenci«. Če nadaljujemo s Saidovo (1996: 16) mislijo in besedami, pojav burekalizma, ki ga tu obravnavam, ima opraviti v glavnem ne s skladnostjo med burekalizmom in burekom, ampak z notranjo skladnostjo burekalizma in njegovih

⁷⁷ V tem kontekstu naj navržem, da se stereotipiziranje pojavi ponavadi tam, kjer obstoja očitna neenakost oziroma velike razlike v moči skupin (glej na primer Hall 2002: 258).

idej o bureku, navzlic ali ne glede na kakršno koli skladnost ali neskladnost s »pravim« burekom. In nadalje, verjeti, da je bil burek ustvarjen oziroma burekaliziran samo zaradi potreb domišljije, je po mojem zgrešeno, ali kot bi rekel Said (1996: 17), »pomeni biti neiskren«. Razmerje med burekom in neburekom »je razmerje moči, dominacije, spreminjajoče se stopnje zapletene hegemonije« (Said 1996: 17), na kar dobro kaže že naslov tega podpoglavja: Diktatura kranjske klobase. Burek je bil burekaliziran ne le zato, ker so dognali, da je tujski, balkanski skratka bureški, temveč tudi zato, ker je bilo mogoče – se pravi, da so ga prisili k temu, da ga je bilo mogoče – narediti ga tujega, balkanskega, bureškega. Z burekom opredeljeni ljudje, torej priseljenci, zelo redko govorijo (o bureku) v svojem imenu. In tudi ko govorijo, se zdi, da govorijo ponavadi tako, kot to ustreza z neburekom opredeljenim ljudem, Slovincem. Spomnimo se le Kajmaka in marmelade ter portreta akademskega slikarja albanskega rodu. Seveda pa je največkrat na delu tisti znani, zgornji Marxov moto, namreč z neburekom opredeljeni ljudje govorijo v imenu z burekom opredeljenih ljudi in te tudi zastopajo. Poglejmo le zgornje, pikčasto naštevanje. Prav fascinantno je, da se v tej zelo pisani in ogromni množici medijskih burekizjav skorajda nikoli ne pojavijo izjave, ki burek predstavijo v družinskem ali širšem miljeju priseljskih skupnosti v Sloveniji.⁷⁸ Priseljenci nikoli ali skoraj nikoli ne govorijo v medijskih burekizjavah, razen v izjavah, ki reproducirajo burekalizem (na primer štosi Branka Djurića v filmu Kajmak in marmelada). Torej v izjavah, ki so narejene po meri Slovence. Medtem ko na drugi strani obstoja cel kup različnih reportaž, ki odkrivajo burek v tujih deželah, ki razkrivajo pripravo in uživanje bureka med znanimi slovenskimi posamezniki in družinami. (A tu se zdi, da je na delu neka mogoče še bolj zahrbtna strategija. A o tem raje več kasneje.)

To pa nas pripelje k naslednji omejitvi. Naj poudarim, da nam je še vedno v neprecenljivo pomoč Saidov orientalizem (1996: 17). Nikakor ne smemo predpostavljati, da struktura burekalizma ni nič drugega kakor struktura laži oziroma mitov, ki bodo izpuhteli, ko bo resnica izrečena. Poskušati moramo razumeti prav to

⁷⁸ Edini tovrstni primer, ki sem ga našel, je reportaža o praznovanju ramadana na Jesenicah, ki se v veliki meri dotakne posta in prehranjevanja v tem postnem času, o čemer priča že naslov članka (»Post in obilo dobrot ob ramadanu«). V opisu iftarja – večerje, ki sledi po celodnevem postu – je (seveda) bil naveden tudi sirov in mesni burek (Mlinarič 2002: 14).

skupno moč burekaliziranega diskurza, njegovo strah in spoštovanje zbujačo vzdržljivost. Burekalizem je veliko več kot zbirka potvarjanj in laži, ni le naduta tuja, slovenska fantazija o bureku, temveč korpus teorije in prakse, ki je bil deležen tudi materialnih naložb. Zaradi pogostih investicij je burekalizem kot sistem samoumevnosti, vednosti, označevanja postal splošno sprejeto sito, skozi katero se burek filtrira v zavest Slovencev. Te investicije pa so pomnožile trditve, ki so iz burekalizma prehajale v splošno kulturo.

Burekalizem, še vedno teče Saidova (1996: 19) misel, torej vedno črpa strategijo iz prilagodljive superiornosti svojega položaja, ki postavlja z neburekom opredeljenega človeka (Slovenca) v cel niz možnih razmerij z burekom, ne da bi kadarkoli izgubil svoj prednostni položaj. Od druge polovice osemdesetih let je tako pod dežnikom dominacije, hegemonije, superiornosti z neburekom opredeljenih ljudi nad z burekom opredeljenih ljudi zrastel kompleksen burek, pardon burekov več, primeren za bolj ali manj zabavne in metaforične potrebe popularne kulture, medijev, pogovornega jezika, publicistike, literature in še česa. Burekalizem torej ni, če pustimo spet Saidu (1996: 24) govoriti, zgolj politična vsebina ali polje, ki bi se pasivno zrcalilo v kulturi, jeziku, prostoru. Prav tako tudi ni obsežna in razpršena zbirka besedil o bureku in ni odraz nekakšne zle slovenske zarote, ki bi si jo izmislili, da bi tiščali priseljence, Južnjake, Balkance k tlom. Bolj kot kaj drugega je distribucija nadrejenosti, dominance, geopolitične in politično-kulturne zavesti v popularno kulturo, pogovorni in drugi jezik, zabavnjaštvo, v medije, literaturo, umetnost in še kam.

Vedno znova pa se je pri burekalizmu treba vprašati, še teče Saidova (1996: 20) misel in beseda, ali je res pomembna splošna skupina idej, ki preglasi silno množico materiala – in ali je mogoče tajiti, da je prežeta z doktrinami o slovenski večvrednosti, z raznimi vrstami rasizma, nacionalizma in podobnim, z dogmatičnimi pogledi, da je burekalizem nekakšna idealna in nespremenljiva abstrakcija? – ali pa gre za dosti bolj raznovrstno delo, ki ga je sproduciralo ogromno avtorjev, ki jih je mogoče obravnavati kot posamezne avtorje, ki so se lotili, spotaknili, dotaknili bureka.

Mislim, da gre pri burekalizmu za oboje. Poganja ga tako neka dogmatična skupina idej kot kreativnost, izvornost posameznih avtorjev. A nadalje mislim, da se med dogmatičnostjo in produktivnostjo vsaj na neki manifestivni ravni kaže pomembna razlika, ki se odraža tudi v metodoloških omejitvah: namreč ne moremo

jih obravnavati s povsem istimi orodji. Burekalizem se tako izdaja za nekaj sproščenega, produktivnega, odprtega, na drugi strani pa pritajeno skriva svojo strogo, zaprto, ortodoksno naravo. Izdaja se za nekaj malenkostnega, a šele omejitve, ki jih nevidno postavlja, kažejo na njegovo moč. Moč, ki je ne gre podcenjevati. V prvi vrsti gre pri tem omejevanju za to, da burekalizem odreja, kot smo že nakazali, katere stvari naj bodo opažene, poudarjene in katere naj bodo utišane, neopažene. Ta analiza molka pa je problematično, zmuzljivo, nikoli povsem prepričljivo in konsistentno opravilo. Težko je namreč reči, koliko dejavno je k nekemu partikularnemu molku prispeval burekalizem, če seveda sploh je kaj prispeval. Primer: recimo, nikjer, ne v medijih in vsakdanjem govoru ne v strokovni in znanstveni literaturi nisem našel ne omembe ne namiga, da je na ozemlju današnje države Slovenije pred prihodom priseljencev v času SFRJ že obstojala jed oziroma več različic jedi tako po obliki kot pripravi zelo podobnih bureku. Seveda z drugačnim imenom oziroma imeni.⁷⁹ A ne zdi se, da vse jedi tako molčijo o podobnostih, povezavah ali celo sorodstvih z drugimi jedmi. Recimo, ko sem poizvedoval v prekmurskih lokalih o retašu, sem pogosto naletel na kategoričen odgovor, da je to štrudelj. Štrudelj, ki ga je razvila južnonemška in avstrijska kuhinja! Primera seveda odpirata kup drugih, predvsem razvojnozgodovinskih, kontekstualnih vprašanj, ki zahtevajo posebno in natančno obravnavo, za katero na tem mestu nimamo niti časa niti prostora. A vendarle lahko zastavimo vprašanje. Je mogoče pri tem izogibanju podobnosti jedi iz slovenskega etničnega prostora z burekom imel prste vmes tudi burekalizem?

⁷⁹ Razne vrste pogač in kolačev iz vlečenega testa, tako po videzu, pripravi in sestavinah podobnih bureku, so bile razširjene predvsem v jugozahodnem in jugovzhodnem delu Slovenije (npr. prleška oljovica, presni kolač, pršjača, belokranjska povitica, prosta povitica). To naj bi bile predvsem praznične, obredne jedi in jedi, ki so jih pripravili ob koncu večjih kmečkih del. Seveda pa tehnološka in druge podobnosti še ne morejo biti argument za take ali drugačne vplive ali celo skupen izvor jedi.

Zloženske iz vlečenega testa – mednje sodi tudi burek – najdemo tudi pri drugih slovanskih narodih, pri drugih, zlasti srednjeevropskih narodih pa so značilne pogače iz krhkega ali vzhajanege testa (Bogataj 2007a, 2007b). Seveda pa burek ni nujno zloženska, saj poznamo tudi burek v zaviti, polžasti obliki.

Nadalje burekalizem odreja, in zdi se, da zelo strogo odreja, kam burek sodi in kam ne sodi, za kaj, kam, kakšne priložnosti je primeren in za kaj, kam, kakšne priložnosti je neprimeren. Kam torej ne sodi?

Zdi se, da ne sodi v slovenske kuharice. Seveda tu moramo biti previdni. Omenili smo relativno veliko število burekreceptov na spletnih straneh in v revijalnem tisku. A na drugi strani bode v oči burekovo zanikanje tako v kuharicah, ki nosijo v naslovu koren »sloven«, kot v kuharicah splošnejšega, širšega formata, napisanih ali prilagojenih slovenskim kuharjem in kuharicam. Burekovo mesto v slovenski prehranski ideologiji je torej (še) preveč, milo rečeno, obrobno. In tako še vedno čaka pred zaprtimi vrati, ki vodijo v bolj posvečeni svet kuharic – torej svetih (slovenskih) knjig in ne le plebejskega revijalnega tiska in medmrežja. Burekrecept sem namreč po pregledu več desetih kuharic našel le v »Kuhinji naše družine« (Grafenauer 2002: 195–196).⁸⁰ No na tem mestu tudi ne bo odveč reči, da velika večina teh, tako ali drugače slovenskemu kuharju prilagojenih kuharic, tudi ne vključuje nobene priseljenske hrane, torej hrane iz republik nekdanje SFRJ, kar pa ne bi mogli ravno reči za jedi z zahoda.

Burek tudi ne sodi v številne druge nacionalne prehranske kanone. Recimo nismo ga našli, kot ugotavlja tudi Dnevnikov novinar Ervin Hladnik-Milharčič, na grandiozni pojedini ob slovenskem sprejetju evra, torej na nekakšni gurmanski dobrodošlici evru, katero je pripravilo 25 kuharjev, serviralo 60 natararjev, na katero je prišlo 1350 gostov, med drugim tudi deset premierov evropskih vlad, in na kateri je bilo 80 različnih jedi, med njimi tudi šunka v testu, na kateri je bilo temeljno sporočilo večerje: znak za evro. Omenjeni novinar je tako komentiral ta osrednji predmet, jed večerje, kateremu je bila posvečena tudi posebna miza, »skupaj s kuharji, ki so z dolgimi noži rezali vedno enake rezine«:

Kulinarični pregled evropske integracijske kulture je v svoje jedro postavil kos mesa, ki Turčijo postavi onkraj užitka. Tudi židovska kultura nima tam kaj iskati. Lahko se tolaži z jagenjčkovim karejem in ratatouillom, vendar se mora na poti do njega široko ogniti tudi mizi s pršuti in paziti, da se ne spotakne ob svinjski ribici, krvavicah, klobasah in vsemu, kar diši po delikatesah. Če kot parameter evropskega razumevanja lastnih temeljev vzamete evro in tisto, kar je mogoče zaviti vanj, utegnejo imeti zagovorniki izključitvenega principa pri oblikovanju evropske ustave prav. V temelju evropske identitete je prašič, ta pa je nedvomno

⁸⁰ Burekrecepte bi verjetno tako prej našli v nekaterih bolj tematskih kuharicah, recimo najdemo ga v že omenjenih »Kuhinjah Balkana« (Mrleš in drugi 2005).

krščanska žival. Kljub njegovemu pogostemu pojavljanju v popularni kulturi se burek v nobeni od njegovih popularnih izvedb ni znašel na jedilniku. (Milharčič-Hladnik 2007: 18)

Še bolj pomenljiva pa je verjetno burekova vloga na mestih, kjer ga ne bi pričakovali, oziroma na mestih, kamor po kriterijih nacionalističnega diskurza nekako ne sodi.

V Slovarju slovenskega knjižnega jezika z letnico, ki sicer zahteva posebno obravnavo, je opisan kot »orientalsko pecivo iz listnatega testa z nadevom: burek s sirom; burek z mesom« (Anon. 1970: 226). Orientalsko pecivo torej? Pridevnik bom raje pustil pri miru, ta namreč pušča preveč vprašanj neodgovorjenih. Dotaknil se bom le samostalnika, ki burek iz – vsaj tradicionalno na Balkanu, v Turčiji, pa tudi vsaj v nekaterih arabskih deželah, kjer ima ta jed ponavadi drugo ime – osrednje jedi v glavnem dnevnem obroku degradira na raven sekundarne jedi, torej peciva.

Burek se pojavi tudi v Slovenskem narodnem gledališču Drama Ljubljana, kar niti ni presenetljivo. Bolj je presenetljiva igra, v kateri se znajde. V »Smoletovem vrtu«, ki je – kot piše že v prvi povedi, v prvi vrstici kataloga – »ves prežet s 'slovenstvom'« (Ivanc 2006: 7), se pojavi kot nekakšen značajski in vedenjski inventar priseljenca Nebojše. Ta na praznovanju za slavnostno pogrnjeno in pripravljeno mizo razlaga, kako je šel v hišo z napisom nad vhodom »Mestna hranilnica« z namenom, da se »nahrani z mesom«:

Notri pa so bili vsi natararji za šalterji kot v kakšni banki. Pa sem enega vprašao, kje lahko dobim odrezek. 'A odrezek,' je rekel. 'Odrezek, ja, svinjski,' sem odgovoril. Malo čudno me je pogledal in mi rekel: 'Najprej morate izpolniti položnico, jo skupaj z denarjem oddati pri okencu, in tam dobite odrezek.' Od takrat vem, da odrezek ni zrezek. /.../ Potem pa sem šel kot ponavadi na železniško postajo na burek in na pravo turško kavo. (Hočevnar 2006: 57)

Od te kratke analize neizjav, tehtanja burek molka, pa še k zelo glasnim izjavam. Od teh mest, kjer je burek pojavnost nepričakovana, pa še k mestom, kjer je ta pričakovana.

Skrajne nacionalistične reprezentacije najdemo na najbolj pluralnem mediju, kot se ga pogosto označuje, svetovnem spletu, točneje v različnih spletnih klepetalnicah. A tudi tu lahko hitro ugotovimo, da burek nastopa v klasični vlogi

označevalca za južnjake, čefurje, bosance, skratka za neka manjvredna bitja oziroma njihovo kulturo. Na spodnji čustveni izliv:

Čefurčine so vsi za pobit
vsi neki vsiljuje njihove navade
neko pljuvanje preklinjanje
pa še una njihova norost za burek ko to slišijo začnejo vohat ko pesi..sej tudi to so!!! 😠😠😠😠😠
kaj šele tejle šiptarji ki so vsi neki nasilni
stalno bi se neki mlatli ..in za nič uporabni še drek je bolj uporaben kot gnoj na njivi

vse bi blo treba iztrebit
italija se celo važi ki jim narašča preb...zaradi izseljencew..pfff ke mone
😞če bo šlo tako naprej bo SLO kmalu dobil ime

Slovenska in Hercegovina
kaj šele đamije ee to ja
bi jo mogli zgradit
se zbrat vsi na kup iz cele SLO

in potem jim vršt napalm na glavo da bi vse scvrlo 😡😡😡😡😡😡⚠️⚠️⚠️⚠️
bogi mi čez 10 let prideš u lokal bo ko mcdonalds u ameriki burek burek big burek bureks
horsburek cheeseburek salatsburekk in tako
SE JIH MOREMO REŠIT NI ČLOVEKA KI NIMA SLABIH IZKUŠENJ Z NJIMI
JZ SAMO VIDEVAM KO HODIJO PO ODPADIT POBIRAT KOSE IN ZRAVEN OTROCI KO
PULIJO KABLE
JA NO ZA ENO STVAR SO DOBRI SAMO ZIDAT ZNAJO
pa sej en dan bojo VSE HIŠE MADE BY
BOSNA 🚫🚫🚫🚫🚫🚫🚫🚫🚫🚫🚫🚫🚫🚫🚫🚫🚫🚫🚫🚫🚫🚫🚫🚫🚫🚫🚫🚫🚫🚫🚫🚫🚫🚫🚫
🚫🚫🚫🚫

avtor z vzdevkom »NIET, the BIG Kahuna«, na enem od forumov na spletni strani
»Sloport« v debati z naslovom »ČEFURJI«, jedrnato odgovarja: »vsaj en ke se
strinja zmano... ampak burek mi je pa vseen dobr.« (Niet 2006)

Seveda pa so številne nacionalistične izjave tudi manj eksplicitne, niso nujno neposreden produkt procesa stereotipiziranja in niso vezane na tiskane, elektronske ter druge medije. Lahko se tudi bolj neposredno dotikajo brezpogojnega bureka. Ko so leta 2003 v Cankarjevem domu na razstavi ob stoletnici slovenskega grafika in slikarja Nikolaja Pirnata postregli z bureki – sicer veliko manjšimi, skratka bolj šik, fensi, kot se dobijo v slovenskih burekprodajalnah in trgovinah, je bilo med udeleženci slišati veliko komentarjev in pripomb na račun njegove primernosti (Berk 2005). Dodamo torej lahko še eno mesto, kamor burek ne sodi: Cankarjev dom.

Zadnji primer bi izpostavil še zaradi nečesa. Besedilo verjetno širi vtis, da je burekov več produkt predvsem medijske mašinerije, kot se temu strah zbudajočemu kompleksu pogosto reče. A takšen vtis je napačen, izkrivljen, popačen. Širi ga

eklektičen, neizključujoč, za marsikoga pretirano sproščen tip analize, ki (u)porabi pač tisto, kar mu pride v roko. In najbolj pri roki so mediji, predvsem tiskani mediji in spletne strani, z veliko prednostjo pred drugimi. Seveda pa so v produkcijo burekovega več, v rojevanje burekizjav vključena tudi druga področja, segmenti, kompleksi, ki seveda na zelo različne načine odpirajo eksistenco izjav v polju spomina, v materialnosti knjig in v drugih oblikah registriranja.

Na drugi strani pa bi lahko vsaj v primeru burekizjav odkrili nekakšno medijsko nenasitnost, požrešnost, medijski kolonializem. Namreč številne burekizjave, ki so nastale neodvisno od medijev, so mediji prej ali slej povlekli v svojo mašinerijo, so jih tako ali drugače transformirali, reciklirali v medijske izjave (recimo »volimo Jureka više od bureka« (Anon. ?c)). In ne samo to, v nadaljevanju bomo videli, da so številne izjave, ki so čakale, da jih nekdo dvigne na površje – torej nekakšne potencialne izjave, ki so jih pripravile in uokvirile druge, nemedijske prakse, področja, kompleksi – mediji sploh artikulirali, dvignili so jih na površje. Iz nekakšnih predizjav, potencialnih izjav so naredili izjave in tako nedvomno obogatili, pa v veliki meri tudi nadvladali izjavno analizo.

Poglejmo torej na to nacionalistično izjavljanje še iz druge, nekakšne področne, tematske perspektive. In ob tem dajmo slutiti to kiklopsko medijsko moč – njihovo sposobnost dviganja izjav na površje, sposobnost artikuliranja izjav iz občosti idej, nazorov, misli.

Burek je s svojimi prodajalnami in konec koncev tudi s pouličnimi jedci neposredno vpisan v prostor, v arhitekturo. Poulični kioski, predvsem v starem mestnem jedru, se zdi, da niso samo estetski problem, ampak dodaten problem mestnim, kulturnim, konzervatorskim, umetniškim, medijskim avtoritetam vnašajo tudi s pomeni, ki jih ti tujki nosijo. Oglejmo si del komentarja, ki se je med drugim pojavil tudi na spletnih straneh Media Watcha (Mirovni inštitut), na strani, ki beleži primere sovražnega govora:

Stavbna in kulturna dediščina mesta tako prehaja v roke prišlekov, 'tujerodcev', ki do nje ponavadi nimajo nobenega čustvenega odnosa. /.../ Struktura prebivalstva se je v minulih desetletjih tako spremenila ('poslabšala?'), da preprosto ni človeškega humusa za obnovitev nikakršnih srednjeevropskih vrednot in načinov bivanja. /.../ Sicer pa: identiteta je notranja potreba ljudi, njihov notranji dom, in čemu bi potemtakem moralo tako čutiti tudi mesto? Kako Albanca, ki prodaja burek, prepričati, da se mora Ljubljana vrniti k svoji identiteti? (Jež 1999: 18)

Podoba, lokacija in še kaj burekkioskov je zmotila številne pisce. O tem nam govori že naslov članka »Za Plečnika jim ni mar« (Borko 2004: 6). Da ne bomo preveč razvlekli tega besedila, navedimo še kratek izsek iz članka v Delu: »Nobel burek res kulturno siromaši jedro, a zaradi videza in ne vsebine.« (Gruden 2003: 7) Isti lokal se je v istem časopisu pojavil tudi v nekakšnem stripu (Jukić 2005: 8):

spet v prilogi Kultura.

Seveda gre lahko v nekaterih zgornjih primerih tudi samo za zanikrnost, neustreznost, estetsko neprivlačnost teh burekštantov, kot sicer opiše pisatelj Dušan Merc slovenske stojnice na frankfurtskem knjižnem sejmu: »Slovenske stojnice so burek štanti.« (Merc 2001: 33) A po drugi strani se zdi, da v številnih zgornjih izjavah tudi ne gre le za problem, ki ga vnaša le burekova tujerodnost, neavtohtonost, ampak je verjetno na delu tudi burekova plebejskost, zanikrnost, ničevost in še kaj. Torej diskurzi, pomeni se pogosto prepletajo in le redko se zdi, da vlada diktatura zgolj enega in edinega diskurza. Veliko pogosteje bi verjetno našli zavezništva različnih diskurzov. In ta zavezništva se nikakor ne sklepajo le v partikularnih področjih (recimo v prisvajanju prostora), najdemo jih v celotnem izjavnem polju.

Od prisvajanja prostora, recimo raje burekaliziranja prostora naredimo premik k burekaliziranju jezika. V devetdesetih, mogoče tudi že prej, se burek prikrade v frazeme slenga (»si burek« (Anon. ?d)), v komparacije (»izgledaš kot burek« (Anon. ?e)) in še kam. Negativni pomeni, ki jih ima burek v slogovnih figurah slovenskega jezika so v nasprotju s pomeni, ki jih ima burek v Bosni in Hercegovini – deželi bureka »številka 1«, kjer je asociiran z domom, toplino,

varnostjo, družabnostjo.⁸¹ Seveda se tu, kot že marsikje prej, pa tudi kasneje, znajdemo pred standardnim, neizogibnim problemom znanosti o pomenu. Za koga imajo te slogovne figure sploh pomen? In seveda kakšen pomen? V »prostem [spletnem] slovarju žive slovenščine« »Razvezanem jeziku« pod geslom burek najdemo naslednjo interpretacijo zgornjega frazema:

V pogovornem jeziku pomeni burek tudi bedaka, nesposobneža. Primer: 'Ste pa res eni bureki!' Seveda je v tej žaljivi rabi besede bolj ali manj prikrita šovinistična ali rasistična vsebina; burek v tem pomenu implicira zabitega in nesposobnega južnjaka, Balkanca oz. Orientalca. (Anon. ?f)

Toda večina uporabnikov tega frazema se te »bolj ali manj prikrite šovinistične ali rasistične vsebine« ne zaveda. Ne da bi se globoko spuščali v to razpravo, naj postavim, da kljub temu, da se verjetno večina uporabnikov tega frazema in drugih slogovnih figur ne zaveda njihove nacionalistične motiviranosti, je v izjavljanju na delu nek nacionalistični diskurz. Ali se tega nosilci zavedajo, kako ga sami interpretirajo (če sploh), kakšne so njegove realne posledice, pa so seveda druga vprašanja, ki jih na tem mestu ne bomo odpirali.

Prav tako je prišlo do pojavljanja novih besednih zvez, zloženk, izpeljank, sestavljanj, v katerih bi lahko odkrili odtise zob požrešnega nacionalističnega diskurza oziroma čeljusti burekalizma. V drugem delu radijske igre »Klinika Tivoli d.o.o.«, ki se je vrtela na Radiu Slovenija leta 1992, dr. Kulanija, Albanca s Kosova in specializanta omenjene ustanove, preganja ljubljanska »burek mafija«. Ta želi od njega dobiti recept za testo za »ultramoderen burek«, po čemer je ta drugi del dobil

⁸¹ Burek ima v prehranski ideologiji v BiH in tudi predvsem med drugim prebivalstvom muslimanske veroizpovedi na Balkanu, v Turčiji pa tudi v nekaterih arabskih deželah, visok status. Med muslimani v BiH velja za nekakšno osnovno jed tako kot kruh.

Burek in druge pite v BiH pa tudi drugje po Balkanu in v Turčiji pa seveda niso zgolj znotrajdružinska jed. A med bureklokali v Sloveniji in na drugi strani v BiH ter drugje na Balkanu se kažejo pomembne razlike. Prva je že samo poimenovanje. V BiH in v nekaterih drugih državah nastalih, na ozemlju nekdanje SFRJ, so to buregdžinice, v Sloveniji pa nimajo posebnega imena in za razliko od buregdžinic pogosto poleg burekov ponujajo tudi pleskavice, hamburgerje, pice, kebab in drugo hitro prehrano. Veliko burekprodajaln v Sloveniji tudi pogosto nima prostora za sedenje. Burek je tako v slovenskih bureklokalih pogosto serviran zavrt v papir in se konzumira brez pribora, v buregdžinicah pa ga dobimo serviranega na krožniku in ga ponavadi spravimo v želodec s pomočjo vilic.

tudi ime (»Recepti dr. Kulanija«), in pri tem celo grozi, da bo v zrak poslala kliniko, če tega ne bo dobila. Seveda ga dobi, dr. Kulani pa po nekaj dneh dela na kliniki naziv specialista za srčno kirurgijo (Smasek 1992: 6). »Burekoložno«, kot parafraza škandalozno, krasi začetek nekakšnega nadnaslova zabavnega besedila s slovensko-srbskimi političnimi motivi v Večerovi zabavni prilogi Toti list (Anon 1999: 41). V pogovornem, bolj ali manj nacionalistično, šovinistično obarvanem jeziku je v rabi izraz »burekmajstri« (Anon. ?h), ki označuje tako ožje Albance, torej Slovence najbolj znane, vidne proizvajalce bureka, kot širše vse ostale priseljence iz nekdanje SFRJ.⁸²

Od prisvajanja jezika pa še k uravnavanju ne/uživanja bureka. To čudno partnerstvo ne/potrošnje bureka in nacionalističnega diskurza se nekako izmika izjavni analizi. Seveda lahko najdem nekaj zgodbic, izjav iz tega naslova. Naj navedem le eno. Aida Kurtović, dolgoletna novinarka na Radiu Študent, od leta 1989 do 1991 voditeljica oddaje »Balkan urnebes« in od leta 1991 do 1997 oddaje »Nisam ja odavde«, je decembra 1991 v eni od svojih oddaj naredila intervju s takratnim prvakom nacionalistov Zmagom Jelinčičem v srbohrvaščini. V oddaji ga je med drugim povabila na prvi »Balkan žur« v klub K4 in s tem tudi na burek, ki so ga delili ob vstopu. Jelinčičev odgovor na povabilo (na burek) je bil: »Iz vaših rok pojem še hudiča« (Kurtović 2005). Zgodba je dobila mesto tudi v zabavni rubriki Rolanje po sceni v Mladini (Anon. 1992: 6): »Zmago Jelinčič je pred novim letom, skupaj z rojaki, sodeloval na Balkan žuru v K-4 (jedel je burek iz rok aide kurtović press)«. Od zabavne, pa tudi pomenljive zgodbe, še k vprašanju, ki jih ta, čeprav ne

⁸² V tem primeru gre za tisto najpreprostejšo obliko razmerja med hrano in etnično in/ali nacionalno identiteto, ujeta v frazi »si to, kar ješ«, ki jo pogosto uporabljamo pri označevanju »drugih« (npr. Italijani = Makaronarji). Podobnih primerov najdemo med različnimi etničnimi in nacionalnimi skupnostmi v različnih zgodovinskih obdobjih mnogo. Angleži so npr. Irce v 19. stoletju imenovali »Krompirjevi ljudje«, Italijani s severa dežele Sicilijance v 16. st. »Jedci makaronov«, Francozi danes Italijane imenujejo »Makaroni«, Belgijce »Jedci pomfrita« Angleže »Rostbif«, za Angleže so Francozi »Žabe« itd. (Scholliers 2001: 4).

Naj v tem kontekstu navržem primer albanske družine iz Kidričevega, ki so jo krajani poimenovali in klicali »Bureki«, čeprav so se ti ukvarjali s prodajo sadja, zelenjave in sladoledov (Forbici 2007).

neposredno, zastavlja. Nacionalistični diskurz in burekpotrošnja namreč vzpostavljata zapletene, ne najbolj jasne odnose in postavljata kompleksna vprašanja: Kako in v kolikšni meri so ti negativni burekpomeni vplivali na njegovo potrošnjo in uživanje? So nacionalisti in vsi tisti, ki so se tako ali drugače napajali v tem diskurzu, jedli burek? (Spomnimo se zgornje izjave: »vsaj en ke se strinja zmano... ampak burek mi je pa vseen dobr.« (Niet 2006)) In če da, kako so ga jedli? Na skrivaj ali javno, s slabo vestjo ali brez slabe vesti, so ob njem stresali nacionalistične šale ali so ugotavljali, da je burek nekaj, kar v resnici ni vredno diskriminacije?

No, pravzaprav to niso vprašanja za izjavno analizo, zato naj odgovorim z nekoliko nenavadnim odgovorom, pravzaprav zgodbo, mešanico izjavljanja in molka. Burekproizvajalci gotovo niso želeli, da njihov produkt postane stvar diskriminacije. Strategije izogibanja diskriminaciji so bile različne, a po drugi strani tudi zelo podobne. Podobne v tem, da so burek poskušale odvezati pomenske povezave z Balkanom, Jugo, priseljenci in ga na drugi strani približati drugim, Slovencem višje vrednotenim pomenom, enotam, kar je sicer že več desetletij uveljavljena strategija albanskih slaščičarjev (slaščičarne z imeni kot Triglav, Soča). Tako pravzaprav ne najdemo imena burekprodajalne, ki bi tako ali drugače označevala, kazala na prostor, kjer je ta jed najbolj razširjena ali od koder prihajajo njeni proizvajalci, kar pa seveda nikakor ne drži za lokale z drugo etnično hrano. V tem oziru je delna izjema le veriga hitre prehrane z imenom »Eurobalkan« (Anon. ?i), ki pa na drugi strani spet lahko odraža neko sprevrženost dominanc, burekalizma. Prav tako odkrijemo popolno izogibanje navajanja izvora, tradicionalne razširjenosti ali teritorija uvoza bureka v Slovenijo na embalažah, v oglaševanju strojnih burekproizvajalcev. Ta molk pa je še posebej poveden ob dejstvu, da oba industrijska, strojna burekproizvajalca ne počneta enako z nekaterimi drugimi svojimi produkti (recimo na vseh embalažah za različne tipe rogljičev je k samostalniku vedno dodan tudi pridevnik »francoski«). K temu evforičnem bežanju v Evropo lahko dodam tudi recepta, in sicer za »evroburek« (pita s špinačo, mesom in sirom) (Šalehar 2004b: 57) ter za »malo bolj SLO in vegi, za spremembo gobov«, ki se skriva pod povednim naslovom »Da burek ne bo Turek« (Šalehar 2004a: 57). Verjetno pa moramo ta recepta brati ne kot koketiranje z Evropo, ampak kot ironijo tega nespodobnega koketiranja. Le kdo bi vedel?

Od prisvajanja potrošnje pa še za trenutek, res samo za trenutek, k proizvodnji. Pravzaprav k poslom. In le toliko, da dobimo naslov za naslednje podpoglavje. Torej le kratek utrinek iz članka, ki govori o prehranskem supersejmu Angua v Kölnu, kjer je bila tudi Pekarna Pečjak, kateri se »na nemškem trgu obeta posel z burekom in ne s kifeljci, zavitki in drugim pecivom iz sodobne tovarne /.../« (Šoštarič 2003: 4). Torej utrinek iz članka, ki z informacijo ruši neko samoumevnost, s sintakso pa jo utrjuje – no, vsaj tako se meni bere – in nosi naslov:

Slovinci z burekom v Evropo

DOVOLIL SI BOM MALO HIPOTETIZIRANJA, IN sicer takšnega, ki izhaja iz svojevrstne zgodovinske kontradiktornosti te poslovne poteze Pekarne Pečjak. V nadaljevanju se bom namreč nekoliko posvetil burekjedcem. In sicer tisti skupini, ki je brez dvoma v zelo veliki meri vplivala na popularizacijo in vidnost bureka in ki je posredno vplivala tudi na to, da je burek za Pekarno Pečjak pa tudi za večino drugih domačih, slovenskih pekarn postal »artikel številka ena v Sloveniji«, kot se je minimalistično izrazil tehnolog v Pekarni Pečjak (2006) in ki je nato tudi pripeljala do te poslovne poteze in naslova tega podpoglavja. A ta navidez nepomembni pridevnik »posredno« iz zgornje povedi nosi vso težo v tej hipotezi. Namreč ta skupina domačih burekjedcev, ki je vplivala na njegovo popularizacijo in vidnost se je vsaj po mojem mnenju v veliki večini prehranjevala z »nedomačimi« bureki. Razstrimo torej ozadje te malce ali kar precej neumestne hipoteze.

Številni pogovori z mladino iz devetdesetih let pričajo, kako je burek postal predvsem med mlajšo urbano populacijo, študenti in dijaki⁸³, zelo hitro priljubljen in

⁸³ Cristina Hardyment (v Bell in Valentine 1997: 173–174) v opisu zgodovine etnične hrane v Angliji navaja študente kot glavne krivce za popularizacijo indijske in kitajske hrane v šestdesetih letih prejšnjega stoletja predvsem zaradi njene cenenosti in eksotičnosti.

Ob tem pa še hiter sprehod v slovensko zgodovino. Kot piše Maja Godina Golija (1996: 126) o prehrani v Mariboru med svetovnjima vojnama, »najpogostejši kupci toplih jedi na ulici so bili mladi, predvsem dijaki, ki so tako na hitro zaužili topel obrok.« To pa je tudi vse, kar sem o zgodovini prehranjevanja študentov in dijakov v Sloveniji našel v strokovni in znanstveni literaturi. Kaj pa lačni Ivan Cankar, Dragutin Kette, Josip Murn in številni drugi veliki možje? Le kdo se je brigal za literatov prazni in kruleči želodec?

celo čaščen del prehrane. Čeprav je zelo težko dodobra osvetliti kompleksno razmerje med tem burekoljubnim diskurzom in burekpotrošnjo, ni težko prepoznati družbenokulturnega ozadja tega razmerja.

Peter Stankovič (1999: 46) pravi, da se je predvsem med urbano mladino, ki je izražala ravnodušnost do projekta slovenske osamosvojitve, začel širiti oporečniški duh. Seveda se lahko vprašamo, kakšen pomen je pravzaprav imela ravnodušnost do osamosvojitve Slovenije in koliko je bilo zares oporečniškega duha?⁸⁴ A pustimo zdaj takšna vprašanja na miru. Karkoli je že bilo, se je izražalo z navdušenjem nad vsem balkanskim, južnjaškim. To sicer ni bilo politično gibanje, kot nadaljuje Stankovič, prineslo oziroma konstituiralo pa je zanimiv kulturni obrat, ko se za del urbane mladine (predvsem študente, alternativce, srednješolce itd.) vse balkansko iz simbola slabega spremeni, kot nadaljuje Stankovič, v simbol dobrega. Torej, gre za odklon, ki je bil v nasprotju z »uradnim«, dominantnim diskurzom:

V trenutku so se razpasli tako imenovani balkan žuri, pop in rock glasba z območja nekdanje Jugoslavije je postala 'zakon', tudi za tiste, ki so bili premladi, da bi rasli ob njenih zvokih, uporaba srbohrvaščine v pogovornem jeziku se je razširila do prav neverjetnih dimenzij, bureki in baklave so postali zadnji krik mode, znamenite srbske komedije (Ko to tamo peva, Maratonci, Balkanski špijun, Kako je propao rokenrol itd.) reference, ki jih je bilo zaželeno čim pogosteje citirati, skratka, med urbano mladino se je bliskovito razširil neki nostalgичen sentiment, ki je verjetno bolj kot kaj drugega odražal določen strah, da bo življenje v samostojni Sloveniji postalo preveč 'avstrijsko': zaprto, ozkosrčno, čistunsko in zaplankano. (Stankovič 1999: 46)

Ali kot zgodovinsko analizira svojo ljubezen do bureka Boris Čibej: »/.../ na začetku 80-ih let, ko ni nihče niti sanjal o tem, da se takratna država sesula, tudi nismo mogli imeti jugonostalgije, ki je najbrž pripeljala do poznejše ljubezni do bureka« (Čibej 2005). Če torej povzamem, poosamosvojitvena mladinska pa tudi druga ljubezen do bureka je torej povezana tudi z neko nostalgijo, ki pa jo lahko vsaj v nekaterih segmentih razumemo tudi kot nekakšen bolj ali manj implicitni upor proti dominantnemu popularnemu pa v mnogočem tudi uradnemu diskurzu v novo nastali

⁸⁴ Stankovič kot primer ene od začetnih manifestacij tega oporečniškega duha navede žur, ki se je zgodil povsem spontano in neorganizirano v klubu B-51 na Gerbičevi ulici v Ljubljani ravno na dan razglasitve slovenske samostojnosti, 25. junija 1991: »V trenutku ko se je vsa Slovenija veselila odcepitve od Jugoslavije, je množica mladcev in mladenk do jutra plesala in popivala ob nostalgičnih zvokih jugo rocka, na koncu pa tudi že rajala v pobesnelih ritmihih srbskih narodnjakov.« (Stankovič 1999: 46)

državi. David Bell in Gill Valentine (1997: 165) poudarjata, da ob strahu pred tujo hrano, njeno nevarnostjo za nacionalne projekte, obstoja vedno tudi njeno čaščenje, celo fetišiziranje zaradi njene (eksotične) drugačnosti, ki dodaja, rečeno v kuharskem žargonu, začimbo življenju. Zgodovine jedi nam govorijo zgodbe tako o ksenofobiji kot o neophiliji, tako o čaščenju kot o zavračanju, tako torej o diktaturah kot o ...

Predvsem med mlajšo urbano populacijo, med študenti in dijaki, je začel burek, kot pravi Stankovič (2005: 36), vse bolj funkcionirati kot znak nečesa kul in je začel prinašati tudi drugačne pomene Juge in Balkana. Te alternativne politične burekpomene, ki so bili bolj ali manj v navzkrižju z nacionalističnim diskurzom, bi verjetno le zelo težko označili za eksplicitni upor proti nacionalizmu. Torej, prej je verjetno šlo za alternativni, kot pa za opozicijski diskurz, čeprav je med njima, kot je poudaril že Raymond Williams (1997: 240), meja pogosto neznatna.⁸⁵

Kot eno od začetnih artikulacij tega alternativnega diskurza lahko navedem že omenjeni burek, ki so ga razdeljevali ob vstopu, vstopnici za prvi »Balkan žur« konec decembra 1991 v ljubljanskem klubu K4. Še pred tem pa so burek delili tudi na drugem »Balkan žuru« 29. novembra 1991 v ljubljanskem klubu B-51. Na prvem »Balkan žuru« (24. 5. 1991) v klubu B-51 so obiskovalci ob nakupu vstopnice pri vhodu dobili tudi šilce rakije, znotraj pa srbski sir, čebulo in kruh. Na drugem žuru pa so bili gostje postreženi s pasuljem in burekom, ki ga je spekla že omenjena Aida Kurtović (Bašin 2005 in 2006).

Pravzaprav je najbolj pogosta izjava tega opozicijskega diskurza bilo samo uživanje bureka. Če si lahko dovolim tudi nekaj svojih burek spominov iz študentskih let, predvsem iz sredine devetdesetih let dvajsetega stoletja, ko se je večkratno tedensko veseljačenje po tako imenovanih balkan žurih in drugih

⁸⁵ Razlika med alternativnim in opozicijskim je razlika, če si pomagam z Williamsovimi (1997: 240) besedami, »med nekom, ki preprosto najde drugačen način življenja in želi, da ga pustijo pri miru, in nekom, ki najde drugačen način življenja in hoče v tem smislu spremeniti družbo.« Na eni strani gre torej za politično pasivnost in na drugi strani za politično angažiranost praks, ki predstavljajo neko konkurenco, odklon od dominantnih oblik.

To, za našo študijo nedvomno koristno razlikovanje, pa je togo in ta togost je navsezadnje tudi antiteoretska: Ali ni opredeljevanje, ali je neka kulturna poteza alternativna ali opozicijska, le moja drža?

študentskih žurih, na katerih je bilo odmerjeno pomembno mesto jugo muziki, skoraj vedno zaključilo z burekom na ljubljanski avtobusni postaji. Uživanje bureka je bilo, kot pričajo tudi številni drugi žurerji iz tega obdobja, pa tudi še kasneje, skorajda ritualna, zaključna praksa nočnega veseljačenja.

Seveda pa je v tej debati o potrošnji bureka treba razumeti – in to bi rad posebej poudaril – samo mesto bureka znotraj takratne ponudbe hitre hrane in še posebej hrane, ki je bila na razpolago v najbolj nemogočih urah. Mislim, da je nadvse ozkogledno, če ne kar zgrešeno, burek razumeti zgolj kot simbolični objekt, ki so ga študentje in druga mladina v devetdesetih letih prejšnjega stoletja izbrali le zaradi njegovih simboličnih potez, njegovega simboličnega mesta – torej, zaradi pomenske povezave z Jugo. Sprva se moramo sploh vprašati, kaj s(m)o sploh imeli v tem času na razpolago. Seveda za nizko ceno, povsod in vedno pri roki in konec koncev tudi z vsaj minimalno možnostjo izbire (sirni & mesni). Študentje in drugi mladi v devetdesetih nis(m)o v prvi vrsti jedli bureka zato, ker je bil balkanski, južnjaški, ker je predstavljal upor proti dominantnemu diskurzu. Ampak predvsem zato, ker je bil poceni, nasiten, vedno in povsod dostopen in ker je, vsaj meni, krasno sedel na od alkohola razdražen želodec. Če bi šlo v prvi vrsti za simbole, potem bi si študentje verjetno prej izbrali čevapčiče,⁸⁶ ki so vsaj še ob koncu osemdesetih let bili bolj simbolično nabita jed kot burek – bili so, vsaj po mojem selektivnem pregledu različnega gradiva iz tega časa, pogosteje na delu, ko se je iskalo označevalec za Jugo, Balkan, južnjake. Zgodbo o teh burekjedcih iz devetdesetih let bi tako moral začeti iz drugega konca.

Burekuživanje pa so pogosto spremljale tudi druge burekoljubne dejavnosti. Potrošnja, še posebej potrošnja tako pomensko nabite stvari kot je burek, namreč ni osamljen, enkraten fenomen, ampak je vpeta v mrežo drugih asociacij in aktivnosti. Simon Stojko Falk se iz sredine devetdesetih let spominja, kot pravi, »filmskega

⁸⁶ Čevapčiči imajo najverjetneje v Sloveniji nekoliko daljšo zgodovino kot burek. V tridesetih letih dvajsetega stoletja so se na ulicah nekaterih slovenskih mest pojavili tudi osamljeni primeri prodajalcev čevapčičev in ražnjičev, ki so jih takrat imenovali turške klobasice (Bogataj 1997: 15) Tudi Maja Godina Golija (1996: 126) v študiji o prehrani v Mariboru med svetovnim vojnama piše, da se je leta 1933 v mestu pojavil prvi ulični prodajalec čevapčičev in ražnjičev.

prizora« spontano zbrane mladine v nočnih urah, v vrsti čakajoče na burek pred kioskom na Miklošičevi ulici v Ljubljani, ki je glasno prepevala hit Alija Ena »Sirni & mesni« (Stojko Falk 2005). Damir Josipovič, nekdanji sošolec na Oddelku za geografijo, se spominja obiska enega od burekkioskov po enem od koncertov. S prodajalcem se je Damirjeva družina pošalila, češ da so Albanci, ta jim je verjel in stekla je dolga debata. Šele čez čas pa je družina odkrila, da prodajalec sploh ni Albanec, kot so sprva mislili (Josipovič 2007).

Seveda pa lahko ta alternativni diskurz raztegnemo na vse burekoljubne prakse, med katere lahko štejemo tudi burekpripravljanje. Naj navedem le en primer. Goran Krstić, ki mu, kot sam poudarja, burek »pomeni veliko«, pripravlja »pa ga zato, če ga povsod na svetu zmanjka, si ga lahko naredi /.../ sam. In to dobrega.« Znanje, večino priprave je pridobil pri prijateljevi mami, Bosanki. Naredila sta tri bureke (sirovega, mesnega in špinačnega), prvega ona, drugega on, nato še skupaj zadnjega. Vse si je tudi »sproti zapisoval kako in kaj in ni minilo dolgo«, ko je burek poskušal narediti sam doma. Goranu – sicer finančnemu svetovalcu, ki sem ga spoznal na praznovanju ramadana na Jesenicah; oba sva bila povabljeni s strani muslimanske skupnosti – burekpriprava vzame tudi tri ure ali več časa. Seveda je na večino burekpeke zelo ponosen, pogosto ga ponudi bližnjim in svoje znanje deli s tistimi, ki to želijo. In nasploh se zelo rad pogovarja o bureku (Krstić 2006 in 2007).

Ozadja tega antinacionalističnega diskurza pa nikakor ne gre omejevati samo na nostalgčno spominjanje in/ali čaščenje južnjaškega, balkanskega. Afirmativno burekizjavljanje ni vezano, omejeno le na nekakšno jugonostalgijo, balkannostalgijo. Pravzaprav se zdi smiselno ta afirmativni diskurz razdeliti na nenacionalističnega, (kar seveda lahko pomeni vse živo), zato raje recimo implicitnega, alternativnega in na drugi strani na protinacionalističnega, torej eksplicitnega, opozicijskega. V zadnjo skupino bi spadale eksplicitne, politično angažirane izjave, v prvo pa tiste, za katere bi le težko rekli, da res to so. Ta implicitni diskurz se zdi, da se vsaj v določeni meri pokriva predvsem z nekakšnim burekoljubnim diskurzom, ki ga pomembno oblikujejo in zastopajo burekjedci. V primeru eksplicitnega, opozicijskega diskurza pa se avtorsko burekuživanje le zelo redko, če sploh, pojavi, odrazi v izjavljanju. Burek ni predmet čaščenja sam po sebi, ampak je zgolj označevalec za nekaj, stoji za nekaj drugega. Za nekaj, kar ima podrejen položaj v obstoječih oblastnih razmerjih, kar izkazuje manko moči. Za nekaj – s tem nekaj mislim na to, kar burek označuje in

ne na burek *per se* – za kar se zdi vredno boriti. Seveda pa takšna delitev lahko problematična, saj je meja med eksplicitnim in implicitnim, med opozicijskim in alternativnim, kot smo že rekli, pogosto nejasno zabrisana. Toda, kaj ni to težava skoraj vsake delitve?

Razlika med diskurzoma pa se kaže tudi v samih vzrokih, izvoru burekpojavnosti. Če se je v implicitnem diskurzu burek primarno pojavil zaradi svojega enkratnega mesta v takratni ponudbi (cena, dostopnost) in sekundarno zaradi navezave na Jugo, Balkan, je v eksplicitni diskurz prišel bolj posredno – preko nacionalističnega diskurza. Eksplicitni diskurz je namreč jasno, eksplicitno, motivirano protinacionalističen. In nacionalistični diskurz je bil tisti – kot sem, upam, dovolj nazorno pokazal – ki je prvi brezkompromisno ugriznil v burek. Protinacionalistični, eksplicitni in seveda tudi nenacionalistični, implicitni diskurz pa le poskušata rešiti burek pred temi požrešnimi usti.

Članek znanega kolumnista z burekuneprijaznim naslovom »Burek za Jelinčiča« je jasen primer tega političnega boja, tega eksplicitnega diskurza. A na drugi strani je burekova vloga, mesto, ki se v besedilu pojavi le na koncu besedila – no in v naslovu –, nekoliko nenavadno:

Obstojajo inhibicije, ki morajo ostati: ljudje se rojevajo enaki, ljudje smo bratje in sestre, bratje in sestre pa si med seboj pomagajo. Kdor jih odpravlja, pripravlja rasizmu teren, in takšnim je treba zapreti usta. Pa čeprav samo z burekom. (Crnkovič 1992: 477)

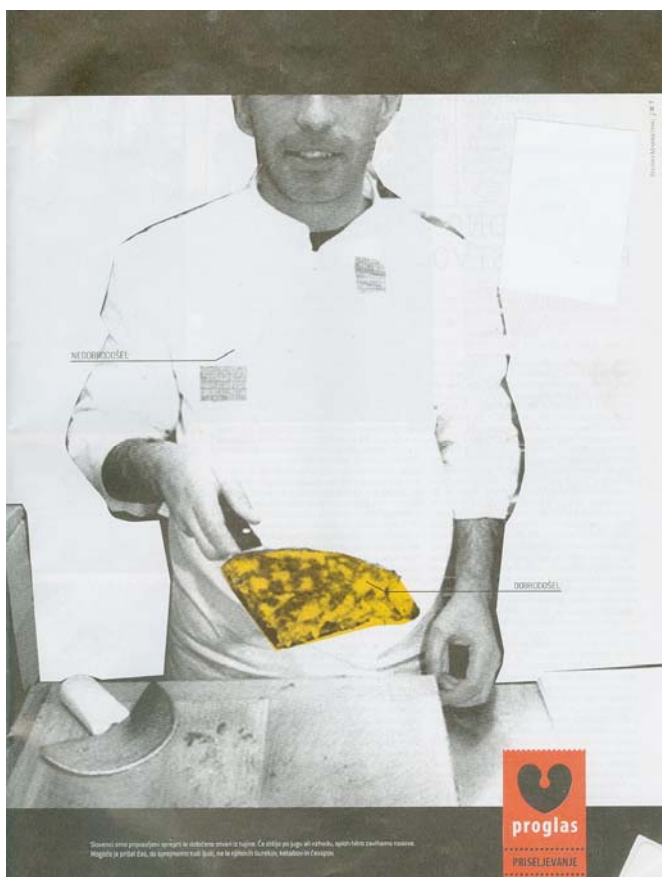
Torej burek kot mašilo za (proto)rasistova usta.

Prav tako nedvoumen diskurz, a z bolj jasno burekovo vlogo označevalca, se kaže v komentarju še enega uvljevljenega novinarskega peresa, toda tokrat z kajmakuneprijaznim naslovom »Desant na kajmak«:

In ne nazadnje: tovrstna očiščevanja se nikoli niso ustavila že pri prvih primerih. Ko bo Slovenija prosta Srbov, bodo prišli na vrsto Šiptarji, pa Bosanci, pa Romi,... pa vse do domačih izdajalcev. Takrat v etnično, kulturno in morda celo rasno čisti državi, se bo patriotizem začel pri ljubezni do krvavic z zeljem, žgancih in štrudlu, končal pa pri sovraštvu do vsega, kar ni slovensko. Kdo se ne bi bal, da se bo moral skrivati pred otroci in sosedi, če se mu bo zahotelo bureka, baklave ali Mizarjeve plošče? (Pušenjak 1991: 8)⁸⁷

⁸⁷ Kot je bilo že na začetku rečeno, izjave, z delno izjemo nekaterih poslanih po e-pošti, sem pustil nedotaknjene. Torej z vsemogočimi slovničnimi, tipkarskimi in drugimi napakami.

Če bi primerjali večje število izjav, bi odkrili, da se burek pajdaši z bolj ali manj pogostimi stvarmi, pojavlja se torej v relativno zamejeni skupini znakov – paradigmi. Najdemo ga v španoviji z baklavami, čevapčiči, takšno ali drugačno jugomuziko in vis-a-vis, no, v merjenju moči s kranjsko klobaso, štrudljem, govejo juho. Seveda pa se ta burekparadigma, ta družina burekzaveznikov in bureknasprotnikov, nekoliko spreminja tudi s časom, kot nam da slutiti še sveži Mladinin »Proglas priseljevanje«:

s pripisom »dobrodošel« k bureku in »nedobrodošel« k osebi, ki v rokah drži in očitno prodaja burek, ter besedilom na spodnjem črnem robu: »Slovinci smo pripravljeno sprejeti le določene stvari iz tujine. Če dišijo po jugu ali vzhodu, sploh hitro zavijamo nosove. Mogoče je prišel čas, da sprejmemo ljudi, ne le njihovih burekov, kebabov in čevapov.« (Anon. 2006: 1)

Prav tako pa bi lahko v teh afirmativnih burekizjavah odkrili tudi določeno podobnost, ponavljanje sintagem. Ob zgornjo sintagmo in nasproti grafitu »burek, nein danke« postavimo še en visoko motiviran grafit, ki prav tako ni končal kariere le na mestnih zidovih. Najdemo ga tudi na spletnih straneh, celo v naslovu teme na portalu za študente Univerze v Ljubljani Student Info, ki se razvije v zelo dolgo in

polemično debato o priseljencih, strpnosti, tujcih (Pranjić 2006),⁸⁸ pojavi se v fotomonografiji ljubljanskih grafitov (Jež 2005):

in verjetno še kje.

Zadnje tri, štiri izjave bi lahko označili kot eksplicitno opozicijske.⁸⁹ Gre torej za skupino reprezentacij, ki zelo zavestno, angažirano problematizirajo dominantne diskurze reprezentiranja in obstoječa oblastna razmerja oziroma družbena razmerja moči.

Domet strategij afirmativnih burekizjav pa je seveda omejen. Z neprecenljivo pomočjo Stuarta Halla (2002: 269–275)⁹⁰ odkrijemo, da obstoja na eni strani cel kup izjav, v katerih burek sicer obdrži svoje pripisane, stereotipne pomene, vendar ti niso več razumljeni izključevalno, negativno, ampak odobravajoče, pozitivno. Primer takšne politike spreobračanja pomenov je verjetno burek, ki se je delil na t.i. balkan žurih, nadalje številna imena, poimenovanja, recimo Stripburek (Člani uredništva Stripburgerja (1997) , Burek teater⁹¹ (Čop in Čop 1997) itd.

⁸⁸ Naslov je tu malenkostno spremenjen: »Burek bi, a đamije ne, a??« (Pranjić 2006). To besedilo se pojavi tudi na začetku ene od tem na spletni strani »ObalaNET«.

⁸⁹ Še ustrežneje bi bilo verjetno govoriti o eksplicitno protihegemonskih izjavah. A vendarle na tem mestu raje ne bi mešal, vpletal različne terminologije, ki ima tudi kompleksno teoretsko ozadje.

⁹⁰ Ob tem pa moram vendarle reči, da sem Stuart Hallovo (2002: 272–275) analizo (alternativnih) reprezentacij temne polti uporabil, recikliral dokaj svobodno, kar pa seveda ne pomeni, da gredo kakršne koli zasluge za izvirnost meni.

⁹¹ Od leta 2005 tudi Društvo Burek teater.

Nadalje bi lahko prepoznali s slovenskimi stereotipi neobremenjen afirmativni diskurz o bureku kot »kul, zakon stvari«, ki se kaže vsaj v primeru burekizjav ponavadi bolj implicitno, recimo v nekaterih frazemih (»nimaš za burek«), v prepevanju komada »Sirni & mesni« pred burekkioskem na Miklošičevi (Stojko Falk 2005), v »slovenskem« pripravljanju bureka (Krstić 2006 in 2007, Smerkolj 2005 in 2007).

Prav tako pa bi lahko odkrili tudi nekakšne postopke destabiliziranja nekaterih ključnih mest, prek katerih stereotipno burekreprezentiranje, burekizjavljanje deluje. Recimo proglas priseljevanje (Anon. 2006: 1), grafit, sintagmo »BUREK BI DŽAMIJE PA NE, A?« (Anon.?, Jež 2005, Prajnić 2006), Mladinina fotomontaža s skupino stavkajočih priseljencev, med katerimi eden drži v rokah transparent »NO DJAMJA ZA NAS NO BUREK ZA VAS« (Anon. 2004a: 72) (Hall 2002: 269–275).

Seveda pa je težko potegniti mejo med temi strategijami afirmativnih burekizjav. Te se namreč tesno, pogosto, če ne kar vedno nerazdružljivo povezujejo. Zato je takšno delitev, vsaj v mojem primeru, potrebno jemati bolj kot nekakšen nedogmatičen uvid v to raznovrstnost alternativnega izjavljanja kot pa poskus njihovega urejanja.

Nasproti grafitu »burek, nein, danke« postavimo še besedilo kulturologa Petra Stankoviča z naslovom »Burek? Ja Bitte!« Besedilo je pomenljivo tudi zaradi tega, ker njen avtor zastopa tisto področje, ki mu pritiče posebna teža. Znanost! Res je, da je besedilo objavljeno v sobotni prilogi enega od slovenskih dnevnikov, da je torej bilo pisano za širši krog bralcev, kot se temu reče. A na drugi strani je besedilo opremljeno s številnimi dodatki, okraski, bliščem, ki avtorja in besedilo na različne načine umeščajo v ta posvečeni svet. Recimo, ime in priimek avtorja sta okrancnjana z »dr.« nakitom – in ta bleščica se ne razkazuje le na samem začetku besedila, torej pred naslovom in vsem ostalim, ampak besedilo tudi zaključuje (»Doc. dr.«) –, v besedilu se avtor sklicuje na druge znanstvene avtoritete (npr. Pierre Bourdieu) in isto besedilo je konec koncev bilo objavljeno tudi na spletni strani Oddelka za kulturologijo Fakultete za družbene vede na strani z naslovom »mesečna kolumna kritične teorije kulture«. Poglejmo torej, kako mož znanosti zaključuje neznanstvenemu svetu napisani tekst:

V tem smislu je torej burek mogoče razumeti, vsaj v enem segmentu, kot simbol prispevka kulture drugih jugoslovanskih republik k civiliziranju Slovenije: kultura večine drugih bivših republik je tudi kultura mest, pravih mest, gostih, velikih, zoprnih in hladnih, a vendarle hkrati tudi duhovno širokih, odprtih in pisanih, in če je tudi ta mestna kultura (civiliziranost?) prihajala z imigranti v Slovenijo, če ne drugega, z jedačo, ki mestno fleksibilnost omogoča, ne le da ni bilo s priseljevanjem 'bosancev' nič izgubljeno (kot implicira slovenski popularni nacionalistični diskurz, nenazadnje pa tudi kakšen politik), temveč je Slovenija z njo tudi marsikaj pridobila. Burek torej? Ja, bitte! (Stanković 2005)

K tem tako ali drugače znanstveno podprtim antinacionalističnim izjavam bi lahko dodali tudi moje besedilo, ki ga v cobissu najdemo v kategoriji »izvirni znanstveni članek«, seveda s kar že malo mučno (pre)dolgim naslovom »Slovenci z burekom v Evropo in/ali diktatura kranjske klobase: nekaj o bureku, reprezentacijah bureka in 'slovenskem' etnonacionalnem diskurzu«, objavljenim v reviji Dve domovini.⁹² Poglejmo torej, kako mož znanosti zaključuje znanstvenemu svetu posvečeni tekst:

In pravzaprav nas je tudi burek popeljal v Evropo. Veliko bolj kot kranjska klobasa. Britanski časnik Guardian je leta 2004 v članku o Sloveniji za slovensko nacionalno jed razglasil burek. Kasneje so sicer napako popravili, burek so v spletni ediciji časopisa spremenili v potico (Pirc 2004). In ko so mormonskega misijonarja Jordana Cullimoreja v Jani vprašali o kulinarčnih dobrotah 'naše lepe', je odgovoril. 'Jaz pa bom pogrešal Cokto, burek in salamo Poli, ko bom odšel' (Izjave tedna 2003). O kranjski klobasi pa ne duha in ne sluha! (Mlekuž 2006: 174)

Povsem neresno, kajneda?

Če pokukamo za hip v prejšnjo zgodbo, lahko postavimo, da je znanost enkrat v španoviji z dominantnim diskurzom, drugič pa na strani opozicijskega. Enkrat torej bureku sovražna drugič vanj zaljubljena.

A premaknimo se od znanstvene avtoritativnosti v bolj svobodoljuben, svobodomiseln svet idej, štosov, for in drugega manj formaliziranega (med katerima

⁹² Še en primer referencialnosti izjav oziroma nekakšne zamotane intertekstualnosti. Znanstvenega članka iz Dveh domovin se je novinar Boris Jež dotaknil v kolumni »Zanimiv košček nebes« (Jež 2006: 13), to kolumno oziroma delček te kolumne pa lahko najdete tudi v tem besedilu pred vami. Prav tako lahko v tem besedilu najdete številna druga Ježeva besedila pa konec koncev tudi delček iz članka iz Dveh domovin, v katerem so med drugim raztresena tudi nekatera Ježeva besedila.

pa mogoče sploh ni tako velike razlike, kot se zdi). Dan Podjed, moj nekdanji sošolec na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo, bi nadomestil zvezdice v evropski zastavi s kosom picabureka. Picaburek kot nov simbol združene Evrope torej; »stare«, zahodne Evrope (pica) in »nove« vzhodne Evrope (burek). Gre za, kot pravi sam, »genialno idejo«, ki pa jo za enkrat »trži le v gostilniških debatah« (Podjed 2007). Z burekom v Evropo torej! A tu mislim, da smo pri izjavah posebnega tipa. Izjavah, ki zaslužijo posebno pozornost, kljub neresnemu naslovu:

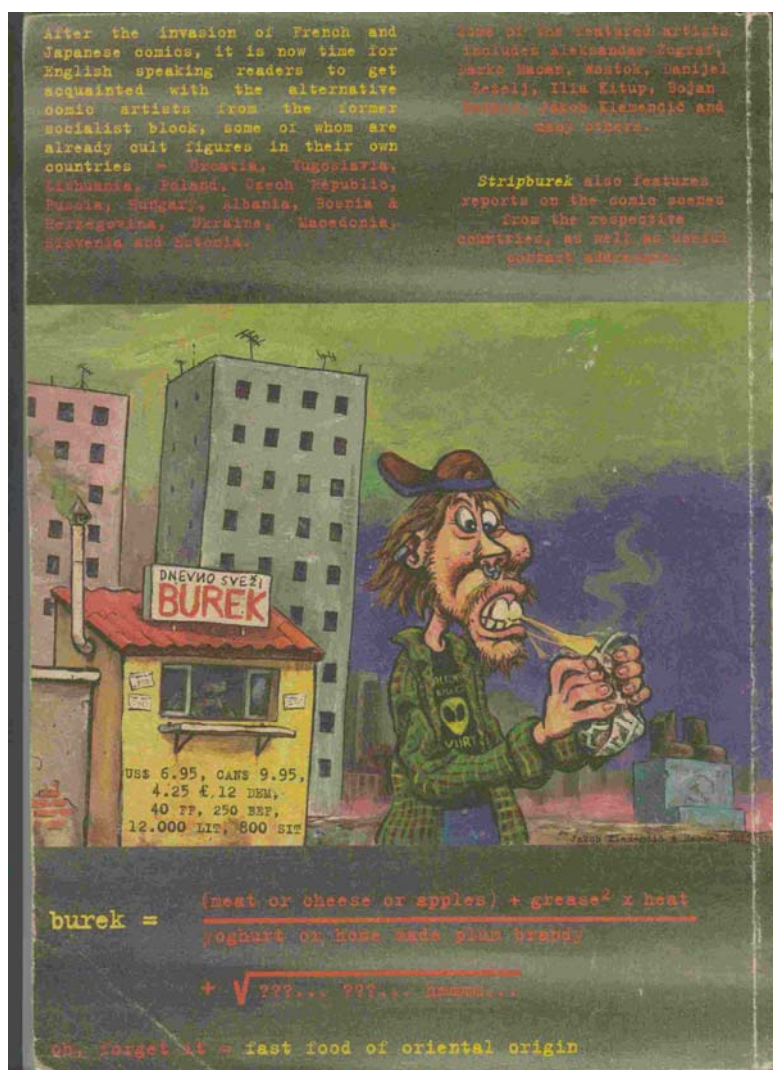
Dobra fora

DELITEV NA »DIKTATURO KRANJSKE KLOBASE« in »Z burekom v Evropo« – ter seveda v prejšnji zgodbi na »Mastno navlako« in »Burek je velik« – , torej na nekakšen dominanten, izključevalen in na drugi strani opozicijski in/ali alternativni, odobravajoč, afirmativen diskurz⁹³ je pravzaprav grob poseg v to raznovrstnost izjavljanja, je brezčutno, grobo razumevanje kompleksnosti izjav, diskurzov, praks, reprezentacij. In ne samo to, je tudi problematičen poseg v to bogastvo. Izjave namreč ponujajo zelo različna branja. Drugače rečeno, kaj ni mogoče, da izjava

⁹³ To delitev bi lahko deloma vzporedili z v medijskih in kulturnih študijah razvpito delitvijo pomenskih sistemov oziroma z načini razkodiranja sporočil množičnih medijev Stuarta Halla [1973]. Hallova delitev nam je lahko v pomoč tudi pri razumevanju, konceptualiziranju večpomenskosti in interpretiranja izjav, zato jo ne bo odveč na kratko predstaviti. Hall je podal model, ki omogoča povezavo dogovorjenih pomenov sporočila z družbeno strukturo, znotraj katere delujeta tako sporočilo kot tudi bralec. Pri tem se naslanja na Parkinovo razumevanje, delitev pomenskih sistemov, s katerimi posamezniki interpretirajo ali se odzivajo na percepcijo svojega položaja v družbi (dominanten, podrejen in radikalen). Stuart Hall tako poveže te pomenske sisteme tudi z načini razkodiranja sporočil množičnih medijev. Dominanten sistem ali dominantni kod prenaša preferenčna razumevanja, dominantne vrednote družbe. Podrejeni sistem ali podrejeni kod sprejema dominantne vrednote družbe in obstoječo strukturo, a je pripravljen dokazovati, da je potrebno izboljšati položaj določene skupine znotraj te strukture. Radikalni sistem ali opozicijski kod pa zavrača dominantno razumevanje in družbene vrednote, ki so ga ustvarile. Opozicijski dekodek prepозна preferenčno razumevanje, a ga zavrne kot napačno. Sporočilo poišče v pomenskem sistemu, ki se radikalno zoperstavlja dominantnemu pomenskemu sistemu (Fiske 2004: 118–119).

podpira in je vključena v več, tudi nasprotujočih si oblastnih strategij in pomenov, reproducira več, tudi nasprotujočih si diskurzov?

Kaj bi, recimo, rekli o hrbtni strani posebne izdaje Stripburgerja, imenovane »Stripburek: comic from behind the rusty iron curtain« (Klemečič in Ruijters 1997: zadnja stran ovitka):

to je prve antologije avtorskega stripa iz Vzhodne Evrope?

Prvo, nič kaj prijetno vprašanje se nam zastavi že ob kompleksnosti te izjave. Kako jo sploh brati? Kot eno, dve ali več izjav? In kako so te (sub)izjave med seboj povezane? Prva enačba bureku podčrta maščobe, postavi jih celo na kvadrat in s tem hote ali nehote dvigne na površje nek, kakršen koli pač že, zdravoživljenjski diskurz. V zadnji enačbi bi lahko prepoznali burekalizem, Edward Said verjetno celo orientalizem. Na konotativni ravni nam sumljiv, temačen obraz zaniknega burekkioska sugerira lahko marsikaj sumljivega, zloveščega o prodajalcih te

»orientalske pite« in seveda tudi širše o etnični skupini, kateri ti pripadajo, pa verjetno tudi o priseljencih nasploh. Toda najverjetneje že sama izbira (bureka) priča, seveda tudi ob razumevanju širšega konteksta, ozadja, osebe oziroma skupine, ki stoji za tem ovitkom, da burek ni bil izbran s kakršnimikoli nacionalističnimi motivacijami, ampak ravno nasprotno, z neko, čeprav ne nujno povsem zavestno, subverzivno držo (kolikor še sploh je subverzivna), ki bureka ne izključuje. Tako na konotativni ravni lahko ovitek ponuja tudi povsem drugačno branje v primerjavi z zgornjim. Burek lahko razumemo kot edino toplo, človeško stvar v tem hladnem, razvrednotenem postsocialističnem okolju. In tudi ko vprašamo avtorje oziroma naročnike po zakodiranih pomenih, pogosto ne dobimo zelenega, pravega odgovora: »Niti nismo razmišljali, ali bo nek Poljak štekal. Hotel smo nek fastfud, ki se je delal v jugi in to je to. /.../ Vedli smo, da Zahodna Evropa ne bo štekala bureka, zato smo dali na koncu definicijo.« (Mirović in Mitrevski 2007) Izjave moramo torej razumeti kot kompleksne in zamotane produkte, oblike, ki na različne načine združujejo številne interese, strategije, ideje, vplive, namere, pomene. Koliko je vse to osebam, vključenim v izjavljanje, razpoznavno, prosojno, koliko se sploh zavedajo različnih sil, diskurzov, ki vzpostavljajo izjave, in koliko sami zavestno, angažirano podpirajo določene sile, diskurze pa je seveda povsem drugo vprašanje.

Kaj bi, recimo, rekli o spodnji podobi (Anon. 2004b: 41)?

No mislim, da ni prave potrebe, da nadaljujemo s to igro seciranja, s katero želim pokazati, da izjave torej niso v celoti ideološko konformne, ne vsiljujejo ideološko, oblastno enoznačnih pomenov in s to polisemičnostjo, razpokanostjo izjav ne merim le »dobre fore« – izjave, ki smo jih zbrali v tem podpoglavju. Tudi številne

izjave iz prvega podpoglavja, iz »Diktature kranjske klobase«, – za katere smo tako ali drugače rekli, da podpirajo obstoječa razmerja moči – niso (nujno) oblastno enosmerne, enoznačne, enodimenzionalne. Za večino izjav se zdi, da puščajo, odpirajo, omogočajo prostor za različne, tudi povsem (oblastno) nasprotujoče si interpretacije. In nič kaj bistveno drugače ni s številnimi izjavami iz drugega podpoglavja, »Z burekom v Evropo«. Torej, skoraj vedno lahko najdemo razpoke tudi v navidez zelo trdnih konstrukcijah realnosti.

In pri tem ne gre, če parafriziram Barthesovo metaforo, samo za različna branja, ki se rodijo s smrtjo avtorja. Tudi rojstvo avtorja oziroma avtorjevega dela ne vključuje le ene ideje, le enega pomena, ne zrcali le enega oblastnega razmerja. Vprašanje, kaj avtor misli z neko izjavo, je v številnih izjavah zgrešeno vprašanje. Avtor pogosto le malo misli ali sploh nič ne misli. Kdo pa potem na mesto njega misli oziroma kdo ga misli?

Drugače rečeno, stvari, izjave imajo, nosijo pomene, pa naj se jih nosilci zavedajo ali ne. In tu pravzaprav ne gre za to, da ob zadnjemu stavku še dodamo, da za nekoga imajo vedno pomen. Gre pravzaprav za to, da je na delu nekaj, kar – enostavno rečeno, ne da bi se spuščal v pregloboke teoretske vode – ni vedno eksplicitno, prosojno. Kar (na mesto) nas misli. Kot bi rekel Karl Marx (1961: 86): »Tega ne vedo, toda to delajo.«⁹⁴ Na tem mestu se nam vsiljuje teorija ideološke interpelacije Louissa Althusserja (1980). Posameznik se subjektivizira s tem, da se odzove na (ideološki) diskurz, ki nanj deluje – ga interpelira. Tako je posameznik vselej že izmišljen v diskurzu (Althusser govori seveda o ideologiji). Diskurz moramo torej razumeti kot nekakšno »prisilno verovanje«, kot tisto, kar se vsiljuje ne glede na voljo vključenih, torej interpretov, in ki deluje ne glede na to, ali se ga vključeni, interpreti zavedajo ali ne. Diskurzu, če si ponovno sposodim Marxove (1961: 86) besede, »ni torej napisano na čelu, kaj je.«⁹⁵

⁹⁴ Marx ta stavek uporabi pri razlaganju razmerja med menjalno vrednostjo in abstraktnim človeškim delom. Takole pravi: »Ko ljudje svoje raznovrstne produkte drugega z drugim v menjavi enačijo kot vrednosti, enačijo svoja raznovrstna dela drugo z drugim kot človeško delo. Tega ne vedo, toda to delajo.« (Marx 1961: 86) Priznavanje kategorije tega abstraktnega človeškega dela je tako nujno za menjavo. Akterji, vključeni v menjavo, praktično priznavajo to kategorijo, ne da bi se tega sploh zavedali. Na tem mestu se nam vsiljuje analogija z praktičnim priznavanjem diskurza.

⁹⁵ V originalu: »Vrednosti ni torej napisano na čelu, kaj je.« (Marx 1961: 86)

Kaj bi recimo rekli za hit Alija Ena »Sirni & mesni« (Ali En 2004)?⁹⁶ Pa vprašajmo avtorja. Dalaj Egol, prej Ali En, na vprašanje »Ali si se ob pisanju komada zavedal, da ima burek tudi politične, (anti)nacionalistične konotacije, pomene?«, odgovarja: »Ob komadu sem se zavedal, da je dobra fora. Ni bilo nobenih takih stvari, kot sprašuješ. Moj odnos v komadu je bil striktno do bureka.« In za pojasnilo pošilja besedilo pesmi, ki pa ga zaradi dveh tretjin, objavljenih že v prejšnjem poglavju, na tem mestu objavljam samo tretjinsko:

/.../ Če ne vem, kje naj ga dobim, kar takoj na štacijon letim
in le tam povprašam ga prijatelja albanskega:
Imaš sirni imaš mesni, daj ga hitro bog te tresni,
mesni sirni sej ni važno burek burek jem te slastno...
dej mi burek sirov burek mesni burek, za moj:
Burek (8 x) (Dalaj 2005b)

A v prvem pismu, poslanem avtorju le nekaj dni prej, na vprašanje »Ali si ga sploh jedel v tem času?« odgovarja takole:

Sam ga dejansko nisem toliko preferiral. Še posebej ne tistega kupljenega. Pesem je bila očitno hommage načinu življenja neke generacije takrat. V ljudeh je to očitno vzbudilo ali pa vzdramilo neka iskrena čustva, ki so jih gojili do juga, pa sicer ni bilo možno tega izraziti drugače. Tisti iz štacijona mi je bil pust in masten, ostali, pa podobno. (Dalaj 2005a)

V tretjem pismu, poslanem avtorju skoraj leto dni kasneje, sem spraševal po drugačni vsebini, a na isti način. Na vprašanje »Ali mogoče obstoja kakšna povezava komada z ironijo, subverzijo proti tej medijsko zelo nasilni debati o zdravem življenju, zdravi prehrani, v kateri burek kot hitra prehrana polna maščob kotira zelo nizko?« avtor, kar že malo živčno odgovarja (»A si ti ful resen v lajfu, da take sprašuješ«, »ZAKAJ toliko kompliciraš?«), da »takrat ni šlo za to«. Toda na naslednje vprašanje »Si se s komadom hotel 'pošalit' o tej debati o zdravi prehrani?« odgovarja ravno nasprotno, da »itak sem se, če ti ni blo še jasno« (Dalaj 2006). Torej? Primer sploh ni dober, a vendarle po mojem kaže na to, da so pri nastanku tega komada bili na delu na zelo različne načine različni diskurzi, ne glede na to, na kakšen način, kako, v kakšni meri se avtor tega zaveda, hoče zavedati.

⁹⁶ Številni slovenski, pa seveda sploh tuji popglasbeniki sicer mnogo manj pogosto kot o spolnosti, drogi in alkoholu, prepevajo in se tako in drugače igrajo tudi z hrano. Korado in Brendi sta s čevapčiči leta 2001 poimenovala tako album kot pesem, Srečna mladina so svoj prvi album poimenovali »Tenstan krompir je kul« in še bi lahko naštevati.

Če torej povzamem, le težko verjamemo avtorju, da je njegov »odnos v komadu striktno do bureka«. Zakaj potem pravi, da ga ni »toliko preferiral«. OK, to, da je njegov »odnos striktno do bureka«, mogoče še lahko kupimo, toda ob predpostavki, da ta burek nikakor ni le polnilo želodca. Ampak vse kaj drugega. Še veliko več.

Ostanimo še malo pri »Sirnem & mesnem«. Hit Alija Ena je verjetno vsaj malenkostno vplival k popularizaciji, verjetno tudi k nekakšni (diskurzivni) burekumiritvi, burekudomačitvi, burekmejstrimizaciji. Komad, ki se je vrtel dolgo časa po skoraj vseh radijskih postajah, je bil najverjetneje najodmevnejša tržna in promocijska reklama, oglas za burek. Mladina iz druge polovice devetdesetih je ob različnih priložnostih glasno prepevala »burek, burek ...« – omenil sem že prav »filmski prizor« iz tega obdobja: spontano zbrano mladino v nočnih urah, v vrsti čakajočo na burek pred kioskom na Miklošičevi ulici v Ljubljani, ki je glasno prepevala hit Alija Ena (Stojko Falk 2005).

Verjetno ista mladina, ki je pred kioskom prepevala »burek, burek ...«, je v slengu precej nezavedno uporabljala tudi frazem »biti burek« (Anon. ?e), in tako reproducirala burekalizem. O bureku je, če si pomagam z metaforo, širila tako dober kot slab glas. Vsaj del te mladine je hkrati komuniciral, živel, ohranjal, konstituiral oba diskurza, tako nacionalističnega kot antinacionalističnega, tako dominantnega kot alternativno- opozicijskega. Na burek je lepil tako afirmativne, odobravajoče, pozitivne kot zanikajoče, negativne, izključujoče pomene v zelo različnih niansah na paleti, ki jo na eni strani zaključuje rob nezavednega, nerefleksivnega, samoumevnega in na drugi stran rob angažiranega, zavestnega, sprašujočega.

Zamotana ambivalentnost torej, ki pa jo lahko uvidimo tudi kot konsistentno ambivalentnost. Govori nam namreč o tem, da smo z burekom ali preko bureka vsi zatirani in prav tako smo vsi zatiralci. In to na zelo različne, kompleksne načine. Ne da bi se tega ponavadi sploh zavedali. Z burekom ali preko bureka smo torej vključeni v raznovrstna, kompleksna oblastna razmerja. Ta nas križajo, sekajo, dotikajo, žgečkajo, oplazijo, zbodejo. Včasih to počnejo tako, da nas boli, drugič tako, da nam godi, naslednjič tako, da sploh ne vemo zanje, pa tudi tako, da o tem pišemo doktorsko disertacijo.⁹⁷

⁹⁷ In jo tudi napišemo (Mlekuž 2008).

Analiza teh nadvse kompleksnih in raznovrstnih odnosov in načinov pa je po mojem skromnem mnenju že v osnovi zgrešena naloga, ki nikoli ne more biti zadovoljivo, natančno, dobro, jasno končana. Kar lahko naredimo je le to, da damo slutiti to kompleksnost, raznovrstnost izjav in njihove kompleksne vključenosti v polja označevanja in oblasti. Vsakršna interpretacija je že v svojem bistvu nedokončan, pogosto celo zelo dvomljiv in problematičen, v najboljšem primeru pa le parcialen projekt. Kot smo že rekli na drugem mestu, interpretacije nikoli ne proizvedejo končne, absolutne resnice. Če torej pristanemo na nujnost interpretativne narave kulture, potem to pomeni, da smo neizogibno ujeti v neskončno odlaganje in iskanje pomena.

Interpretacija nam tako, vsaj iz neke bolj črnoglede perspektive, le nalaga dodatno, novo in novo delo in nas s tem vedno bolj odmika od zaključka, konca dela. Toda iz druge, bolj pozitivne perspektive, zasveti kot edino orodje, ki ga imamo na razpolago, v tem projektu razpiranja kompleksnosti, raznovrstnosti, zamotanosti izjav in njihove kompleksne vključenosti v polja označevanja in oblasti.

Preden zapustimo ta začarani krog interpretiranja, iskanja pomenov, si pogledjmo še nekaj primerov, ki nam bodo dodatno osvetlili to neskončno odlaganje pomena, to interpretacijsko početje, ki spominja na potiskanje Sizifove skale, in na drugi strani uporabnost tega univerzalnega edinstvenega in osnovnega človeškega orodja, brez katerega bi človek bil, če sploh, le naravni pojav. Torej, pogledjmo na to početje, ki neizogibno spremlja družbena dejstva in je tudi družbeno dejstvo samo, iz prijazne in neprijazne perspektive.

V nizkoprorračunskem filmu »Tu pa tam« Ortič potomec priseljencev z juga, ki v celem filmu paradira z dresom nogometnega kluba Crvena zvezda, naroči burek z ajvarjem. In to ne za šalo. Naročilo mora seveda ponoviti. To nenavadno naročilo pa izzove začudenje med »slovenskima« prijateljema, Budhho in Storžem:

Budhha: 'Z ajvarjem, kako lah to ješ? Z ajvarjem, to je za Fince.'

Ortič: 'Kašne Fince?'

Storž: 'Ne moreš jest z ajvarjem, loh ješ hod dok z ajvarjem, burek pa ješ s sirom.'

Ortič: 'Ja sam a ni to ...'

... Konča brez besed Ortič. Četrti prijatelj, Turcin, sin najverjetnje Bosanskih staršev, naroči picaburek. (Okorn 2004)

V Mladinini kritiki, predstavitvi filma z naslovom »Ponarejeni čapci«, je kader povzet, razumljen, interpretiran takole:

Recimo Ortič si naroči burek z ajvarjem. V tem drobnem, naivnem trenutku, ko mladenič v Zvezdinem dresu ponovi naročilo, se kaže nepoznavanje resničnih običajev in tradicije tega, kar predstavlja s svojo novonačičkano ulično čapsko uniformo generacija, ki ni imela maturantskega izleta v Mostar ali služila JLA in imela poletnih počitnic pri sorodnikih na jugu, da bi se tam naučila kulinarčnih in kulturnih običajev. Film prikazuje resnično generacijo, ki teži h kulturnemu kopiranju okolja, v katerem pravzaprav ne želi živeti. Se pa ponaša s koreninami, zato jih kaže. In se zadeva. (Šuljić 2005: 59)

Seveda si lahko kader razlagamo, interpretiramo zelo različno. Beremo ga lahko tudi kot nekakšno politiko – če lahko v tem primeru sploh uporabimo ta izraz – rušenja, no pravzaprav izigravanja obstoječih nacionalističnih stereotipov. Torej tisto, kar se pripisuje južnjakom, je vsaj v tem filmu postavljeno na glavo. Oni – južnjaki, bosanci, čifurji bi že morali vedeti, da se burek ne je z ajvarjem! To strategijo bi lahko torej razumeli tudi kot nekakšno opozicijsko ali alternativno prakso oziroma izjavljanje.

Izigravanje stereotipov bi pravzaprav lahko našli v številnih, zelo različnih izjavah, označevalnih praksah. V polju proizvodnje, recimo v receptih za »evroburek« (pita s špinačo, mesom in sirom) (Šalehar 2004b: 57), pa za »malo bolj SLO in vegi, za spremembo gobov«, ki se skriva pod povedni naslovom »Da burek ne bo Turek« (Šalehar 2004a: 57).

V polju potrošnje, recimo na različnih (bolj in manj institucionaliziranih) zabavah, prireditvah, dogodkih, premierah filmov, stripov. Po premieri zgoraj omenjenega nizko proračunskega celovečerca »Tu pa tam« v Koloseju je sledil »odbit burek party v Ozu« (K. R. 2005: 9). Na vprašanje »Kako je stvar izgledala?« predstavnik filma za stike z javnostjo odgovarja : »Ja nič after party – folk se je družil in jedel burek in pil Jogurt«. In na vprašanje »Zakaj burek party?« takole odgovarja: »Ker je to tradicionalna slovenska jed /.../« (Predstavnik za stike z javnostjo filma Tu pa tam 2005). Stereotipe včasih izigrava že kombinacija prehranskih elementov. Na otvoritveni zabavi na Sofu leta 2004 je bilo »vse v slogu filma [Kajmak in marmelada], vse v bosansko-slovenski kombinaciji«. Jedli so burek in potico ter pili jogurt in refošk (Remi 2004: 17). Druga številka Stripbureka z podnaslovom »Comic from the Other Europe« je po izidu leta 2001 potovala na več samostojnih razstav, stripovskih in drugih festivalov ter dogodkov po Evropi. Na

samostojni razstavi v Parizu so postregli z mesnim ter sirovim burekom, ki ga je pripravil eden od avtorjev publikacije (Mirović in Mitrevski 2005, Mirović 2006). In le kaj mislite, da je postregel avtor tega besedila ob prvi predstavitvi doktorske naloge o bureku v Sloveniji (Mlekuž 2005)? Kranjsko klobaso?⁹⁸

A vse zgornje izjave lahko beremo, razumemo tudi kot inkorporacijo, vključitev. Ja, tisto stvar, ki smo jo tako vehementno postavili v prejšnjem poglavju, potem pa smo nanjo pozabili. Torej tisti proces, ki burek približuje ali tke v dominantne vzorce.

Rekli smo, da se inkorporacija, vključitev odvija na dveh ravneh, preko dveh procesov. In sicer (a) preko pretvorbe alternativnih ali opozicijskih znakov – torej znakov, ki stojijo nasproti dominantni kulturi – v produkte masovne proizvodnje, kar je Dick Hebdige (1979) poimenoval blagovna forma. Ter (b) preko etiketiranja in redifiniranja teh za dominantno kulturo motečih praks, stilov, vedenj, stvari s strani dominantnih skupin, skratka tako da ustrezajo, sodijo v njihove pomenske okvire – po Hebdigu ideološka forma. V tem procesu ideološke, pomenske vključitve so te nekonformne, za dominantno kulturo moteče prakse in stvari lahko (b1) na eni strani trivializirane, naturalizirane, udomačene – torej drugačnost je transformirana v enakost, razlika je zanikana, (b2) na drugi strani pa je, kot pokaže Hebdige (1979: 97) ta drugačnost lahko spremenjena v spektakel, klovnovstvo, škandal – torej razlika je poudarjena ali sproducirana.

Obe točki s podtočkami bi lahko našli tudi v življenju bureka v Sloveniji. Začnimo za spremembo od zadaj. Poudarjanje razlike, nekakšno burekklovnovstvo, lahko prepoznamo tudi v številnih zadnjih izjavah, od filmskega kadra »burek z ajvarjem« v filmu »Tu pa tam« (Okorn 2004), do različnih zabav, recimo do bureka in potice, jogurta in refoška »v slogu filma« »Kajmak in Marmelada« na otvoritveni zabavi na Sofu (Remi 2004: 17).

Zanikanje razlike, nekakšno burekudomačitev, bi tudi lahko našli v nekaterih zadnjih izjavah, recimo v receptu za »evroburek« (Šalehar 2004b: 57), pa v receptu za »malo bolj SLO in vegi, za spremembo gobov« burek (Šalehar 2004a: 57), a da se izognemo zloveščemu vtisu hermetičnosti izbranih zgodb, poiščimo kakšen burekprimer iz zgodbe o zdravem življenju. Spomnimo se razkritja Saše Einsiedler v

⁹⁸ Če bi bil faca, bi jo.

Nedelu, priprave »začinjene pite za mesojedce«, pri kateri je »vzela klasični recept za burek in ga priredila po svoje« (Klavdija 2004: 55). In ko jo anonimni novinar ali novinarka *Pilota* vpraša, na kakšno jed bi jo povabila, se prav tako razgovori le o pripravi »mesne pite a la Saša«, ki je nastala kot poskus burekpriprave (Anon. 2005b). Če smo se spomnili Sašinega burka, potem bo korektno, če se spomnimo tudi Saškinega bureka, zgodbe o tem, kako je »popevkarica ljudskih src /.../ požrla svojo žalost po (ne)strokovnem porazu na Emi« (A. Z. 2006: 12). V drugem prispevku ta isti dogodek dobi mesto tudi v naslovu »Po Emi odšla na burek«, v katerem nam Saška Lendero razkošno opiše nabavo dveh škatel bureka in »burek parti«, ki temu sledi (Likovič 2006: 40–41). Seveda pa bi ta zadnji članek iz Nove, predvsem v kontekstu spektakularnega naslova, lahko brali kot nekakšno burekklovnovstvo.

Vključitev se torej kaže kot nekakšna diskurzivna umiritev, literarno rečeno, kot nekakšna epska vrnitev k brezpogojnim koreninam. Tako jo lahko razumemo kot preseganje stereotipizacije, burekalizacije in podobnih zloveščih procesov. A na drugi strani jo lahko beremo tudi kot tisto vrsto izjavljanja, ki je ustvarjena po meri Slovenca – z neburekom opredeljenega človeka – in ne ogroža njegovega sveta. Vključitev tako burek umesti znotraj dominantnih pomenskih okvirov. Nekoliko drugače rečeno, odnos do bureka se vzpostavlja v odnosu do »nas«, večine.

Pri tej znanosti o pomenih/oblasti, če seveda o znanosti sploh lahko govorimo, smo ujeti v začaran krog neprestanega spraševanja in nejasnih, dvomljivih, spreminjajočih se odgovorov. Kot smo že na drugem mestu rekli, bolj kot stvari interpretiramo bolj spoznavamo, da ni nikakršnega trdnega, absolutnega pomena stvari, ampak so samo druge, nove in nove interpretacije.

Burekov več je tako potrebno razumeti, interpretirati, konceptualizirati ne le kot kompleks neke diskurzivne koherentnosti, ampak tudi kot kompleks medsebojne protislovnosti. In kar se zdi nas tem mestu še posebej pomembno, kot kompleks nesklepčnosti, nekonkluzivnosti, kar pomeni, da iz burekovega več ne izhajajo enosmerni in absolutni zaključki.

Burekov več je torej potrebno razumeti predvsem ali zgolj kot kompleksen presežek, kar implicira že njegovo poimenovanje. Presežek, ki ga ne moremo nikoli točno, dobro ujeti. Vedno je, ostane nekaj več.

To zgodbo o simboličnem življenju bureka v Sloveniji pa namerno zaključujem z nekaterimi materialnimi dejstvi oziroma premiki. Namerno? Ja, namerno, da vsaj malo ubežim tem strah zbujujočim diskurzom. Pa je to sploh mogoče? No, raje se drugače vprašajmo, je to blagovno normalizacijo – kateri sem, če se še spomnite, obljubil obravnavo na koncu – sploh mogoče ločeno obravnavati od ideološke normalizacije? Kaj ne gre za tesno prepletena, neločljiva procesa? Vprašanje ne rabi odgovora, kajne! Burek torej tudi fizično zaplava v slovenski prehranjevalni mejnstrim, glavni tok. Ob koncu tisočletja ga začnejo streči tudi v slovenski vojski, znajde se v slovenskih šolah, na nekaterih Adriinih letih in še bi lahko naštevali. Kar pa spet ne pomeni, da so bureku povsod odprta vrata, kaj šele vrata na stežaj. Seveda pa se ta razcvet potrošnje ne bi mogel zgoditi brez razcveta produkcije. Slovenske produkcije, ki burek celo proizvaja za trge nekdanje SFRJ, med drugim tudi za burekdeželo številka ena Bosno in Hercegovino.⁹⁹ Torej burek izvažamo tja, od koder smo ga nekdanj uvozili!? Se torej zgodovina ponavlja ali se tudi obrača? Obrača? Obrača kot mrlič v grobu, ko se v njegovem imenu govori, piše, počne stvari, ki si jih tudi v najbolj odštekanih sanjah ne bi mogel predstavljati.

⁹⁹ S pomočjo trgovske verige Merkator.

ZABUREKOM

BUREK JE, PONOVRNO SO NA POSODO Marxove (1961: 83) besede, »videti na prvi pogled čisto preprosta, trivialna stvar. Njegova analiza kaže, da je zelo kočljiva stvar, polna metafizične zvitosti in teoloških muh.« Kolikor je burek, še vedno so mi v pomoč Marxove besede, brezpogojni burek, »ni na njem nič skrivnostnega«. »Kakor hitro pa nastopi kot« burekov več, »se pretvori v čutno nadčutno stvar« (Marx 1961: 83). Ne hrani več le lačnih želodcev, temveč se pred vsemi drugimi bureki postavi na glavo in v njegovi mastni glavi mu začnejo rojiti čudne misli, veliko bolj čudne, kakor če bi sam od sebe začel mljaskati.¹⁰⁰

Pri analizi burekovega več, te substančne, pomenske in oblastne multikompleksnosti, te čutne nadčutne stvari, je bila na delu zelo hibridna metodologija ali raje recimo perspektiva. Namreč, gotovo se bo našla kakšna tečnoba, kakšen znanstveni tečnež, ki bo vztrajal, da to sploh ni metodologija. A pustimo tečnobe, tečneže in ostali znanstveni inventar raje na miru. Torej, uporabil sem zelo različne pristope, posegel sem v številna polja in postavil sem eno zraven drugega – brez kakršnegakoli spoštovanja do velikih stvari, ponašajočih se s takšnimi ali drugačnimi avtoritetami, referencami in drugo šaro – nadvse raznolike in pogosto nezdružljive stvari. Recimo resnobno znanost in imbecilne štose. Kako predrzno, nesramno, samomorilsko, kajneda?

A kljub obsežnemu in raznovrstnemu izboru izjav, vključenih v analizo, to besedilo še zdaleč ni splošen prikaz burekovega več. Te pomanjkljivosti se dobro zavedam. Kuhanje tako kompleksne jedi, kot je burekov več, se nadaljuje in vztraja zaradi svojega bogastva. Sam sem naredil le to, če lahko recikliram Saidovo (1998: 38) metaforo, da sem opisal koščke te jedi in dal slutiti obstoj večje celote, polne

¹⁰⁰ Marx seveda govori o blagu. O blagu kot *uporabni vrednosti* in o blagu, ki nastopi *kot blago*. Analogija z *brezpogojnim burekom* in *burekovim več* tako mogoče niti ni povsem privlečena za lase: »Kolikor je blago *uporabna vrednost*, ni na njem nič skrivnosotnega /.../. Kakor hitro pa nastopi *kot blago*, se pretvori v čutno nadčutno stvar. Ne stoji več samo z nogami na podu, temveč se pred vsem drugim blagom postavi na glavo in v njeni leseni glavi ji začno rojiti čudne misli, veliko bolj čudne, kakor če bi sama od sebe začela plesati.« (Marx 1961: 83) Marx seveda referira na spiritualistične seanse, ki so v drugi polovici 19. stoletja – času velikega zaupanja v znanost, dosegle izreden razmah (Dolar 2006: 74).

zanimivih dogodkov, oseb, krajev, predmetov, situacij, podrobnosti, okusov in še česa. To pa sem naredil na samosvoj, neponovljiv način, ki je brez dvoma v številnih točkah problematičen, prav verjetno tudi neustrezen ali celo zgrešen. A idealnega, absolutnega pristopa po mojem ni, so le številni načini, bolj ali manj ustrezni, primerni, všečni. In po mojem tudi ni nekega absolutnega arbitra, absolutne resnice, zmožne nezmotljivega presojanja, dogmatičnega izjavljanja, kaj je zakon in kaj je sranje.

To delo ne prinaša preverljivih in večnih pravil, receptov. Je strateško, eklektično, prilagojeno naravi spoznavnega objekta. Spoznavnega objekta, ki ne pozna lagodnega miru, ki se neprestano spreminja, ki se z vsako novo izjavo regenerira, mogoče celo znova rodi. A raje kot genezi se na tem mestu posvetimo ontologiji burekovega več.

Ta burekov več pa je kljub svoji neprestano spreminjajoči se naravi vendarle notranje konsistentna stvar. Ni le lahkotna, svobodna, brezбриžna igra, ima artikuliran, zna biti, da, celo zelo dobro artikuliran niz razmerij s kulturo okoli sebe. In prav to je (bilo) tisto bistvo, osrednje vprašanje ali, če želite, hipoteza mojega dela. Ujeti, spoznati, uvideti vsaj delček te konsistentnosti, artikuliranega niza ujetosti ali bolje, prepletenosti burekovega več s kulturo okoli sebe.

Upam, da sem vsaj nakazal, dal slutiti, da ne gre za preprosto mehanicistično prevajanje velikih dejstev, diskurzov, samoumevnosti, vednosti, resnic na kompleksne zadeve, kot je burekov več. Seveda obstoja nacionalistični in protinacionalistični burekov več, obstoja znanstveni in fiktivni burekov več, obstoja dominantni in opozicijski burekov več in tako dalje. A v to razmerje, recimo nacionalističnega burekovega več, je vključenih cel kup momentov, dejavnikov, okoliščin, ki se konec koncev jasno odražajo v kompleksnosti, raznolikosti, enkratnosti nacionalističnega burekizjavljanja ali samega nacionalističnega burekovega več, če o njem lahko sploh tako samoumevno in avtoritativno govorimo. Drugače rečeno, to nacionalistično ali katerokoli drugo burekizjavljanje ni ravno homogena in kompaktna celota, to je mogoče le iz neke odtujene raziskovalne, akademske perspektive. Namreč nacionalistično burekizjavljanje posega na številna, zelo raznolika polja, vključuje različne strategije, tehnike, zastopa različne interese, vrste vednosti in tako naprej. Za vsak primer, izjavo je tako treba posebej raziskati,

komu dolguje zahvalo za svoj obstoj. So jo na dan spravile partikularne potrebe in lokalni pogoji ali so jo na svetlo zvlekle neke večje pomensko/oblastne (ideološke) strategije?

V analizi burekovega več sem več pozornosti posvetil tem večjim strategijam, celotam, diskurzom. Te diskurzivne celote, na primer nacionalistični burekov več, pa sem vsaj poskušal razumeti – nikakor ne trdim, da sem to vestno in dobro počel – kot kompleksno igro podpor in medsebojnih, kompleksnih obveznosti različnih mehanizmov označevanja in oblasti in ne (le) kot neke samoumevne produkte takšne ali drugače homogenizacije (kot je recimo nacionalni diskurz).

Zdi se mi pa nujno poudariti, in to na ves glas poudariti, da v tem mojem početju ne gre videti analize diskurzov, ampak analize objekta, ki je podvržen diskurzom. Gre torej za premestitev fokusa iz analize diskurzov na analizo diskurzivnega objekta. Ne gre torej za odkrivanje nekakšnih diskurzivnih pravil, modusov, njihovega notranjega ustroja in drugega, kar je transformiralo objekt. Ampak za razumevanje (diskurzivne) transformacije objekta samega. Razlika se zdi malenkostna, nepomembna, zgolj stilna, a je vsaj v eni točki kiklopska. Namreč takšen analitski zastavek zahteva, da analiziramo tudi širši, nediskurzivni, zunajdiskurzivni kontekst, ki je na delu pri oblikovanju burekovega več. In ne samo to. Zahteva tudi ali predvsem, da analiziramo, no, vsaj razumemo objekt sam, objekt v svoji brezpogojnosti, zunajdiskurzivnosti. Le tako lahko razumemo to kompleksno preobrazbo iz reda materialnega, fizičnega polnila želodca v red kulture, označevanj, oblasti, ta »zločin proti naravnemu redu«. Nikakor nočem, da moj projekt zasije kot poskus, da se primarni materialni enotnosti iztrga njena evidentnost, da se jo prikaže kot kvazievidentnost, da se oznani, da ni trdno mesto, iz katerega se lahko postavlja druga vprašanja.

In kaj se z objektom pod temi strah zbujujočimi silami diskurzov sploh dogaja? (a) Materialno, substančno gledano, diskurzi sprva dematerializirajo objekt. Pravzaprav ga rematerializirajo, postavijo ga v nek drug red materialnosti. Iz prehranbenega bureka naredijo zapisan, govoren, fotografiran, upodobljen burek. Iz hrane naredijo zvok, zapisana besedila, govorne besede, fotografije, internetne štose. A diskurzi spremenijo, modificirajo, čeprav z nekim drugim, bolj zlovesčim posegom, tudi njegovo primarno, prehranbeno materialnost. Naredijo ga manj

mastnega, manjšega, spečenega s slovensko skuto ali v obliki naslednjih velikih tiskanih črk: ART (Peterlin 2006: 63).

In tu smo zelo blizu točke (b). Diskurzi torej nadalje burek iz reda brezpogojnosti, nedolžnosti, čistosti postavijo na polje označevanja, pomenov, vednosti. To, za burek brez dvoma fundamentalno podjetje, burek iz polnila želodca predela v kulturo. Semiološko rečeno, burek, torej hrano, predmetni svet postavi v red teksta. Naredi ga mastnega, balkanskega, slovenskega, neslovenskega, največjega, vzhodnjaškega, zakon, sranje, orientalskega, nezdravega, tradicionalnega, plebejskega, čefurskega, džank, kerub. Pri naštevanju te pomenske raznovrstnosti se lahko resno zamislimo ob nadvse nasilni redukciji na dve zgodbi, dva pomenska sklopa. Gre za hudo nasilje, storjeno nad burekovim več, za velik, mogoče celo največji greh v nalogi, ki ga še tako tehtna beseda, še tako domišljeno opravičilo, se bojim, ne bo opravičilo.

Seveda pa je ob tej pomenski raznovrstnosti treba podčrtati dolgo, kompleksno in zamotano genezo burekovega več. Torej pomensko izpopolnjevanje, dopolnjevanje, nadpolnjevanje. Vsi ti številni burekpomeni se niso pojavili iz danes na jutri, se niso pojavili z nekim božjim ali kakšnim drugim diktatom, niso padli z neba (kot steklenica coca-cola v puščavo Kalahari). Le kakšno zavozlano pot, polno zanimivih dogodivščin, takšnih in drugačnih metamorfoz, je burekov več prehodil, da je od brezpogojnega bureka prilezel do že slišane izjave: »Priznam, da volim Jureka više od bureka. Če pa kdo misli, da je Jurek burek, je burek.« (Buldožer 1999: 42) Pomeni torej nikakor nimajo dolgočasne zgodovine, geneze, razvoja. In ta zgodovina ni (zgolj) neka naključna, idealistična zgodovina, ampak je (tudi) materialistična zgodovina, zgodovina materialnih danosti, materialnih omejitev, materialnih razlik. Zgodovina materialnih razlik? No, naj vendarle v tem zaključnem poglavju ne bežim, zapuščam skačem iz dosedanjega besedila. Zato recimo, zgodovina tistih, ki imajo, in tistih, ki nimajo moči označevanja.

Tu pa smo seveda neizbežno pri točki (c), ki se nam pravzaprav vsiljuje že od samega začetka zadnje točke. S tem, ko je burek postavljen v red kulture, na polje označevanja, je hkrati, brez prave možnosti umika, vržen tudi na politično polje. Burek tako postane investiran z močjo, postane prepleten, križan z boji za pomene, samoumevnosti, vednosti, resnico. Ti ga častijo, zanikajo, ne omenjajo, sankcionirajo, spreminjajo, stigmatizirajo, povečujejo, vključujejo, se o njem šalijo. Ta šala pa se le redkokdaj zgodi, če sploh, v nekem praznem prostoru – prostoru, ki

ga ne vzpostavljajo silnice oblasti. Burek torej ni (le) objekt v svobodni, lahkotni igri označevanja, ampak je kot globoko potopljen v politično polje. Drugače rečeno, kulturnih produktov ne moremo razumeti brez razumevanj oblastnih razmerij, znotraj katerih ti nastajajo. Kultura ni, vsaj tako nam govori primer burekovega več, oblastno homogen prostor, temveč prostor številnih, kompleksnih, zamotanih oblastnih bojev, spopadov, pretresov, čudnih, nepričakovanih zavezništov, koalicij in še marsičesa po oblasti dišečega. Na to burekovo neizogibnost oblastnim odnosom, potopljenost bureka v politično polje, kaže konec koncev že cel spekter različnih avtoritet, področij, institucij, vednosti, »diktatur« tako ali drugače investiranih v ta navidez trivialni, marginalni, komumar objekt. Razmišljanje o tej burekovi oblastni multikompleksnosti pa se ne more izogniti spovedi za naslednji greh: nasilni redukciji na nekakšne dominantne in na drugi strani alternativne ter/ali opozicijske diskurze oziroma na odklonilne, izključujoče in na drugi strani odobravajoče, afirmativne prijeme, pojave, postopke, diskurze. Kot smo že rekli, burekov več je produkt kompleksne igre podpor in medsebojnih obveznosti različnih mehanizmov oblasti in ne (le) nekih večjih oblastnih strategij. Drugače rečeno, burekov več ne odseva le nekih velikih, očitnih oblastnih razmerij, ampak skriva tudi številne partikularne, miniaturne, ki so na zelo kompleksne, zamotane načine vtakane v te oblastne vzorce. Njihovo odmotavanje pa, verjemite mi, ni enostavno početje.

Pri tem neenostavnem početju pa sem se izogibal, kot pravi Foucault (1991: 32), »labirintnim vprašanjem«, kot so: Kdo ima oblast in kakšni so njegovi nameni? Namreč, to ni študija oblasti, niti ni študija zunanje podobe oblasti, kvečjemu je študija zunanje podobe oblasti v odnosu do svoje žrtve, aplikacije, objekta, na katerega se umešča in producira svoje realne učinke. Gre torej za analizo, kako pojavi, tehnike, in postopki oblasti vstopajo v igro na najosnovnejši ravni. Torej za analizo žrtve in ne oblasti. Z drugimi besedami, namesto iskanja suverena v svoji vzvišeni izolaciji raziskovalne žaromete postavim povsem na drugi konec. Torej poskušam odkriti, kako se ta kompleksni objekt, burekov več, postopoma konstituira prek množice oblastnih sil, energij, želja, misli.

Zaključimo! Burek se tako skozi proces preobrazbe pojavi, rodi kot burekov več, kot kompleksen družbeni in kulturni objekt. In ta objekt ni, kot smo že večkrat rekli, nekakšna odtujena zavest, iluzija, ideologija, ampak obstaja, živi, se razvija. Ni konstrukt, kot se dandanes pogosto lahkotno in mehansko tem stvarjem v

družboslovju reče, ampak je živa, materialna, bodisi dišeča ali smrdeča realnost. Si upate reči, da je kos »sirowega low fat bureka« s 6,4 g maščob iluzija, odtujena zavest, konstrukt?

In to naj bo vse v Zabureku, v poglavju, v katerem kot zapoveduje nenapisano pravilo, naj se nič novega, neznanega ne izjavi. Le povzame, sklene, zaključí. To mesto – mesto stika z znanstveno samoumevnostjo in pritajenim znanstvenim discipliniranjem – pa se zdi tudi primerna lokacija, da še rečem besedo o vrsti vednosti, ki mu pripada to besedilo (in ki je konec koncev tudi dejavno sooblikovalo burekov več). Torej znanosti! Se še spomnite vprašanja z začetka besedila? No, naj ga ponovim, da vas ne bom mučil z obračanjem papirja: Ali je to moje domnevno znanstveno početje – interpretiranje teh človeški zadev, sploh lahko kaj bistveno drugačno od vsakdanjega, neznanstvenega, interpretativnega početja ljudi, torej od samega predmeta mojega in nasploh humanističnega raziskovanja? A odgovora nanj od mene ne boste dobili. To bi me, se bojim, lahko stalo glave. Le spoznanje – nekakšen odgovor preko ovinka –, ki sem ga pridelal s to znanstveno tlako: znanosti – in s tem ne merim le na humanistiko – ne gre dati mesta nezmotljivega arbitra glede resnice in stvarnosti. Le zamislite si, kako dolgočasno bi bilo živeti le z zdravim burekom ali sploh brez njega. Paul Feyerabend (1999: 7) začenja z naslednjimi besedami svojo knjigo: »Razum in znanost pogosto hodita po različnih poteh.« Poved se sliši na tem mestu zabavno. A ko se bo šlo za življenje in smrt, ko bo tekla kri, za koga se boste borili? In spet odgovor preko ovinka: jaz za burek.

P. S. Skoraj bi pozabil. Izjava z začetka in konca besedila Kbureku je »izmišljena«. Ne zato, ker ne bi mogel dobiti ustrezno nadomestne »resnične«. Ampak zato, da resnice odvežem tistega nemogočega imperativa. Izjava je namreč prav tako resnična, čeprav je izmišljena. In kaj niso vse izjave izmišljene? Ne skrbite, vse ostale izjave v tekstu so »resnične«. Recimo drugače, njihov avtor nisem jaz. Hm, v to sem pravzaprav vse manj prepričan. No, zaključimo že enkrat to čudno, neresno, temu besedilu neprimerno igro. Usmrtime že enkrat tega avtorja, da se lahko rodi bralec. Čas je – avtorjev čas – za pravi, brezpogojni burek. Burek, ki pa po tej tlaki – o tem vam moram potožiti – ni več istega okusa.

Burekarhiv – seznam uporabljenih burekizjav in drugih z burekom bolj ali manj povezanih izjav

IN KO SEM ŽE mislil, da je s stavčnim delom naloge tlaka stvar zgodovine ... Je nesreča povrgla burekarhiv.

Burekizjave namenoma niso ločene, razdeljene v posamezne sklope (recimo časopisno gradivo, spletne strani, pogovori, elektronska pisma itd.). Takšno ločevanje bi namreč poudarilo, da med njimi obstoja pomembna, mogoče celo nepremostljiva razlika. Seveda so si izjave nadvse različne, tako po materialnosti, mestu pojavljanja in s tem prostorskem obsegu, življenjski dobi ali raje kronološkem obstoju, zmožnosti proizvajanja učinkov in še čemu. A hkrati so vse izjave zapisane prav določenemu objektu. Torej burekizjave!

Pri vpisu izjav v arhiv sem se znašel pred različnimi tehničnimi težavami, ki pa so pogosto, če ne kar vedno, izhajale iz konceptualnih in teoretskih dilem. Naj naštejem le nekatere, tako težave kot rešitve.

Frazemi, grafiti, rekla, imena, besedne igre in vse ostale izjave, za katere je težko ali nemogoče ugotoviti avtorstvo, sem opremil z besedo Anon. Ta brezimni Anon. označuje tudi anonimne vire na spletnih straneh.

Če ni znano, kdaj se je nek frazem, grafit, reklo idr. pojavilo ali kdaj je bila burek izjava na spletni strani objavljena – in v večini primerov ni – sem v oklepaj dodal vprašaj. Na mestu letnice nas torej bega vprašaj.

Ob navedbi spletnega mesta sem v oklepaju dodal datum, ko sem spletno stran nazadnje obiskal. Spletne strani so namreč z razliko od tiskanega gradiva v bistveno večji eksistencialni negotovosti. Ne bodite prepričani, da boste še izjavo našli na zapisanem spletnem mestu. Če seveda spletno mesto in z njim spletna stran sploh še obstojata.

Veliko izjav je izvorno časopisnih izjav, ki pa sem jih našel v spletnih, elektronskih arhivih časopisov in revij. Letnica v tem primeru pomeni letnico časopisne, revijalne objave, kar je lahko zavajajoče, saj je velikokrat prišlo do spletne objave kasneje. Besedila namreč nisem želel preveč obremenjevati z vprašaji. Vprašaji, tudi ne nujno v fizični obliki, pogosto visijo v besedilu, globoko zapičeni v mehko, toplo, mastno burekmeso. Toda, ko jih primemo v roke, da bi v zagrizli v slasten burek – in pri tem celo upamo na to, da si z njihovo pomočjo ne bomo

omastili rok – se izkažejo za vse nepripravne, nerodne, odvečne. Besedilo tako končujem – kot se verjetno tudi najbolj za takšno resno znanstveno besedilo spodobi – s piko.

Ali En (1994). Sirni & mesni. V: *Leva scena*. Prodok – mačji disk.

Anon. (?a). http://web.s-gim.kr.edus.si/projekti/timko/2001_2002/burekteam/hpbbr/burek.htm (2. 8. 2007).

Anon. (?b). http://web.s-gim.kr.edus.si/projekti/timko/2001_2002/burekteam/hpbbr/recepti.htm (2. 8. 2007).

Anon. (?c). Volimo Jureka više od bureka. Besedna igra razširjena v slovenskem jeziku in v nekaterih drugih jezikih iz nekdanje SFRJ.

Anon. (?č). Burek, nein danke. Grafit iz Ljubljane.

Anon. (?d). Anti Burek Sistem (A. B. S.). Ime projekta slovenske skinhead skupine SLOI.

Anon. (?e). Biti burek. Frazem v slengu slovenskega jezika.

Anon. (?f). Izgledati kot burek. Komparacija v slengu slovenskega jezika.

Anon. (?g). <http://razvezanijezik.org/?page=burek> (10. 3. 2007).

Anon. (?h). Burekmajstri. Oznaka za Albance in deloma druge priseljence iz nekdanjih republik SFRJ.

Anon. (?i). Evrobalkan. Ime verige za prodajo hitre prehrane.

Anon. (?j). Ne imeti za burek. Frazem v slengu slovenskega jezika.

Anon. (?k). Burek bi džamije pa ne, a? Grafit iz Ljubljane.

Anon. (1963). Jutri na mizi. *Večer*, 6. 3. 1963, str. 4

Anon. (1970). Burek. V: Anton Bajec, Ivanka Čemelič, France Novak, Tomo Korošec, Ada Vidovič-Muha (ur.), *Slovar slovenskega knjižnega jezika. Prva knjiga*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, str. 226.

Anon. (1971). Gostinsko podjetje Ljubljana, Ljubljana, Streliška ulica 12, vabi k sodelovanju. *Večer*, 19. 11. 1971, str. 6.

Anon. (1989). Manipulator. *Mladina*, 15. 12. 1989, str. 10–13.

Anon. (1992). Rolanje po sceni. *Mladina*, 14. 1. 1992, str. 11.

Anon. (1998). [Brez naslova]. *Večer*, 29. 7. 1998, str. 42.

- Anon. (1999). »Doći emo po ono struju i sendviče!!!« *Večer*, 1. 12. 1999. str. 41.
- Anon. (2001). Recepti Janeza Štruklja. *Večer*, 9. 8. 2001, str. 34.
- Anon. (2002). Znaki, da ste odrasli.... *Večer*, 11. 7. 2002, str. 36.
- Anon. (2003). Izjave tedna. *Mladina*, 11. 8. 2003, str. 11.
- Anon. (2004a). Menjamo burek za džamijo! *Mladina*, 12. 1. 2004, str. 72.
- Anon. (2004b). [Fotomontaža]. *Večer*, 16. 12. 2004, str. 41.
- Anon. (2005a). <http://www.drustvo-gurman.si/recipes.php?S=6&Article=699> (2. 8. 2007).
- Anon. (2005b). Imejmo se radi. *Pilot*, 27. 3. 2005
- Anon. (2005c). [Pripis k fotografiji]. *Delo*, 12. 7. 2005., str. 9.
- Anon. (2006). Proglas priseljevanje. *Mladina*, 23. 1. 2006, str. 1.
- Anon. (2007). Katarina Čas. Ljubiteljica bureka in vampov. *Nova*, 19. 3. 2007, str. 49.
- A. Z. (2006). Saškin burek. *Slovenske novice*, 1. 2. 2006, str. 12.
- Bašin, Igor (2005). Pogovor, 7. 6. 2005.
- Bašin, Igor (2006). Telefonski pogovor, 24. 3. 2006.
- Berishaj, Martin (2005). Pogovor, 20. 5. 2005.
- Berk, Ksenja (2005). Telefonski pogovor, 23. 2. 2005.
- Bikić, Jasmina (2004). Ja sam živi dokaz protiv riječi nemoguće. *Ljiljan*, 11. 6. 2004. (http://www.dinomerlin.net/press/index_11_07_04.php)
- Bogataj, Janez (2007a). Elektronsko pismo, 11. 4. 2007.
- Bogataj, Janez (2007b). Elektronsko pismo, 12. 4. 2007.
- Borko, Manca (2004). Za Plečnika jim ni mar. *Delo*, 2. 12. 2004, str. 6.
- bosna_majka (2005). http://obala.net/index.php?show=news&action=news&id=9925&comments_perpage=13&comments_pa. (7. 6. 2005).
- B. P. (1965). Vsak dan sveži burek v Mariboru. *Večer*, 29. 5. 1965, str. 4.
- B. P. (1966). Prizrenski Burek iz Slovenske ulice. *Večer*, 18. 5. 1966, str. 4.

- Buldožer (1999). Biatlonci na priprave v zmrovalnik. *Večer*, 17. 2. 1999, str. 42.
- Crnkovič, Marko (1992). Burek za Jelinčiča. *Naši razgledi*, 14. 8. 1992, str. 474.
- Cuder, Tomaž (2005). Pred izbriso. *Večer, Sobotna priloga*, 23. 4. 2005, str. 34.
- Čakarić, Maja (2006). Na šolsko kosilo pridejo le učitelji. *Delo*, 13. 1. 2006, str. 6.
- Čakš, Aleš (2001). Prva želja – hamburger. *Delo*, 21. 3. 2001, str. 3.
- Čančula, Miha (2006a). Elektronsko pismo, 13. 7. 2006.
- Čančula, Miha (2006b). Elektronski pismi, 12. 7. 2006.
- Čančula, Miha (?). http://www.geocities.com/metalec_mobitela/fore/BMashina.doc (27. 8. 2007).
- Černe, Tea (2003). Le kaj bi Slovenci brez bureka in baklave? *Nedelo*, 9. 11. 2003, str. 24.
- Čibej, Boris (2005). Elektronsko pismo, 2. 4. 2005.
- Člani uredništva Stripburgerja (1997). *Stripburek*. Ime tematske številke publikacije Stripburek.
- Čop, Kajetan in Čop, Alice (1997). Burek teater. Ime dramske skupine.
- Dalaj Egol (2005a). Elektronsko pismo, 13. 7. 2005.
- Dalaj Egol (2005b). Elektronsko pismo, 16. 7. 2005.
- Dalaj Egol (2006). Elektronsko pismo, 27. 5. 2005.
- Davenport, Fionn (2006). *Best of Ljubljana: The Ultimate Pocket Guide & Map*. Footscray, Oakland, London: Lonely Planet Publications, 64 str.
- Dežurni reporter (1967). Sir. *Večer*, 23. 6. 1967, str. 2.
- Direktor Pekarne Orehek (2006). Telefonski pogovor, junij 2006.
- Djurić, Branko (2003). *Kajmak in marmelada*. ATA produkcija.
- D. M. (1962). Prve izkušnje samopostrežne restavracije v Mariboru. *Večer*, 10. 11. 1962, str. 4.
- Drobnič, Janez (2004). <http://www.dz-rs.si/index.php?id=97&cs=1&mandate=3&unid=SZAZ3%7C0BB452F81225B7ACC1256EBB0030795F&showdoc=1> (27. 8. 2007).
- Forbici, Goran (2007). Pogovor, zima 2007.

- Fornezzi, Tone (2006). Volimo Jureka više od bureka! *Nedeljski dnevnik*, 26. 2. 2006, str 14.
- Grafenauer, Stanko (2002). *Kuhinja naše družine*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 438 str.
- Gregorič, Marta (1999). Vikingi ali Valhala – skinheadi Slovenije. V: Peter Stankovič, Gregor Tomc, Mitja Velikonja (ur.), *Urbana plemena. Subkulture v Sloveniji v devetdesetih*. Ljubljana: Študentka založba, str. 97–110.
- Grom, Staša (2006). <http://www.maxximum-portal.com/sport/313.html> (12. 7. 2006).
- Gruden, Mateja (2001). Domača kuhinja je najboljša učiteljica. *Delo*, 23. 10. 2001, str. 9.
- Gruden, Mateja (2003). Vse je (bilo) narobe, nihče ni ukrepal. *Delo*, 11. 12. 2003, str. 7.
- Guzelj, Igor (1982). Se še znamo zabavati. *Teleks*, 1. 8. 1980.
- Hladnik-Milharčič, Ervin (2007). Šunka v evru, 25 kuharjev, 60 natakharjev 80 jedi in 1350 gostov. *Dnevnik, Objektiv*, 20. 1. 2007, str. 16–18.
- Hočevar, Meta (2006). Smoletov vrt. V: Meta Hočevar, *Smoletov vrt: komedija v treh dejanjih*. Ljubljana: Slovensko narodno gledališče Drama Ljubljana, str. 37–60.
- Hojs, Ana (1998). Energijska gostota hitre hrane. *Zdravstveno varstvo*, 37, str. 47–50.
- Ivanc, Jera (2006). Slovenija, odkod lepote tvoje ... V: Meta Hočevar, *Smoletov vrt: komedija v treh dejanjih*. Ljubljana: Slovensko narodno gledališče Drama Ljubljana, str. 7–10.
- Jesenko, Anže (2005a). Elektronsko pismo, 21. 3. 2005.
- Jesenko, Anže (2005b). <http://burek.uni.cc/> (16. 8. 2006).
- Jesenko, Anže (2005c). mesni@burek.uni.cc. Elektronski naslov.
- Jesenko, Anže (2005č). Elektronsko pismo, 22. 3. 2005.
- Jesenko, Anže (2005d). Elektronsko pismo, 21. 3. 2005, .
- Jež, Boris (1999), Razglednica iz Ljubljane. *Delo, Sobotna priloga*, 18. 9. 1999, str. 44.
- Jež, Boris (2004a) Bo Martin Strel naša blagovna znamka. *Delo, Sobotna priloga*, 3. 7. 2004, str. 23.

- Jež, Boris (2004b). Galerija, črpalka, trgovina ... Smo se za to borili? *Delo, Sobotna priloga*, 19. 6. 2004, str. 13.
- Jež, Boris (2004c). Diktatura kranjske klobase. *Delo, Sobotna priloga*, 28. 2. 2004, str. 4.
- Jež, Boris (2006). Zanimiv košček nebes. *Delo, Sobotna priloga*, 15. 7. 2006, str. 13.
- Jež, Dušan (2005). *Grafiti Ljubljane*. Ljubljana: Noviforum, 93 str.
- Josipovič, Damir (2007). Telefonski pogovor, 2. 4. 2007.
- Jukič, Boris (2005). [Strip v treh sličicah]. *Delo*, 18. 7. 2005, str. 8.
- k (1980). Burek iz gabrske pekarnice. *Večer*, 11. 9. 1980, str. 6.
- Kermauner, Aksinja (2003). *Dnevnik Hiacinte Novak. V znamenju Tehtnice*. Dob pri Domžalah: Miš, 223 str.
- Knez, Primož (1999). Do bureka le s papirji. *Dnevnik*, 16. 11. 1999, str. 17.
- Klavdija, Miko (2004). Začinjena pita za mesojedce. *Ona*, 3. 2. 2004, str. 55.
- Klemenčič, Jakob in Ruijters, Marcel (2007). Slika na zadnji strani ovitka. V: Katerina Mirovič, Jaka Klemnčič, Igor Prassel, Matjaž Bertonec in Robert Boyd (ur.), *Stripburek: comic from behind the rusty iron curtain*. Ljubljana: Forum Ljubljana – Striburger, zadnja stran ovitka.
- Klinar, Aleš in Centa, Urban (1986). Jasmina. V: *Pesmi s Triglava*. ZKP RTV Slovenija.
- Kojič, Tili (2003). Mojstru za njoke dišijo tartufi. *Viva*, januar 2003, str. 92.
- K. R. (2005). Tu pa tam drevo končno v kinu. *Delo*, 26. 1. 2005, str. 9.
- Krstić, Goran (2006). Pogovor, jesen 2006.
- Krstić, Goran (2007). Elektronsko pismo, 30. 4. 2007.
- Kršić, Dejan (2004). Burek. V: Iris Adrić, Vladimir Arsenijević in Đorđe Matić (ur.), *Leksikon yu mitologije*. Zagreb in Beograd: Rende in Postscriptum, str. 65.
- Kunarac, Milojka (2006). Pogovor, poletje 2006.
- Kurtović, Aida (2005). Pogovor, junij 2005.
- Kuzmin, Bruno (2003). Zjutraj nimaš za burek, zvečer je v žepu 30.000 dolarjev. *Delo*, 7. 6. 2003, str. 17.
- Kužet, Zora (2005). »Moški vikend« v Ljubljani. *Večer*, 5. 10. 2005, str. 35.

- Lastnik podjetja Dino Burek (2006). Telefonski pogovor, 7. 6. 2006.
- Leteči (1958). Prvi spodad z burekom. *Večer*, 13. 12. 1958, str. 3.
- Likovič, Marjanca (2006). Po Emi odšla na burek. *Nova*, 20. 2. 2006, str. 40–41.
- Tamara (2002). <http://www.lunin.net/forum/lofiversion/index.php/t1358.html> (31. 5. 2006).
- Mal, Domen (2004). Obleka naredi vojaka. *Več*, 6. 2. 2004, str. 24
- Marušič, Franc (2006). http://www.delo.si/blog/ivanmars/index.php?BLOG_PATH=220&BLOG_ARCHIVE (jesen 2006)
- Medved Meta, Kelšin, Nevenka, Milošević Nataša, Ulčakar, Tadej in Kus Primož (1998). Prehrabene navade ljubljanskih osmošolcev. *Zdravstveno varstvo*, 37, str. 211–217.
- Mehle Borut (1999). Ena, ena, tri – burek ob pol noči. *Dnevnik*, 23. 12. 1999, str. 16.
- Merc, Dušan (2001). Sit sem vseh teh tujcev. *Večer, Sobotna priloga*, 20. 1. 2001, str. 33.
- Meršnik, Manfred (2004). Zgrešeno mnenje, da nimamo kadrov. *Večer*, 15. 9. 2004., str. 33.
- Mihelič, Primož (2006). Pogovor, julij 2005.
- Mirović, Katerina in Mitrevski, Ivan (2005). Pogovor, poletje 2005.
- Mirović, Katerina (2006). Telefonski pogovor, poletje 2006.
- Mitrevski, Ivan (2005). Pogovor, poletje 2005.
- Mlekuž, Jernej (2005). Pogostitev z burekom ob prvi predstavitvi doktorske naloge, jesen 2005.
- Mlekuž, Jernej (2006). Slovenci z burekom v Evropo in/ali diktatura kranjske klobase: nekaj o bureku, reprezentacijah bureka in »slovenskem« etnonacionalnem diskurzu. *Dve domovini*, 23, str. 159–179.
- Mlekuž, Jernej (2008). *Predmet kot akter? Primer bureka v Sloveniji*. Univerza v Novi Gorici, Fakulteta za podiplomski študij.
- Mlinarič, Urška (2002). Post in obilo dobrot ob ramadanu. *Večer*, 29. 11. 2002, str. 14
- M. M. (1963). Poznajo gostinsko abecedo. *Večer*, 23. 10. 1963, str. 2.

- Mrak, Marko (2005). Elektronsko pismo, 16. 6. 2005.
- Mrlješ, Radojko, Katičić, Jelena, Bogdanić-Đurić, Suzana, Jović, Slobodan (2005). *Kuhinje Balkana: razkošje okusov za vse priložnosti*. Tržič: Učila International, 310 str.
- Nardin, Aleksander (2004). Zgodovina se ponavlja. *Delo*, 6. 5. 2004, str. 5.
- Niet (2006). <http://www.sloport.net/forum/viewthread.php?tid=5920&page=5#neprebrano> (15. 9. 2006)
- nm (2003). Kako ljubi Bosanec. *Hopla*, 21. 11. 2003, str. 55.
- n. n. (2004). Praznik. *Dnevnik*, 2. 9. 2004, str. 32.
- Novak, Simona (2005). Mesto, ki je ohranilo dušo. *Delo*, 10. 8. 2005, str. 17.
- Okorn, Mitja (2004). *Tu pa tam*. Dallas records
- Pal, Nejc (2005). Mesni ali sirni? Sirni. *Več*, 4. 3. 2005, str. 13.
- Peterlin, Borut (2006). [Fotografija]. *Mladina*, 16. 9. 2006, str. 63.
- Pjević, J. (1982). »Prosvijećeni« Štih. *Borba*, 6. 7. 1992.
- Podjed, Dan (2007). Telefonski pogovor, 22. 2. 2007.
- Podkrižnik, Mimi (2000). Kakšno hrano jedo otroci v šoli? *Delo*, 18. 4. 2000, st. 10.
- Pokorn, Dražigost (2006). Telefonski pogovor. 30. 5. 2006.
- Prajnić, Sandra (2006). (<http://www.student-info.net/portal/portal.php?stran=prva&vs=novice&id=173>) (13. 7. 2006).
- Praprotnik, Nejc (2004). Jurij Schollmayer. *Več*, 19. 11. 2004, str. 32.
- Predstavnik za stike z javnostjo filma Tu pa tam (2005). Elektronsko pismo, 27. 9. 2005.
- Pušenjaka, Dejan (1991). Desant na kajmak. *Večer*, 12. 8. 1991, str. 8.
- Različni avtorji (različne letnice). <http://www.kulinarika.net/recepti.asp> (2. 8. 2007).
- Različni avtorji (2004). Avtostop, avtostopar, disco klub, golf, grafit, grahornjak idr. V: Angelos Baš (ur.), *Slovenski etnološki leksikon*. Ljubljana: Mladinska knjiga, različne str.

- Remec, Miha (1985). *Mana. Časovni zapiski časnikarja Jurija Jereba*. Ljubljana: Tehniška založba Slovenije, 287 str.
- Remi, Maja (2004). Plavolasi nizozemski kajmak. *Nedelo*, 29. 2. 2004, str. 17.
- Repovž, Grega (2001). Tekma poceni denarja. *Delo, Sobotna priloga*, 31. 3. 2001, str. 8.
- Ristović Čar, Ana (2003). Slovenščina za začetnike (situacijski slovar). *Delo, Sobotna priloga*, 20. 9. 2003, str. 14.
- Samec, Blaž (2005). Fotografija burek kioska na ljubljanski Plečnikovi tržnici. *Delo*, 12. 7. 2005., str. 9.
- Smasek, Lojze (1992). Posmehljivka v nadaljevanjih. *Večer*, 12. 6. 1992, str. 6.
- Smerkolj, Primož (2005). Elektronsko pismo, 25. 5. 2005.
- Smerkolj, Primož (2007). Elektronsko pismo, 7. 3. 2007.
- Stankovič, Peter (1999). Rokerji s konca tisočletja. V: Peter Stankovič, Gregor Tomc in Mitja Velikonja (ur.), *Urbana plemena. Subkulture v Sloveniji v devetdesetih*. Ljubljana: Študentska založba, str. 43–52.
- Stankovič, Peter (2005). Burek? Ja, bitte! *Dnevnik, Zelena pika*, 15. 1. 2005, str. 36–37 (http://www.fdv-kulturologija.si/kulturologija_kolumna.htm#Burek).
- Stepišnik, Matija (2002). Od Jureta do bureka in druge zgodbe. *Večer*, 25. 11. 2002, str. 5
- Stojič Aljoša (1999). Oblak je faca. *Večer*, 23. 9. 1999, str. 19.
- Stojko Falk, Simon. Pogovor, poletje 2005.
- Šabotić, Amra (2006). Pogovor, poletje 2006.
- Šabotić, Amra (2007). Pogovor, pomlad 2007.
- Šajn, Gorazd (2003). Še dobro, da se povsod dobi burek. *Dnevnik*, 23. 7. 2003, str. 24.
- Šalehar, Matevž (2004a). Da burek ne bo Turek. *Več*, 23. 1. 2004, str. 57.
- Šalehar, Matevž (2004b). Prvi Evrogrižljaj. *Več*, 7. 5. 2004, str. 57.
- Šoštarič, Marjeta (2003). Slovenci z burekom v Evropo. *Delo*, 17. 10. 2003, str. 4.
- Šuljić, Tomica (2005). Ponarejeni čapci. *Mladina*, 31. 1. 2005, str. 59.

Šutej Adamič, Jelka (1999). Meso, žganje in divja etno glasba. *Delo, Sobotna priloga*, 27. 2. 1999, str. 40.

Štajduhar, Meri (1982). Čevap nacionalističkog okusa. *Danas*, 10. 8. 1982, str. 48–49.

Štefančič, Marcel (2003). Kajmak in marmelada. *Mladina*, 17. 11. 2003, str. 74.

Štih, Bojan (1982). To ni nobena pesem, to je ena sam ljubezen. *Naši razgledi*, 11. 6. 1982, str. 328–301.

Tamara (2002). <http://www.lunin.net/forum/index.php?showtopic=1358&hl=burek> (2. 8. 2007).

Tehnologinja v Žitu (2006). Telefonski pogovor, 5. 7. 2006.

Tehnolog v Pekarni Pečjak (2006). Telefonski pogovor, 19. 6. 2006.

Tomc, Gregor (2005). Elektronsko pismo, 16. 3. 2005.

Vogrinc, Jure (2006). Pogovor, 7. 7. 2006.

Vranješ, Gajo (2006). Telefonski pogovor, poletje 2006.

Vulić, Gordana (1991). *Mesni burek v prehrani, analiza kvalitete in predlog za izboljšanje*. Ljubljana: Biotehniška fakulteta, Oddelek za živilstvo, 76 str.

Zajec, Diana (2000). Krotilci tigrov v šolskih klopeh. *Delo*, 4. 9. 2000, str. 3.

Zaposleni v Okrepčevalnici Mladost (2006). Telefonski pogovor, junij 2006.

Zygo (2004). <http://www.gil-galad.info/smf/index.php?topic=213.0> (2. 8. 2007)

Žerdin, Ali (2005a). Elektronsko pismo, 31. 3. 2005.

Žerjavič, Peter (2003). Lov na tujce in geje. *Delo*, 31. 12. 2003, str. 24.

Žibret, Andreja (2005). Dijaki imajo še vedno najraje »dunajca« in pomfrit. *Delo*, 4. 4. 2005, str. 12.

(Ne)burekliteratura:

Althusser, Louis (1980). Ideologija in ideološki aparati države. V: Zoja Skušek-Močnik (ur.), *Ideologija in estetski učinek: zbornik*. Ljubljana: Cankarjeva založba, str. 35–99.

Anon. (?). <http://www.bimedia.si/oglasno.php> (13. 7. 2006).

Aristoteles (2002). *Nikomahova etika*. Ljubljana: Slovenska matica, 391 str.

Appadurai, Arjun (1992). Introduction: Commodities and the Politics of Value. V: Arjun Appadurai (ur.), *The Social Life of Things: Commodities in Cultural Perspective*. Cambridge, New York: Cambridge University Press, str. 3–63.

Barthes, Roland (1990). *Retorika Starih / Elementi semiologije*. Ljubljana: ŠKUC in Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 244 str.

Barthes, Roland (1993). *Mythologies*. New York: The Noonday Press, 159 str.

Barthes, Roland (1995). Smrt avtorja. V: Aleš Pogačnik (ur.), *Sodobna literarna teorija*. Ljubljana: Krtina, str. 19–23.

Bartky, Sandra Lee (1990). *Femininity and Domination: Studies in the Phenomenology of Oppression*. New York: London, 141 str.

Bartky, Sandra Lee (2006). Foucault, ženskost in modernizacija patriarhalne oblasti. *Delta*, 12, 1/2, str. 59–86.

Beck, Ulrich (1992). *Risk Society: Towards a New Modernity*. London, Newbury Park, New Delhi: Sage, 260 str.

Bell, David in Valentine, Gill (1997). *Consuming Geographies: We Are Where We Eat*. London, New York: Routledge, 236 str.

Bogataj, Janez (1997). Hitra prehrana – dediščina in sodobnost. V: Dražigost Pokorn (ur.), *Hitra hrana*. Ljubljana: Inštitut za higieno, Medicinska fakulteta, str. 7–20.

Bourdieu, Pierre (1999). Language and Symbolic Power. V: Adam Jaworski in Nikolas Coupland (ur.), *The Discourse Reader*. London, New York: Routledge, str. 502–513.

Bourdieu, Pierre (2002a). *Praktični čut I*. Ljubljana: Studia Humanitatis, 249 str.

Bourdieu, Pierre (2002b). *Praktični čut II*. Ljubljana: Studia Humanitatis, 287 str.

Caglar, Ayse (1995). McDoner: Doner Kebap and the Social Positioning Struggle of German Turks. V: Janeen Arnold Costa and Gary J. Bamossy (ur.), *Marketing in a Multicultural World: Ethnicity, Nationalism, and Cultural Identity*. Thousand Oaks, Calif: SAGE Publications, str. 209–230.

- Carroll, Lewis (1990). *Aličine dogodivščine v čudežni deželi / V Ogledalu*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 323 str.
- Culler, Jonathan (1976). *Saussure*. Hassocks, Sussex: The Harvester Press, 127 str.
- Derrida, Jacques (1998). *O gramatologiji*. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo, 428 str.
- Dietler, Michael (2005). Introduction: Embodied Material Culture. V: Sarah Ralph (ur.), *Issues of Food and Drink: An Interdisciplinary Approach. Archeological Review from Cambridge*, 20, 2, str. 3–5.
- Dreyfus, Hubert L. in Rabinow, Paul (1982). *Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics*. New York: Harvester Wheatsheaf, 231 str.
- Dolar, Mladen (1991). Spremnna beseda. V: Michel Foucault, *Vednost – oblast – subjekt*. Ljubljana: Krt, str. VII–XXXV.
- Dolar, Mladen (2006). *Prozopopeja*. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo, 259 str.
- Douglas, Mary in Isherwood, Baron (1996). *The World of Goods: Towards an Anthropology of Consumption*. London, New York: Routledge, 169 str.
- Fairclough, Norman (1992). *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press, Oxford: Blackwell Publishers, 259 str.
- Falk, Pasi (1994). *The Consuming Body*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage, 238 str.
- Fanon, Frantz (2000). The Negro and Psychopathology. V: Paul du Gay, Jessica Evans in Peter Redman (ur.), *Identity: A Reader*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage, Open University, str. 202–221.
- Feyerabend, Paul (1999). *Proti metodi*. Ljubljana: Studia humanitatis, 412 str.
- Fiske, John (2004). *Uvod v komunikacijske študije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 206 str.
- Foucault, Michel (1980). *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings, 1972–1977*. New York: Pantheon Books, 270 str.
- Foucault, Michel (1984). *Nadzorovanje in kaznovanje: nastanek zapora*. Ljubljana: Delavska enotnost, 324 str.
- Foucault, Michel (1985). Kaj je avtor? V: Aleš Pogačnik (ur.), *Sodobna literarna teorija*. Ljubljana: Krtina, str. 25–40.
- Foucault, Michel (1991). *Vednost – oblast – subjekt*. Ljubljana: Krt, 160 str.

- Foucault, Michel (2000). *Zgodovina seksualnosti. 1, Volja do znanja*. Ljubljana: ŠKUC, 165 str.
- Foucault, Michel (2001). *Arheologija vednosti*. Ljubljana: Studia humanitatis, 250 str.
- Foucault, Michel (2004). *Nadzorovanje in kaznovanje: nastanek zapora*. Ljubljana: Krtina, 328 str.
- Giddens, Anthony (1990). *The Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity Press, 186 str.
- Godina Golija, Maja (1996). *Prehrana v Mariboru v dvajsetih in tridesetih letih 20. stoletja*. Maribor: Založba Obzorja Maribor, 178 str.
- Grdina, Igor (2001). *Vladarji, lakaji, bohemi*. Ljubljana: Studia Humanitatis, 257 st.
- Hall, Stuart (2002). The work of Representation. V: Stuart Hall (ur.), *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. London itd.: Sage, Milton Keynes, The Open University, str. 13–74.
- Hebdige, Dick (1979). *Subculture: The Meaning of Style*. London, New York: Methuen & Co., 195 str.
- Jaworski, Adam in Coupland, Nikolas (1999). Introduction: Perspectives on Discourse Analysis. V: Adam Jaworski in Nikolas Coupland (ur.), *The Discourse Reader*. London, New York: Routledge, str. 1–44.
- Kamin, Tanja in Tivadar, Blanka (2003). Laično upravljanje s telesom v imenu zdravja: iskanje ravnotežja s prehranjevanjem. *Teorija in praksa*, 5, str. 891–908.
- Kamin, Tanja (2004). *Promocija zdravja kot mit opolnomočenega državljana*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 205 str.
- Kantorowicz, H. Ernst (1997). *Kraljevi dve telesi: študija o srednjeveški politični teologiji*. Ljubljana: Krtina, 562 str.
- Laclau, Ernesto in Mouffe, Chantal (1987). *Hegemonija in socialistična strategija: k radikalni demokratični politiki*. Ljubljana: Partizanska knjiga, 157 str.
- Laclau, Ernesto in Mouffe, Chantal (1990). Post-Marxism Without Apologies, V: Ernesto Laclau (ur.), *New Reflections on the Revolution of Our Time*. London in New York: Verso, str. 97–130.
- Van Leeuwen, Theo (1993). *Vir izgubljen*.
- Lévi-Strauss, Claude (2004). *Divja misel*. Ljubljana: Krtina, 357 str.
- Lupton, Deborah 1996. *Food, the Body and the Self*. London itd.: Sage, 175 str.

- Marx, Karl (1961). *Kapital: kritika politične ekonomije, 1 zvezek*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 933 str.
- Marx, Karl (1979). Osemnajsti brumaire Ludvika Bonaparta. V: Karl Marx in Friedrich Engels, *Izbrana dela v petih zvezkih. III zvezek*. Ljubljana: Cankarjeva založba, str. 445–574.
- Mauss, Marcel (1996). *Esej o daru in drugi spisi. Uvod v delo Marcela Maussa*. Ljubljana: ŠKUC in Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 314 str.
- McGuigan, Jim (1993). *Cultural populism*. London, New York: Routledge, 290 str.
- Miller, Daniel (1987). *Material Culture and Mass Consumption*. Oxford, New York: Blackwell 240 str.
- Miller, Daniel (1994). Artefacts and the Meanig of Things. V: Tim Ingold (ur.), *Companion Encyclopedia of Anthropology*. London, New York: Routledge, str. 396–419.
- Minnich, Robert G. (1993). *Socialni antropolog o Slovencih: zbornik socialnoantropoloških besedil*. Kanalska dolina: Slovenski raziskovalni inštitut – SLORI, Ljubljana: Amalietti, 139 str.
- Močnik, Rastko (1984). Spremna beseda. V: Michel Foucault, *Nadzorovanje in kaznovanje: nastanek zapora*. Ljubljana: Delavska enotnost, str. 307–324.
- Močnik, Rastko (1990). Studia humanitatis danes. V: Roland Barthes, *Retorika Starih / Elementi semiologije*. Ljubljana: ŠKUC in Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, str. 211–238.
- Nietzsche, Friedrich (1988). *Onstran dobrega in zlega: predigra k filozofiji prihodnosti / H genealogiji morale: polemični spis*. Ljubljana: Slovenska matica, 401 str.
- Ohnuki-Tierney, Emiko (1993). *Rice as Self: Japanese Identities Through Time*. Princeton, N. J.: Princeton University Press, 184 str.
- Said, Edward W. (1996). *Orientalizem: zahodnjaški pogledi na Orient*. Ljubljana: ISH, 457 str.
- Saussure, Ferdinand de (1997). *Predavanja iz splošnega jezikoslovja*. Ljubljana: ISH, 304 str.
- Scholliers, Peter (2001). Meals, Food Naratives, and Sentiments of Belonging in Past and Present. V: Peter Scholliers (ur.), *Food, Drink and Identity in Europe Since the Middle Ages*. Oxford: Berg, str. 3–23.

Stankovič, Peter (1999). Rokerji s konca tisočletja. V: Peter Stankovič, Gregor Tomc in Mitja Velikonja (ur.), *Urbana plemena. Subkulture v Sloveniji v devetdesetih*. Ljubljana: Študentska založba, str. 43–52.

Stankovič, Peter (2005). Burek? Ja, bitte! *Dnevnik, Zelena pika*, 14, str. 36–37 (http://www.fdv-kulturologija.si/kulturologija_kolumna.htm#Burek).

Stariha, Gorazd (2006). »Dvigam to čašo za bratstvo in enotnost naših narodov«. *Zgodovina za vse*, 13, 2, str. 83–114.

Šurk, Barbara (2005). Mahmud Ahmadinžad. *Delo, Sobotna priloga*, 2. 7. 2005, str. 3.

Tivadar, Blanka (1998). *Hrana kot simbolna potrošnja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 103 str.

Tivadar, Blanka (2006). Elektronsko pismo, 4. 7. 2006.

Toš, Niko in Malnar, Brina (2002). Stališča o zdravju in zdravstvu: analiza rezultatov raziskav iz obdobja 1994–2001. V: Niko Toš in Brina Malnar (ur.), *Družbeni vidiki zdravja*. Ljubljana: FDV, IDV, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, str. 87–161.

Sobal, Jeffery (1999). Sociological Analysis of the Stigmatisation of Obesity. V: Lauren Williams in John Germov (ur.), *A Sociology of Food and Nutrition: The Social Appetite*. South Melbourne: Oxford University Press, str. 187–204

Todorova, Marija Nikolaeva (2001). *Imaginarij Balkana*. Ljubljana: Inštitut za civilizacijo in kulturo, 401 str.

Vogrinc, Jože (1998). Raymond Williams in navadna kultura: spremna beseda. V: Raymond Williams, *Navadna kultura: izbrani spisi*. Ljubljana: ISH Fakulteta za podiplomski humanistični študij, SH Zavod za založniško dejavnost, str. 289–303.

Vogrinc, Jože (2007). Pisni komentarji k doktorski nalogi, junij 2007.

Weedon, Chris (1987). *Feminist Practice and Poststructuralist Theory*. Oxford, New York: Basil Blackwell, 187 str.

White, Kevin (2002). *An Introduction to the Sociology of Health and Illness*. London: Sage Publications, 196 str.

Williams, Lauren in Germov, John (1999). *The Thin Ideal: Women, Food, and Dieting*. V: Lauren Williams in John Germov (ur.), *A Sociology of Food and Nutrition: The Social Appetite*. South Melbourne (Victoria): Oxford University Press, str. 205–227.

Williams, Raymond (1998). *Navadna kultura: izbrani spisi*. Ljubljana: ISH Fakulteta za podiplomski humanistični študij, SH Zavod za založniško dejavnost, 314 str.

Wittgenstein, Ludwig (1980). *Filozofska iztraživanja*. Beograd: Nolit, 257 str.

Bureksummary¹⁰¹

Burek? The burek – a pie made of pastry dough filled with various fillings, well-known in the Balkans, Turkey (bürek) and also in the Near East by other names – probably arrived in Slovenia in the nineteen sixties. Slovenia, industrially the most ambitious of the republics of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia (SFRY), needed a workforce. And with that workforce – immigrants from the former republics of the SFRY – came the burek. To paraphrase Max Frisch: We called for a workforce and we got bureks!¹⁰²

But the burek – an important nutritional element of various ethnic groups (primarily Bosnians) – would probably have remained unknown to the majority of Slovenes if not for the appearance in the sixties of “foreign” burek stands (run by Albanians from the former Yugoslav republic of Macedonia) in various Slovene towns with high concentrations of immigrants or soldiers.

However, this street burek remained almost exclusively immigrant food right up to the eighties. But from the moment that Slovene mouths first bit into the burek, the story of the burek very quickly became more complicated, richer, meatier. In the second half of the eighties the burek reached the podium, at least in the larger Slovene towns, and perhaps even became the winner of the fast-food sweepstakes. By the end of the eighties some “Slovene” bakeries were beginning to make bureks, and this trend has increased to the present day. According to a technician at Pekarna Pečjak – the “Slovene” baked goods firm which sells the second highest number of bureks in Slovenia after the Žito food service chain – the burek is becoming “item number one” (telephone conversation, 2006). In the mid-nineties the burek entered the Slovene nutritional mainstream. It is garnering a place among the leaders both in terms of quantitative growth and expansion into new areas and institutions. It has begun to be served in the Slovene army, it can be found in Slovene schools, at numerous parties both formal and informal, at shows, on some flights of the Slovene national airline and on and on. Which of course does not mean that doors everywhere are open to the burek, much less wide open.

¹⁰¹ Translation/prevod: Peter Altshul.

¹⁰² Originally: “We called for a workforce, but we got human beings!”

But the subject of the analysis is not the burek itself, the subject of analysis is...

The burek and the meta-burek

“When I came to Slovenia we only ate bureks at home. It was just food, good food like all the rest and cheap at that, but that’s all. Who cared back then if it was greasy, and that we [immigrants] brought it up to Slovenia. I figure most Slovenes had never even heard of a burek. Well, there were some Albanians who baked and sold them. Yeah, and Slovenes too, mainly kids, and partiers at night, who wanted something hot and cheap to eat. And of course we [immigrants] made them and ate them at home. But they were just bureks without all the graffiti, songs, jokes and gags which happened later. Now it’s a big deal...”¹⁰³

Here, that is at the very beginning, I will leave behind forever that apparently innocent time, free of the symbolic, the time when the concept of the burek was not yet laden with meanings, encumbered with mythologies, poisoned by ideologies, constructed by discourse.

Today things are, well, different. You can still get, at least in my opinion, a relatively cheap and good burek. But since the time when it lost its innocence, that cheap and good burek has entered the hermetic house of Sloveneness, the central Slovene house of culture, the Cankarjev dom Cultural and Congress Center, and has not remained unnoticed even by such cultural illiterates as nutritionists. Its range and recognition have even spawned ideas such as placing the “pizza burek” – an authentic Slovene product that unites new and old Europe, West and East – on the European coat of arms and flag.¹⁰⁴ During this time we have given the burek so many meanings that it often seems as if no one knows what it is anymore. Health food or junk food? Foreign or Slovene? Worthless fast food or trustworthy traditional food?

¹⁰³ I will reveal the identity of the source of this statement at the end of the article.

¹⁰⁴ The source of this idea, Dan Podjed, my former schoolmate at the Department of Ethnology and Cultural Anthropology, thinks that the stars in the flag of Europe should be replaced by slices of pizza burek. The pizza burek as a symbol of the united Europe: “old” Western Europe (pizza) and “new” Eastern Europe (burek). He claims it is a “great idea” which for the moment however “receives currency only in pub debates” (telephone conversation, 2007).

Cool or crap? Slovene food or non-Slovene food? Something to be condemned and excluded, or honored and glorified? Patrician food or plebian food? Urban cuisine or country pie? “The shit” or just shit? Something to get rid of and forget, or something to put on the coat of arms and the flag?

Something mysterious, metaphysical even, has found its way into the often trivial, bizarre burek. Spelled backwards it reads kerub, the Slovene word for cherub, as many have noticed. Of course, you wouldn’t get agreement on our mysterious relation to cherubs, either.¹⁰⁵ But who would expect to?

Perhaps it is that unclear entity which hides behind the word truth. That uncertain thing which Friedrich Nietzsche so often sought and always answered in the same manner: what is truth, if not illusion.¹⁰⁶ But in this text we will not put truth into words. We will avoid it, reject it, renounce it by turning to less metaphysical absolute truths. Truths about unhealthiness, Balkanness, plebianism, foreignness and so on which move the burek from the realm of self-evident materiality, a primary need, something to stuff yourself with, into the realm of culture. Truths that unlike common, eternal, unchangeable, self-evident truths, have to constantly struggle for their existence. Truths that can be changed, erased, supplanted by other truths at any moment. Truths that are true mainly through their consequences.

In this analysis therefore, the burek is always the meta-burek. It is greasy, Balkan, Slovene, non-Slovene, the greatest, eastern, the best, shit, oriental, unhealthy, plebian, Yugoslav, junk, a cherub. It is never a completely pure, innocent,

¹⁰⁵ On various interpretations of the relation between burek and cherub see e.g. the text (in Slovene) under the heading “burek” in Razvezani jezik (“Twisted Tongue”) – the “free dictionary of living Slovene” (<http://razvezanijezik.org/?page=burek>).

¹⁰⁶ This is one of Nietzsche’s leitmotifs, which appears quite frequently, of course using different words, in numerous texts. For instance: “Actually, why do we even assume that ‘true’ and ‘false’ are intrinsically opposed? Isn’t it enough to assume that there are levels of appearance and, as it were, lighter and darker shades and tones of appearance – different *valeurs* [values], to use the language of painters? Why shouldn’t the world *that is relevant to us* – be a fiction? And if someone asks: ‘But doesn’t fiction belong with an author?’ – couldn’t we shoot back: ‘*Why?* Doesn’t this ‘belonging’ belong, perhaps, to fiction as well.’” (Nietzsche 2002: 35)

unconditioned burek. And it is this more than just a burek – this meta-burek,¹⁰⁷ in order to avoid misunderstandings – which is the main and in fact the only subject of my analysis.

The meta-burek and discourse

The meta-burek unfortunately requires some sort of theoretical treatment in order to define it precisely; as such it demands, of course, science.

The first difficulty appears very quickly. The meta-burek appears, expresses itself, and manifests in very different forms. The cool and crap burek exist in both language and in material practice. We can exalt it and scorn it in both word and action. If we take it a step farther, we notice that the meta-burek is found in audio images (e.g. the cult song by Slovene rapper Ali En “Sirni & mesni”¹⁰⁸ (Cheese and Meat ^[burek])), visual images (the same song is listed on the cover of his CD titled “Leva scena” (The Left(ist) Scene) or a photograph of a burek in Ali En’s hand published in Mladina magazine), as well as the direct enjoyment of that particular burek, which can also be understood as a sort of physical image (the same burek – and not a Slovene sausage – in Ali En’s hand, thus not from a photograph but standing in front of the burek stand on Miklošičeva street late at night on a gloomy day). So we can talk about spoken (in the above case sung, but it can also be used as a curse, chatted about, theorized about), written, photographed and otherwise visually imaged, nutritional and probably other meta-bureks. As Roland Barthes would say (1969: 151), they are “different systems, depending on substance, which function in communication”. Of course, these systems can be defined and broken down differently.

We could talk about systems of objects, images and behavior. And this trinity can be reduced to a duality or expanded to a higher number of components, in very different ways. For instance, a system of objects could be understood and classified

¹⁰⁷ In this article I shall attempt to maintain the analytical distinction between the “meta-burek” and the unconditioned burek. Except in cases where this distinction is excessively blurred or unclear, I will use the analytically foggy concept of “burek”.

¹⁰⁸ “Sirni & mesni” is probably the best-known song on the Leva scena album, which was put out in 1994. Cheese and meat are by far the most popular burek fillings in Slovenia, followed by the above mentioned hybrid pizza burek.

as a system of practices on one hand and a system of images on the other. We could perform the same reduction with a system of images or practices, or expand them through new divisions.

One can speak of linguistic and non-linguistic semiotic systems. The latter would include bodily or, more clearly, physical systems of representation, such as body language and signals, dance, that which Pierre Bourdieu called “body hexis” (1999), and on the other hand a large number of heterogeneous forms of representation, such as painting, sculpture, photography, music, film and so on. And after all of this organizing we still couldn’t say that the analysis is finished, this love of order would not eliminate the need for further study, work which it would seem has no end.

The issue is further complicated when we put individual examples, manifestations of the meta-burek, under the microscope. That is, one manifestation, one text, to use the semiotic term, can combine several semiotic systems. It is, as Adam Jaworski and Nikolas Coupland (1999: 7) would say, “multimodal”. A hypothetical television advertisement for bureks would probably contain both spoken and written language, still and moving images, live acting and computer-generated images, music and more. But actually we don’t have to search for examples in the hypothetical world.

The real world further complicates the issue. In the case of this enticing photograph¹⁰⁹ we are undoubtedly talking about a very complex system in which various substances and various languages are operating or at least present. And very different, complex, and not always clear relationships are formed between them. The basic medium, if we can even speak of a basic medium, through which this manifestation of the meta-burek is accessible, is photography. We could therefore speak of the language of photography. Then, intrinsically or extrinsically to that, depending on how we break the image down, there is linguistic language (the word “art”, and the word “burek” on the windowpane in the background) and the language of objects (the word “ART” written in burek or using the substance of burek and not in red block letters in the small print font Lucida sans unicode or with a Slovene sausage, the kebab in the right-hand corner and other objects). These two languages together, the word “art” written using the substance of a burek, create a new, let’s say, hmm, completely infelicitous, artistic language. And this artistic language is in no way reducible to the language of photography. It is structured differently, it has different rules ... But I should end this game of detection and dissection of the multisubstantiality, multimodality and multi-linguisticity of the meta-burek, as it has done its job: it has brought us to the first serious question in this project:

Is it even possible to include, embrace, think about all of this heterogeneous material with its extremely different forms of expression, these different substances, linguistic systems, this multimodality?

We shall resolve this difficulty using the concept of *discourse*. In the sense of a certain discourse, for instance the discourse of selling a burek, the difference between linguistic action (ordering a burek) and physical action (eating the burek) is unimportant. Both are statements, both linguistic and physical, extralinguistic actions, they are discursive – sensible within a certain discourse. As Ernesto Laclau and Chantal Mouffe point out (1990: 100), these actions have something in common which enables their correlation. And this is the fact that both of them comprise the entire procedure – the sale of a burek. The statement is (or can be) both a linguistic

¹⁰⁹ The photographer is Borut Peterlin. It was published under the heading “Piera Ravnikar, Program Director” in the weekly magazine Mladina (Sept. 16, 2006, p. 63).

or non-linguistic action, and a practice as a representation of very different apparent, substantive forms.

But with this we still have not entirely answered the question. Let's go back for a moment to the enticing photograph. In the sense of some artistic discourse, some artistic language, the burek is (just) speech or a speech act, to use Ferdinand de Saussure's (1998) conceptual dichotomy language/speech. The burek is therefore just one of the elements within the numerous variations and combinations of the artistic language, just one of the elements of a certain syntagm. Of course it could also be the other way around, in the sense of a certain burek of discourse, if we can even speak of such a discourse, then the speech act is a specific artistic form. The artistic form is just one of the variations within the burek of language.

We might say more about *statements*, the elementary units of discourse. The concept of statement was not selected lightly. It leads us to Foucault's masterpiece, to archeology, with which, to put it mildly, my humble program has very little in common. Why statement then? The statement – the elementary unit of discourse – has the status of a unique event. A statement, according to Foucault (2002: 31), from whom I have – it must be said – very superficially, freely and probably also heretically borrowed the concept,¹¹⁰ is “is always an event that neither the language (*langue*) nor the meaning can quite exhaust”. A statement therefore can never be directly, without residuals, reducible to signifier, sign, meaning and other

¹¹⁰ Foucault defines the concept of statement very comprehensively in “The Archaeology of Knowledge” (2002). If in my case as I have already mentioned I freely interpret the concept primarily to underscore the uniqueness of the event, the irreducibility of statements, in Foucault's case it is an extensive and quite complex program which is perhaps best described in this part of the text: “To describe a group of statements not as the closed, plethoric totality of a meaning, but as incomplete, fragmented figure; to describe a group of statements not with reference to the interiority of an intention, a thought, or a subject, but in accordance with the dispersion of an exteriority; to describe a group of statements, in order to rediscover not the moment or the trace of their origin, but the specific forms of an accumulation, is certainly not to uncover an interpretation, to discover a foundation, or to free constituent acts; nor is it to decide on a rationality, or to embrace a teleology. It is to establish what I am quite willing to call a *positivity*.” (Foucault 2002: 141)

structuralist categories.¹¹¹ This direct reducibility is eliminated precisely by its always also being an event. An event simply means that it appears. We are speaking of an event that “is neither substance nor accident, neither quality nor process; an event is not of the class of bodies”. And although, as Foucault continues (1991: 19), “it is not in any way non-material; it always has effect, the effect is on the material level; it has its place and exists in the relation, coexistence, diffusion, division, accumulation, and selection of material elements; it is not an action or a property of a body”.

Events and statements thus proceed with a certain kind of regularity, and create threads that become entwined in certain types of repetition, remain and at the same time are changed through repetition, form networks etc. A statement is certainly a strange event, “because, like every event, it is unique, yet subject to repetition, transformation, and reactivation” (Foucault 2002: 31). It is also a strange event “because it is linked not only to the situations that provoke it, and to the consequences that it gives rise to, but at the same time, and in accordance with a quite different modality, to the statements that precede and follow it” (Foucault 2002: 31).

Let’s look at two completely different examples of tracking, of the referentiality of statements. We’ll start with the phrase “we love Jurek more than burek”, which commemorated Slovene skier Jure Franko’s silver medal at the Olympic Games in Sarajevo in 1984, and invoke the phraseme “you’re a burek”, which is used to express incompetence in the Slovene language. In an entertainment supplement to a Slovene daily, the coach of the Slovene Alpine Skiing team Tone Vogrinec, in his response to criticisms for the lack of success of the national team in Vail, concluded with a highly original declaration of his relationship with top skier Jure Košir (of course these are not his words, but those of the writer of the article, a professional troublemaker): “I admit that I love Jurek more than burek. Anyone who

¹¹¹ When using the word structuralism I will restrict myself to French structuralism, based on the structural linguistics of Ferdinand de Saussure, with the central hypothesis that the basic structure in which humans are enmeshed is language. This is therefore a narrow variant of the general broader concept of structuralism.

thinks Jurek is a burek is a burek.”¹¹² And another example of the referentiality of statements: The reduction and use of healthier fats by the Dino burek chain was a statement that preceded and followed other similar statements. Before they did this it had been done, of course not in an identical manner, by Pekarna Pečjak and many other burek producers, and many others have done it in different ways since.¹¹³

Every statement is therefore at the same time both unique and referential. This implies that the repetition carries the same weight as the original. The great names and events in the history of the burek, at least at this first level of analysis, have to be treated without privilege, equal to all the others. This indifference to station or in other words leveling of statements also constitutes a lack of concern for the traditional hierarchy of disciplines. Appearing at the same level in the set of statements are popular music written in honor of the burek, serious nutritional science, which more touches on the burek rather than giving it serious treatment, science-fiction, which uses it to enrich its stories, manufacturing and selling bureks, which are not sets which are independent of discourse, and high-school slang, which would be much poorer without the burek.¹¹⁴ But as Foucault (1980: 114) says, “It’s not a matter of locating everything on one level, that of the event, but of realizing that there are actually a whole order of levels of different types of events differing in amplitude, chronological breadth, and capacity to produce effects”

Through listing these examples we touch on something else. The meta-burek thus manifests in a sort of burek of statements. But what is a burek statement? A burek statement is a statement that includes a burek from various substantive

¹¹² The author of the statement chose the name Buldožer, and the statement was published in an article titled “Biathletes Training in a Freezer” in *Večer* (17 Feb. 1999, p. 42).

¹¹³ I collected these statements in numerous telephone conversations that I had in 2005 and 2006 with employees at different companies that produce bureks.

¹¹⁴ All of the examples given here are based in reality, and are not fabricated. I will list only those that have not been referred to above only using one example, in order not to further weigh down the text. Serious nutritional science: Hojs, Ana (1998). *Energijska gostota hitre hrane* (The Energy Density of Fast Food). *Zdravstveno varstvo*, 37, pp. 47–50. Science-fiction: Remec, Miha (1985). *Mana* (Manna). *Časovni zapiski časnika Jurija Jereba*. Ljubljana: Tehniška založba Slovenije. High-school slang: the expression “too have enough (money) for a burek”.

systems. But a distinction quickly arises between them. On one hand we have statements in which the burek is (merely) a signifier of something else, i.e. stands for something else. For instance in the phraseme “to be a burek” it signifies i.e. connotes a feeble, mentally challenged being, some sort of incompetent. We could call these indirect burek statements, i.e. statements in which the burek clearly signifies something, unproblematically and generously lending its name to ideas, concepts, thoughts etc. On the other hand we have statements that refer to the burek more directly. These are statements in which the burek does not signify – at least not clearly – anything but itself. An example of a direct burek statement? How about Ali En’s rap song “Sirni & mesni”:

Burek (8 x)

I got a friend, his name is Frank, to eat a burek he robbed a bank,
But hey Frank, how does that help you, in prison you get dry bread and moldy stew.
What’cha gonna do when the burek is gone, the cold is sticking to your bones,
Think about it, use your head, get out quick and grab that bread.

Burek (8 x)

Burek, burek, it keeps your belly from cold and strife,
And sometimes you need strength to protect your wife.
When the postman turned away from our door, he saw our neighbor and said what the hell,
These guys are strong, these guys are wild, they don’t eat no other food, but meaty cheesy
burek

Burek (8 x) (...)

Of course this division into indirect and direct burek statements is questionable and problematic for several reasons. Even the so-called direct burek statement signifies, or more precisely connotes, something else. In Ali En’s hit, the burek connotes something cool, all right, satisfying, powerful and probably even healthy. Semanticising thus seems to be unavoidable. For instance according to Barthes (1969: 162), “as soon as we have a society, every use is changed into a sign for that use”. Thus the use of a burek is to fill your stomach, and that use cannot be separated from a sign for food (which is most clearly expressed in the phrase “you don’t have enough (money) for a burek”, which is a substitute or complementary version of the phraseme “you don’t have enough for bread”, bread of course being a sign for food). We could of course go on from here. The use of a burek is to fill your belly in a hurry, and this use cannot be separated from a sign for fast food. The use of a burek is to fill your belly when everything else is closed, and this use cannot be separated from a sign for food for night-owls etc. etc. etc.

Such a division is also problematic because the line between direct and indirect statements is often hard to determine. For instance in the example of the photo of the burek shaped to form the word “ART” we actually can’t say whether it is a direct or indirect statement, or we can say that it’s both. It depends on the language, the substance which we put under the burekological microscope.

We thus use statements, the units of discourse that have substance, support, place and date, to indicate the presence of discourse in an event. A statement is therefore a discursive event. As Foucault (2002: 28) says, “We must be ready to receive every moment of discourse in its sudden irruption.”

But we also have to understand that making statements is only one of the formulations of presentation in discourse. Discourse, as Foucault (2001: 37) says, is a sum of hypotheses, a sum of ethical choices, institutional rules, models of learning etc., as well as a sum of statements, i.e. discursive events. Thus it is clearly insufficient, if not actually wrong, to define discourse solely on the basis of a codified system of making statements. A statement, says Foucault (2002: 117), “is not an ideal form that can be actualized in any body, at any time, in any circumstances, and in any material conditions”. A statement therefore appears, is articulated and corrected within objective possibilities. It is not therefore a manifestation of discourses that are independent of the objective world, but a discursive manifestation adjusted to an objective, non-discursive space.

Our analysis of the meta-burek thus poses the question of the relationship of statements to the non-discursive, raises the issue of the understanding and analysis of practices, representations and objects that are not completely ascertainable through the analysis of statements. But at this point in the analysis it is particularly important to recognize the existence of the discursive in statements, regardless of how and how much some statement is subordinate to any non-discursive, objective space. We should perhaps approach this under a different title.

The meta-burek and the (non-)discursive

Such a tactic – surrendering the meta-burek to the fearsome autonomy of discourse – presents us with an unpleasant question. Hmm, what does the meta-burek have in

common with the burek? The pristine, uncorrupted, unconditioned burek, which exists independently of the meta-burek?

Discourses produce their own discursive objects, which never coincide with unconditioned objects. The burek statement is not the same thing as an unconditioned burek and is also not just an extension of it. The graffito “burek, nein danke!” – probably the best-known Slovene graffito, which appeared during the time of Slovene rise to independence – is not the same as the unconditioned burek which is being baked and sold just a few streets away by an Albanian from Macedonia. The statement and the unconditioned burek are from such a perspective radically heterogeneous; an impassable rift appears between the discursive and the non-discursive.

But at the same time the discursive and the non-discursive are continuously mixed, if we but want to see them from a mixed perspective. Thus nationalist discourse can appear once as a linguistic representation on a city wall (for instance the graffito “burek, nein danke!”), and at another time as an element for the justification of the institutional practice of excluding the burek (for instance the argument by an event organizer that French canapés should be served instead of bureks), or as a (re)interpretation of these practices (for instance, when the burek surprisingly and unexpectedly shows up at a formal event at Cankarjev dom and elicits similar and other responses).¹¹⁵ Therefore between discursive and non-discursive elements there is, as Foucault (1980:195) says, “a sort of interplay of shifts of positions and modifications of function which can also vary very widely”. In other words, the production of discourse is unavoidably founded on institutional and other non-discursive, objective bases. It is strengthened and introduced by a whole system of activities, practices, fields, institutions etc. (education, production,

¹¹⁵ This example, like all of the examples used in the paper, is of course not made up. When in 2003 bureks were served at Cankarjev dom at an exhibition upon the centennial of Slovene graphic artist and painter Nikolaj Pirnat – of course much smaller, therefore more chic and fancy than those served at Slovene burek stands and shops – there were a lot of comments among the public as to their appropriateness (telephone conversation with Ksenija Berk, 2005).

consumption, legislation), which are activated, understand themselves and react differently in different situations.

Following Foucault, we shall call this set of discursive and non-discursive elements an apparatus (*dispositif*).¹¹⁶ I thus wish to define, using the concept of the apparatus, the nature of the connections that exist between these heterogeneous, discursive and non-discursive elements. In other words, I also want to define, describe, and embrace an objective field which permits the production of statements – the operation of the discursive.

But even with this we have still not answered the question posed above. What does the meta-burek have in common with the unconditioned burek? In the burek apparatus we find numerous – certainly in my analysis an appalling majority – situations, events and statements in which no trace of the unconditioned burek can be found.

In order to draw out the concept of the unconditioned burek we must include in the concept of the apparatus the dimension of genesis. The apparatus, according to Foucault (1980: 195), is “a perpetual process of *strategic elaboration*”. We should perhaps better speak of a process of discursive elaboration, or discursive augmentation. Discursive elaboration in which a 0 (zero) point appears, some (pre)discursive condition of the burek apparatus, some not yet discursive burek apparatus, which enables or establishes the burek apparatus. We can find this in the statement at the beginning of the chapter “The burek and the meta-burek”, but in order to save the reader the trouble of turning the pages, we’ll repeat it.

In the rhythm of urban life the burek stands of foreign burek producers and sellers were places where people could quickly satisfy their hunger with an unconditioned burek, supplement their lunches, make up for a long absence from home. This was done by certain groups of people, primarily those who did not have ready access to a home-cooked meal: high-school and college students, immigrants, workers, travelers and visitors, people in transit, people in a hurry. (In this paragraph

¹¹⁶ Foucault first used the concept of the apparatus in his book “Discipline and Punish. The Birth of the Prison” (1977 [1975]), in which he however did not give explicit conceptual definitions and limitations of the concept.

the past tense perhaps does not exclude other tenses, since all of the above also applies to the present.)

There is nothing in this situation that establishes the burek apparatus; we are dealing with the unconditioned burek and the material practice associated with it, the so-called primary need, that is, eating! This is historically and geographically determined and thus set in the rhythm of everyday life and individual and social reproduction.

The other types of practice that include the burek are discursive, labeled with meaning through this fundamental practice, and thus explainable in relation to it and with reference to it, of course not always directly. Why and how did the graffiti “burek, nein danke!” even appear? How did this nationalistic discourse bite into the unconditioned burek? Because the production and sale of the unconditioned burek is (was) in the suspect hands of immigrants, more precisely Albanians from Macedonia. And why did the burek become “greasy junk food”, as we often see the burek described in the newspaper, in everyday speech and elsewhere? Why was the dietetic, healthy lifestyle discourse of the unconditioned burek pulled out of the realm of primary need into the realm of the greasy and unhealthy? Since it was a very or even the most widespread fast food, the most visible and most accessible, whose production was among other things, as stated, in the hands of the suspect, less subject to dietary Big Brother hands of immigrants.

The apparatus is therefore defined by some a structure of heterogeneous elements, as well as by a certain type of genesis, or elaboration. In other words, the meta-burek is a genesis, a formation, it has a history. And in this genesis we cannot overlook the place of the unconditional burek. Put simply and banally, the unconditioned burek is not the meta-burek.

But what actually is the burek apparatus? We could describe it as a the sum or the genesis of various situations that enable the burek to be associated with various discourses and thus generates the meta-burek, which is manifested in statements.

We therefore find the burek apparatus in vary different places. It hides and struts about in kitchens, in the media, on the street, among immigrants and natives, in schools, in pop culture, among youth, in conscious or unconscious speech, in subcultures, in physical and symbolic space, in science, in tradition, on walls and on paper, in scientific and lay texts, among liberals and conservatives, in fiction and

non-fiction, in sound and solid media, among aficionados and disparagers, among you and us.

The burek apparatus is therefore a place which joins the objective, historical and discursive, a place which within the framework of objective, historical possibilities produces statements, activates discourse. In short, generates the meta-burek.

Of course we might ask how reasonable and necessary it is to differentiate the discursive and the non-discursive, or extradiscursive. The division into discursive and non-discursive, according to Laclau and Mouffe (2001: 90–91), means an acceptance of the classical division into an objective field, constituted without a discursive element, and discourse as a pure reflection of thought. But the more we analyze so-called non-discursive complexes (political interventions, technology, manufacturing organizations) the clearer it becomes that these are not systems conditioned by an objective force (God, Nature, Fate) and therefore have to be understood, say the authors in question, as discursive articulations.

It is not difficult to agree with this. Discourse undoubtedly, probably most visibly through institutions (regulations, laws), projects into non-discursive space and regulates it. For instance, this is how healthy lifestyle discourse affected the reduction of fat in the production and substance of bureks. The production of bureks is thus in no way a complex independent of discourse. But of course this does not mean that we have to reject the analytic distinction between discursive and non-discursive. Discourse in this case is primarily or solely an analytical tool and not a hallowed theoretical concept which we would want to raise to the level of an absolute.¹¹⁷

¹¹⁷ Because of this – owing to the avoidance of a clear definition of discourse, we also will not say that there is a dialectical process between the discursive and the non-discursive fields (institutions, practices, social structures and everything that we in fact place in the objective field), that discourse is also formed using non-discursive elements, and at the same time also has a reverse effect on these non-discursive elements. This would actually be the easiest way to alleviate the dualism, but at the same time it would strike deeply into the definition of discourse itself. This is in no way my wish or intention.

To return for a moment to the initial question of this subchapter, we can add that the concept of junk makes a case for and substantiates our analysis. It gives us a viewpoint focused on the exclusivity and uniqueness of an object, in our case the burek. Without drawing the objective field into analysis such a tactic – based on the uniqueness of an object – would seem strange, deficient or even wrong. Without the field of the objective – thus in the totalitarian regime of discourse – we would probably have to choose a discursive uniqueness as our starting point, and not the uniqueness of the object. In the dictatorship of discourse the concept of the uniqueness of the object could cost us our head.

To conclude, the meta-burek, at least in this analysis, is not constituted only by the weight of some (ungraspable?) discourse, but also in the non-discursive, objective field, in the framework of objective possibilities. The meta-burek is always associated with the unconditioned burek, although sometimes it seems as if the distance between the two could be measured in light years.

The meta-burek and the (im)material

The undogmatic concept of the apparatus indicates something further. Unlike general theories it proposes or even demands that we should begin with an analysis of the substance, and not from relatively a priori concepts, which the substance – whatever it may be – adds only by way of illustration.

But what in fact is the substance in our case? Substance? Substance in its most primary, grounded, material sense? Actually, the question of materiality would be more reasonably approached using a different, better-considered tactic and not through this strange word game. That is, if we include the field of objective possibilities in our analysis, then we quickly find ourselves faced with the problem of the materiality of the object of study. Adding objective possibilities to our analysis of the meta-burek also presents the question of materiality and the functional context of that materiality.

Here it would be first of all reasonable to delineate the distinction between the materiality of the unconditioned burek and that of the meta-burek.

Let's begin with the meta-burek. The materiality of the meta-burek? The meta-burek is not in the realm of the material, it does not belong to the world of

physical bodies, but in the realm of the universal, the world of ideas, concepts, thoughts, opinions, conceptions, theories. This of course does not mean that it is not embodied in sensible elements. It manifests in statements, as we have said. In order to treat a sequence of linguistic or non-linguistic elements as a statement, it needs to have material existence, or better, a material backing. A statement, according to Foucault (2002: 112), “is always given through some material medium, even if that medium is concealed, even if it is doomed to vanish as soon as it appears”

Of course statements about materiality have very different characteristics, and very different lifetimes, which can last for millennia (for instance the graffito “burek, nein danke!” which archeologists will uncover in a millennium or two when digging the foundations for a new national library) or just a few seconds, or less than a second (for instance the well-known phraseme “to be a burek” or the leading Slovene nationalist Zmago Jelinčič Esquire biting into a burek).¹¹⁸ In all of these examples it was actually stated, in one way or another materialized, and did not remain only in the sphere of ideas, thoughts, concepts, and conceptions. A statement is not, as we have said, “an ideal form that can be actualized in any body, at any time, in any circumstances, and in any material conditions” (Foucault 2002: 117).

However, in this subchapter what we are actually interested in is the materiality of the unconditioned burek. Unlike the meta-burek, sorry, unlike the materially conditioned manifestations of the meta-burek, it is much more self-evident. But precisely owing to this self-evidence, this unconditionedness, it presents a unique analytic and theoretical problem.

Objects exist as physical, concrete forms and at that level they are independent of any mental representations of them. In short, the unconditioned burek exists independently of the meta-burek. This quality is a crucial element to understanding the power and significance of objects in cultural formation. The reality, the physicality of material culture is not just a bridge or a bond between the mental and physical worlds, but also between the conscious and unconscious.

¹¹⁸ This bite, according to former journalist at Radio Študent Aida Kurtović (conversation, 2005), is actually supposed to have occurred. The statement generated an entertaining turn of events, for which unfortunately there is not enough space here.

Physicality, according to Daniel Miller (1987: 99), makes objects real and obvious but also causes them to be included in unconscious, unquestioning knowledge.

Objects are not words, and when we speak about the meaning of words, says Miller elsewhere (1994: 397), the main emphasis is more connected “with questions of ‘being’ rather than questions of ‘reference’”. In comparison with language, the physicality of artifacts is much more difficult to separate from the social context in which the function, and therefore also cause a unique academic problem.

Very freely put. However, in the conceptual framework of Miller’s (1987) central thoughts about material culture, this is not only the setting for social action, but an integral part of social action. This sets material culture in a process and relational position with respect to human subjects. It puts it in a position in which objects and their ability to form things support the development of the subject.¹¹⁹ Material culture is therefore culture, culture in the broadest sense, it is a process through which communities and individuals are socialized, establish themselves, constitute themselves.

But the materiality of the unconditioned burek does not end at this general level of materiality. In the case of the unconditioned burek (and in certain manifestations of the meta-burek) we have to deal with a special type of material culture, “embodied material culture” (Dietler 2005: 3), for a special type of material objects made to be immediately destroyed. Destroyed through eating, through the introduction of food into the human body. Owing to its close connection to the body, this specific material culture has additional symbolic and emotional significance in

¹¹⁹ The key word and idea of Miller’s monumental work “Material Culture and Mass Consumption” (1987) is “objectification”, and it is used to describe a series of processes in which objects are shown as constitutive elements in the formation of the subject. Objectification determines a type of dialectic relationship between subjects and objects, between people and things, and does not privilege the limits of personality, as they are understood in “the west”: “Objectification describes the inevitable process by which all expression, conscious or unconscious, social or individual, takes specific form. It is only through the giving of form that something can be conceived of. The term objectification, however, always implies that form is a part of a larger process of becoming.” (Miller 1987: 81)

the formation of personality. It is therefore also a material construction of personality, and not only in the figurative sense. In view of the fact that eating and drinking are acts that have to be repeated every day for biological survival, they occupy a very important place among the numerous routine practices that, as Pierre Bourdieu (2002) reminds us, serve to inculcate habitus – the system of bodily dispositions that structure our actions and unconsciously instill social roles and cultural categories, perceptions, identities and differentiation.

And this is not yet the full extent of this embodied material culture. Since the maintenance of these processes of consumption also requires the constant maintenance of production via manufacturing, cooking and other work, the close and deep-seated dialectic relationship between domestic and political economy is particularly visible in the realm of material culture. The consumption of embodied material culture forms the basic domain for negotiations, projections and constellations of power. Embodied material culture is thus a good example of what Marcel Mauss (2002: 11) called a “total social fact”.

But what does the materiality of the unconditioned burek – if it is so embodied – have to do with the meta-burek? We shall answer this question with a question, but before this question-answer we have to make a few assertions. It is important which kind of materiality and/or functional context appears in the realm of the discursive. Before that we would have to say that it is especially important what types of objects – material or non-material – appear in the realm of the discursive. To put it differently, the types of objects, or materiality if there is any, which have to be dealt with, matter to discourse. It matters to the meta-burek that the unconditioned burek is something that fills your belly. And that it is a belly-filler with a very specific place in the order of belly-fillers. So we can ask ourselves why for instance did nationalistic discourse take the burek closer to heart than e.g. čevapčiči¹²⁰ or the legendary Yugo? We can supplement the question through guesswork. If an

¹²⁰ As an interesting aside, during the process of Slovene independence (and therefore during the time that the doors were opened widest to nationalistic discourse) čevapčiči (small oblong ground beef patties popular in the Balkans) were renamed “lulčki” (weenies, i.e. little penises) in many shops. The new name for this dish, which Slovenes adopted through emigration from the Balkans, found its inspiration in form.

expression for a recognized object was chosen from the language of the former federal republic, for instance the pointed-toed shoes called “špičaki”, once very popular among immigrants and often a source of amusement to Slovenes – the analysis probably would not be repeated following the same coordinates, various new discourses would enter the story, old discourses would find a new place and meaning and we might be surprised by many other things.

Well, let’s be clear that these kinds of questions and guesswork will not burden us overmuch in this project. However, despite the apparent lack of importance of materiality in understanding the meta-burek, it is not or may not be neglected, at least in our analysis. In other words, it matters to the meta-burek whether a vehicle, a linguistic form or a belly-filler is hiding behind the unconditioned burek. And to take it further, what kind of belly-filler it is also matters to the meta-burek. Is it a belly-filler intended for all bellies, which some might avoid for instance because of its low price, or a belly-filler for people who solve their emotional problems by buying BMWs or gold-plated golf clubs?

In this analysis of the meta-burek the material features and extent of the unconditioned burek will also have a significant emphasis. We will not overlook or remain silent about the fact that the burek is also food, a belly-filler, and not just a symbolic medium, a tool in designation processes. And not just an important food for certain ethnic, peer etc. groups, but also a food which due to its popularity and visibility in the urban street milieu is also a signifier of fast food. A food which has guaranteed itself a place in the winning group in the Slovene late modern both in terms of quantitative growth and in terms of expansion into numerous new domains and institutions (for instance industrial production, consumption in schools, the military, at numerous formal and informal parties and events). It is therefore a food with all the material, functional and other contextual manifestations which a focus on the currently fashionable discursive might quickly overlook.

But lest we forget, the subject of our analysis is the meta-burek.

The meta-burek and discourse (Part II)

Let us therefore return to discourse, the force which destroys the obviousness of materiality, and look at the meta-burek more closely through a discursive, idealistic perspective.

Discourse, according to Laclau and Mouffe (1990: 101), tells us that each social configuration has a meaning. If a burek is eaten by leading Slovene nationalist Zmago Jelinčič Esquire or an immigrant from Bosnia, the physical act, the material practice is the same, but its meaning is different. But this example is perhaps not the best; let's find another. The same object, a cheese burek, is often referred to in Slovene professional and popular texts about healthy lifestyles as “greasy junk food,”¹²¹ while among immigrants from Bosnia and Herzegovina in Slovenia it's not even a burek, but a “sirnica” (sir = cheese). And what is essential to our project, it is nearly a holy object, as Bosnian pop musician Dino Merlin has explained in numerous interviews – he called his 2004 album Burek (and not Sirnica). The same object thus has different meanings within different discourses – i.e. within the healthy lifestyle and immigrant-ethnic conceptualizations. Of course the burek as an object (the unconditioned burek) exists independently of discursive articulation. Its existence in this analysis is not questioned. But it exists as greasy junk food and as holy object only within and/or because of various discourses. Or as Laclau and Mouffe (2001: 108) put it: “What is denied is not that such objects exist externally to thought, but the rather different assertion that they could constitute themselves as objects outside any discursive condition of emergence.” If we therefore pull on the thread from the preceding chapter, we can say that we do not live simply between objects and actions, but between objects and actions which have meanings.

Based on what we have stated in this subchapter we have approached the meaning of discourse. But discourse cannot be understood simply as sets of signs, chains of signifiers, mechanisms of designation. Discourse is of course composed of signs, “but what they do is more than use these signs to designate things” (Foucault 2002: 54). Discourse has to be understood as “practices that systematically form the objects of which they speak” (Foucault 2002: 54). Well, we could also restate, or actually simplify, Foucault's understanding of the constitutive roles of discourse.

¹²¹ Just one example: In the daily newspaper Delo, in an article with the headline “For the Health and Satisfaction of our Young Hopes” (author Diana Zajc) she gives advice to young people: “In order to acquire all of these characteristics exercise is very important, as is correct nutrition (you have to eat healthy food, and avoid fried meats, chips, bureks and other greasy and sweet junk foods...” (4 Nov. 2000)

Thus we could say that the formation of meanings is also or primarily an act of constitution. At any rate, the essential point for the analysis of the meta-burek is that we recognize the constitutive role of discourse and conceptualizations.¹²² Things therefore obtain meanings and become objects of knowledge only within discourse. The burek as greasy junk food exists only within healthy lifestyle discourse. A discourse which tells us what is healthy and what is unhealthy, a discourse which tells us how to handle greasy, high-calorie food. From a strictly discursive perspective therefore, nothing has meaning outside of discourse. Discourse, according to Foucault (1991: 18), “has to be construed as violence with which we afflict things”.

The discourses we are speaking about thus do not reflect some “natural” essence of things, but simply *construct* them. Things however are actually always accessible to us through various discourses. These discourses form things and translate them into what are for us meaningful units. This constructivist, antiessentialist hypothesis requires that we understand the meta-burek as, well, as the sparrows are chirping on the roof, as a construct.

&

¹²² We restrict ourselves to just one of Foucault’s analyses of the objects of knowledge which reveal the constitutive role of discourse. What we refer to today as homosexual behavior has probably existed from time immemorial. But the category of homosexual as a special form of sexual identity or social subject appeared, as Foucault (1990) pointed out, only within medical, psychiatric, legal and moral discourse in the late 19th century, with the appearance of theories of sexual perversion. Outside of specific discourses, thus outside of the formation of certain behaviors, outside of certain discursive practices, regulations, disciplinary techniques (of particular societies and particular times) the homosexual could not appear as a specific type of social subject. Thus the objects of knowledge, as Foucault showed in the examples of insanity, punishment, crime, disease, homosexuality etc., exist only within certain discursive formations.

From here it is not far to Foucault’s understanding or, better stated, analysis of history. In opposition to historical continuity, at least in the subjects he studied, he inserted fissures, ruptures, discontinuities from period to period, from one discursive formation to the next.

This discursive conceptualization of the meta-burek is contrary to the conceptualization of the subject as an autonomic creator, an authentic source of meaning (and action). Knowledge or meaning form discourse, and not the subjects which operate within the discourse. As the structuralists would loosely put it, we don't speak language; language speaks us. From such a perspective the subject is formed within discourse, it is subordinated to its rules, and is therefore dependent upon discourse. The subject is therefore always, like the object, a discursive subject. Put slightly differently, discourse forms only those subject positions through which it becomes reasonable and effective.

But this does not mean that we have to erase the subject from the analysis of the meta-burek. Subjects can, at least it seems so in the case of the meta-burek, produce a certain meaning, but that meaning is always formed within rules, in relation to some discourse, some truth. Therefore within discourse we can create and form meanings in different directions. We can bake a "low-fat cheese burek"¹²³ and not even put it in our mouth, or eat the greasiest burek and make jokes at the expense of sponsored healthy lifestyle discourse. We are thus not (necessarily) passive elements or even products of discursive production. Within discourse, or at least within some discourse, we are given consciousness and creativity. This of course does not mean that every individual in a certain period will become the subjects of a certain discourse and thus become the objects of its knowledge.

If for the purposes of the analysis of the meta-burek we therefore adapt and extenuate the above structuralist motto, while we can most accurately articulate the subject's signifying power by paraphrasing a famous saying of Karl Marx: "People give things meanings, but not in circumstances chosen by themselves."¹²⁴

¹²³ The recipe, contributed by Staša Grom, can be found on the web site Maxximum Portal, which "is intended to disseminate knowledge about sports and healthy nutrition, fitness and bodybuilding" and whose slogan is "dedicated to a fit philosophy" (<http://www.maxximum-portal.com/sport/313.html>). A slice of low-fat cheese burek with 329.5 calories contains 32.5 g protein, 34.1 g carbohydrates and 6.4 g fat. Pedantic and healthy, isn't it?

¹²⁴ In the original: "Men make their own history, but they do not make it just as they please; they do not make it under circumstances chosen by themselves..." To which we should add the continuation of these monumental and vividly formulated thoughts: "...but under circumstances directly encountered, given and transmitted from the past. The tradition of all the dead generations weighs like a nightmare on the brain of the living." (Marx 1967: 10)

Thus to a certain extent I am trying to understand the meta-burek as a dynamic exchange between individual authors and individual discourses. Everyone who writes, thinks, talks, sings about, takes photographs of and represents bureks has to take a certain position vis-à-vis the burek. Every subject which makes a statement about a burek does so in a unique and singular manner. None of this occurs in the abstract. Each statement refers and invokes a certain, antecedent discourse, a certain regime of self-evidence, knowledge, truth. And in addition, each statement about a burek connects to other statements, audiences, institutions and of course the meta-burek itself.

The meta-burek and discourse (Part III)

We have therefore left discourse, the central force of the construction of the meta-burek, to this complex business of signifying. But signifying, as Humpty Dumpty wisely teaches Alice (in Wonderland), is never a neutral act.

“‘When *I* use a word,’ Humpty Dumpty said in rather a scornful tone, ‘it means just what I choose it to mean – neither more nor less.’

‘The question is,’ said Alice, ‘whether *you* can make words mean different things.’

‘The question is,’ said Humpty Dumpty, ‘which is to be master – that’s all.’” (Carroll 1993: 151)

Meanings and discourse are therefore, as Humpty Dumpty clearly explains, intimately and indivisibly associated with power. But, as Foucault (1991: 4) says, “discourse is not simply that which translates battles or systems of domination, but we fight for it and through it, it is the power which we wish to appropriate”. It is therefore directly a place of and a mechanism of power.

At the level of internal organization, the functioning of discourse first appears as a system of separation. The numerous procedures of separation include prohibition, limitation, differentiation and exclusion, which refer to both objects such as manner and conditions of speech and communication, as well as the subjects which are responsible for them.

As Mladen Dolar (1991: XVI) states, we have to understand discourse “as something internally fractured” and constantly watch while they are forced to eliminate or reject in order to establish themselves. Understanding discourse also

requires the vitalization of non-events, thus not just analysis of what is stated, but also analysis of what is not stated, or as (1991: XVII) says, “not just measuring the weight of the statements, but the weight of the silence”. For instance, a look at Slovene cookbooks tells us of a heavy silence and about strict discourses that do not allow cookbooks connected in any way with things Slovene to mention the burek.¹²⁵

Exclusion is not the only thing that discourse does. For analysis it is most likely the most problematic and at the same time the most obvious thing, and directly implies that discourse cannot be understood without an analysis of power. Discourse, according to Foucault (1991: 4), “appears to be something superficial, but the prohibitions that it articulates very soon and very quickly reveal its connection to will and power”.

The meta-burek thus has to be understood as formed by all of the statements that mentioned, described, classified, judged, or connected it with other objects. And also – although much more difficult to define – by the statements that did not do so, but which we could expect that they will do so, and by all of the unstated, the silences which in one way or another surround the burek.

We have said that discourse has a unique power to define, to constitute the objects of knowledge. And we have said that it has the sinister power to erase and exclude. Discourse expands, introduces, reinforces and establishes certain meanings and at the same time rejects, silences, and erases other meanings, knowledge and truths. We are subordinated to the establishing of truth – in our case it would probably be more appropriate to speak of establishing the self-evident – through power. Power can therefore not be exercised without the production of truth, the self-evident, knowledge.

¹²⁵ After reviewing several dozen cookbooks which have the root “Slovene” in the title or more general, broader format cookbooks written for or adapted to Slovene cooks, I found a recipe for burek only in “Kuhinja naše družine” (“Our Family Cuisine,” Stanko Grafenauer, 2002). I should also add that in the great majority of these cookbooks which were in one way or another adapted to Slovene cooks there is no mention of immigrant cuisine – i.e. food from the republics of the former SFRY, which could hardly be called western food.

Truth, knowledge and the self-evident thus cannot exist outside of power. As Foucault said (1980: 131), every society “has its regime of truth, its ‘general politics’ of truth: that is, the types of discourse which it accepts and makes function as true (...)”. Healthy lifestyle discourse, dedicated to the philosophy of healthy living, reinforces certain knowledge, truth, and self-evidence: the burek is an unhealthy thing, greasy junk food. And not only this, it also suggests and often imposes approaches to dealing with greasy junk food, delimits and stigmatizes it.

As stated at the beginning of this chapter, my project is not about relinquishing truth to power and thus setting it against error, alienated consciousness, illusion or ideology.¹²⁶ I am not trying to draw a line between science or truth and that which falls into another category, but to illustrate how the effects of truth, the effects of the self-evident, are formed within discourse. After all truth, as Foucault (1980: 131) reiterates, “isn’t outside power (...), isn’t the reward of free spirits, the child of protracted solitude, nor the privilege of those who have succeeded in liberating themselves”. I am trying to show what truth actually is. And what is truth if not power? Therefore, in my project I do not pose the question of the reality of power/truth, but the use of its effectiveness.

Below we will further discuss the nature of power, which in understanding the meta-burek can be reasonably understood in the framework of Foucault’s conceptual coordinates. Power, as has been indicated not only by Foucault, but also Antonio Gramsci, Edward Said (1996) and probably others, is also productive. And not just legally, negatively, it does not say only what we may not do, but is also

¹²⁶ According to Foucault (1991: 63), ideology is an insufficient tool for three reasons. First, for my analysis the most important thing is that ideology is always juxtaposed against something else, which purportedly stands for truth. Discourse, in contrast to ideology, does not search for borders between that which is categorized as science or truth and that which falls into another category. The concept of discourse directs our interest, and gives us an insight into how the effects of truth are produced within discourse, which in and of itself is not true or false. The second difficulty with or deficiency of ideology is that it refers to something from the category of the subject. And the third is that ideology is in a subordinate position with respect to something that functions as its basis, as its material, economic etc. determinant.

technical, positive, it enables us to do things. Foucault's oft repeated argument is that power merely constructs that which should be the subject of repression. It creates knowledge, discourses, meanings, practices, rules, self-evidence. The power written into the truth and self-evidence of healthy lifestyles creates a series of dialogues, phrases, warnings about the unhealthiness and greasiness of bureks, numerous professional, scientific, and fictional texts with the burek playing the role of the (fattening, unhealthy) scapegoat, advice from professionals and various professionals regarding the eating of bureks, new recipes for bureks (i.e. the "low-fat cheese burek"), healthier ways to prepare bureks and so on and on. But before we continue to list them perhaps we should at least to some extent give the meta-burek, which has until now been entirely subordinate to discourse, to that on which discourse actually acts.

&

We have spoken of power, which up to this point could be understood as a centralized entity. But I think that at least for the purposes of the analysis of the meta-burek it would be more appropriate to decentralize it. From here on we shall refer rather to relationships of power.

Power relations, according to Foucault (1983: 219–222), are defined by two irreplaceable elements: that that on which power acts is entirely recognized as an entity which acts, and that a number of responses, consequences, reactions etc. can be formed against power. "In effect, what defines a relationship of power is that it is a mode of action which does not act directly and immediately on others. Instead it acts upon their actions: an action upon an action." (Foucault 1983: 220) Therefore it is a case of acting upon actions, both actual existing ones as well as potential ones.

Therefore we have to deal with subjects which have the possibility of forming different reactions. We can respond differently to dietary recommendations, ads for yogurt with 0.0% fat, waif-like fashion models. To stay with familiar examples, we can start baking low-fat cheese bureks or never put one in our mouth again or go out

and get the greasiest burek and make jokes at the expense of sponsored, laborious healthy lifestyles, like some Ljubljana high-school students.¹²⁷

According to Foucault then, power cannot be possessed, it is simply a kind of strategy, a network of relationships. Power also cannot be localized and cannot be analyzed as the product of a conscious inclination or interest. One also cannot get away from power, but it is of course possible to set certain power strategies against others.

A little before we spoke of the nature of power. We said that it was productive. To this we can add that it is also mobile and indeterminate.

Such a nature and understanding of power also implicates a singular approach to an analysis of power. It would be too much to expect an analysis of the legal structure of sovereignty, state apparatuses and the ideologies which accompany them. It would also be wrong to expect an analysis of the legitimate and regular forms of power in its central locations, with the general effects through which they act. Where can we go with this kind of understanding of power? I think mainly towards revealing power at its edges, in those places where it becomes, in Foucault's vocabulary, capillary. Therefore, primarily through an analysis of power on the other side of legal regulations, through an analysis of the investment of power in institutions, embodied in various techniques and connections with the material circumstances. As Foucault (1990: 99) said, "we are not searching for the headquarters", we are all "part of the character of large, nameless, nearly mute strategies".

¹²⁷ I will list just a few examples given to me by Jure Vogrinc (conversation, 2006), who is never at a lack for ideas, and some that I overheard while observing small groups of secondary school students while eating bureks one morning in the spring of 2007 in front of the Dino Burek stand in the underpass at Plava Laguna: "Let's go count calories." "One time my friend asked [the burek vendor] for a diet burek. I don't even know if he understood." "I'm not gonna have a whole burek, let's just take one.' And there's five of us. [Laughter.] Two or three girls share one. I chowed two by myself." "A greasy burek there [at a burek vending stand on the street] is no good for you, let's go to McDonald's, it's better for you." "I'm not allowed to have bureks, I'll get fat."

And as already stated, this understanding of power also dictates a unique understanding of the subject within power relations. Translated very freely from the semiotic language of Roland Barthes: connotation is not just a tool of repression, an ideological illusion in the hands and possession of the rulers, as Barthes understood them (in his opinion the bourgeoisie). Connotation is also an emancipating tool in the hands of the subjugated. It is a tool, a strategy which is available to everyone who is caught in a relationship of power, since, according to Foucault (1983: 221), “Power is exercised only over free subjects, and only insofar as they are free.”

Therefore in this project we will not set the meta-burek into a semiotic dictatorship, but onto a battlefield, into a battle for meaning, in the words of John Fiske (in McGuigan 1993: 73) into “semiotic warfare”. “Burek, nein danke” does not live an easy, peaceful, carefree life. How could it, if it can be parodied so cruelly by saying “Burek? Ja, bitte!”¹²⁸

The meta-burek and (non)interpretation

Meaning, which Jonathan Culler (1976: 71) called “the very furniture of the world,” that “social fact,” however represents a singular problem for discursive analysis, a problem which originates in the slippery nature of meaning. Barthes’ concept of connotation enables the loosening or even the end of the structuralist idea of a single, natural and unique meaning.¹²⁹ As Jacques Derrida (1998: 196 and elsewhere) later demonstrated, a text is never received as it was sent. Meaning constantly changes with respect to context, historical time, use, and addressee.

¹²⁸ This was the title of an article by culturologist Peter Stankovič, published in the Saturday supplement to the Slovene daily Dnevnik (Jan. 15, 2005, pp. 36–37). The same text can be found on the website of the Department of Culturology at the Faculty of Social Sciences on a page entitled “Monthly Column of Critical Theory of Culture”.

(http://www.fdv-kulturologija.si/kulturologija_kolumna.htm#Burek)

¹²⁹ Barthes’ concept of connotation also dethroned the romantic obsession with the role of the author as the privileged interpreter of meaning. When an author sends his work, the meaning no longer depends solely on him, but begins its own life, which places the meaning in its own life. The meaning is found in various contexts and is subject to various interpretations. Texts therefore have many more meanings than authors intend or want.

Words, texts, pictures, images, actions and things always have only a certain relative meaning, never an absolute one. We can never precisely know what meaning a certain statement has for a certain individual, since it is continuously reformed in interaction with him. For some people the phraseme “you’re a burek” is a serious insult, while for others it could be an expression of endearment.

In the language of structural linguistics, the relationship between the signifier (a spoken or written word) and the signified (a mental concept of a burek) is not written in stone (as we can see from the phrase “you’re a burek”). Signifying is therefore an endless process, and meanings cannot be fixed to any point of origin. But if meaning changes in time and space and is never completely determined, as established by Stuart Hall (2002: 53), then the changing of meaning has to be included in the current process of interpretation. In every instance of interpretation there is a constant fluctuation of meaning, and thus interpretation becomes a crucial aspect of the process, as Hall continues, by which we attribute and accept meaning. Interpretation therefore by definition never produces final, absolute truth.

Interpretation in this analysis of the meta-burek does not mean the discovering of hidden meaning. The difficulty of such an endeavor – searching for hidden meaning – is that the more we interpret things the more we realize that there is no concrete, absolute meaning of things, only other, different and ever new interpretations. As the more radical Foucault said: “If interpretation is a never-ending task, it is simply because there is nothing to interpret” (in Dreyfus and Rabinow 1983: 107).

Our analysis mainly concerns the collection and documentation of interpretations. Discourse, as one of Foucault’s examiners put it slightly recklessly (in Foucault 1991: 61), requires no interpretation, nobody to give it meaning. Such an activity – documenting interpretations – is therefore in opposition to searching for and discovering unchangeable, eternal truths. Such an activity implies, supports and establishes completely the opposite project: the tearing down and destruction of ideal meanings and eternal truths. And here we are unavoidably faced with the analysis of power relations. When we hear talk of meanings, truths, and values, we are seeing the reflections of relationships of power, dominion, authority.

Of course a certain minimal level of interpretation is required. Without it, it would actually be impossible to recognize the meanings and the process of

signification. A statement is not, according to Dolar (1991: XIII), “something simply and directly given, which could be seen by the naked eye – to get to it you have to dig, even though it’s right on the surface”.

The burek and the meta-burek (Part II)

“The burek is a reflection of the entire world.”¹³⁰

This is undoubtedly an overstatement. But that is just what the situation requires. The meta-burek has an inclination towards exaggeration, change, manipulation, trickery, modification. In short, creation.

The meta-burek is actually a funny thing. We might compare it to the double body of a king. Or with his ideal body, which in comparison to the ephemeral body – subject to birth and death – does not pass with time and is maintained as the physical and intangible ruler of the kingdom.

We could also compare the meta-burek with the body of a convict. With that part of the body which has legal status, demands its ritual and triggers theoretical discourse. Foucault (1977: 29), who used this analogy to illustrate one of his objects of analysis, states that additional power causes the king’s body to become double. He asks himself here whether the absolute power exercised over the convict’s body does not lead to further doubling. A doubling with the non-corporeal, with the soul. The soul, which like the meta-burek is not a substance and is not corporeal, but is real, “is the element in which are articulated the effects of a certain type of power. And the reference of a certain type of knowledge, the machinery by which the power relations give rise to a possible corpus of knowledge, and knowledge extends and reinforces the effects of this power” (Foucault 1977: 29).

The meta-burek, like the soul, is not an illusion or an ideological effect. But it exists, it has a certain reality, it is constantly on the surface. However, in comparison with the soul, and with the king’s intransient body, there is a not unimportant difference. The meta-burek is not a part of a duality with the convict’s body or the king’s intransient body, but with the burek. That is, the unconditioned burek.

Of course we could describe the meta-burek differently, for instance, to cite Dick Hebdig (1979: 3), as “a crime against the natural order”. The meta-burek is

¹³⁰ I will reveal the identity of the source of this statement at the end of the article.

therefore a product of the process of cultivating the burek, raising the burek from the level of nature to the level of culture. In even more technical, order-seeking language, we could say that the meta-burek is a “marking favor,” and that the unconditioned burek is a “physical favor,” as Mary Douglas and Baron Isherwood (1996) described the difference between the utilitarian value of food and its embeddedness in culture. Of course this product and process of reeducation, this “crime against the natural order,” this entangled growth, this knot in the web of culture, can be defined and also theoretically processed in different ways.

In this analysis we will understand the meta-burek primarily as the product of objective possibilities, communications channels and power relations. The analysis of the meta-burek will thus include three types of closely interwoven streams: possibility / communications / power. Let’s take the secondary-school snack, the greasy burek. This activity is carried out with the help of a series of regular communications (differentiating value marks, levels of knowledge, coded signs), within a framework of numerous power relations and processes (defiance of parental and school authority, opposition to certain forms of knowledge) and of course in a framework of objective possibilities (the accessibility of the burek in terms of price, space, time etc.).

Of course, in some cases power relations are pre-eminent (for instance in the case of the non-appearance of the burek in Cankarjev dom), while in others the circumstances dominate (for instance the burek as a student snack food), and sometimes communications channels are the primary factor (for instance in the phraseme “you’re a burek”).

Here I would like to state quite clearly that this project is not about analyzing power relations, communications aspects and objective possibilities. It is an analysis of an object which is subject to them. Of this “crime against the natural order,” of this creative state of subjectivity, which is no ordinary crime, and no ordinary subjectivity. It is a unique and unrepeatable crime against the unconditioned burek, a unique and irreversible state of subjectivity, which establishes, forms, and generates the meta-burek.

It is thus an analysis of the burek’s soul, the intransient element in which the effects of specific power relations, communications channels and objective possibilities are articulated.

P. S. The statements at the beginning of the chapters titled “The burek and the meta-burek” and “The burek and the meta-burek (Part II)” are “made up”. Not because it would be impossible to find suitable “real” ones, but in order to deprive reality of that impossible imperative. That is, a statement is true precisely because it is made up.

Literature used in Bureksummary:

Barthes, Roland (1969). *Elements of Semiology*. London: Cape, 111 pp.

Bourdieu, Pierre (1999). Language and Symbolic Power. In: Adam Jaworski and Nikolas Coupland (eds.), *The Discourse Reader*. London, New York: Routledge, pp. 502–513.

Bourdieu, Pierre (2002). *The Logic of Practice*. Stanford: Stanford University Press, 333 pp.

Carroll, Lewis (1993). *Alice’s Adventures in Wonderland and Through the Looking-Glass*. Twickenham: Tiger, 192 pp.

Culler, Jonathan (1976). *Saussure*. Hassocks, Sussex: The Harvester Press, 127 pp.

Derrida, Jacques (1998). *O gramatologiji*. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo, 428 pp.

Dietler, Michael (2005). Introduction: Embodied Material Culture. In: Sarah Ralph (ed.), *Issues of Food and Drink: An Interdisciplinary Approach*. *Archeological Review from Cambridge*, 20, 2, pp. 3–5.

Dreyfus, Hubert L. and Rabinow, Paul (1983). *Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics*. New York: Harvester Wheatsheaf, 271 pp.

Dolar, Mladen (1991). Spremnna beseda. In: Michel Foucault, *Vednost – oblast – subjekt*. Ljubljana: Krt, pp. VII–XXXV.

Douglas, Mary and Isherwood, Baron (1996). *The World of Goods: Towards an Anthropology of Consumption*. London, New York: Routledge, 169 pp.

Foucault, Michel (1977). *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. New York: Pantheon Books, 333 pp.

Foucault, Michel (1980). *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings, 1972-1977*. New York: Pantheon Books, 270 pp.

- Foucault, Michel (1983). The Subject and Power. In: Hubert L. Dreyfus and Paul Rabinow, *Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics*. New York: Harvester Wheatsheaf, 271 pp.
- Foucault, Michel (1990). *The History of Sexuality. Vol. 1, An Introduction*. New York: Vintage Books, 168 pp.
- Foucault, Michel (2002). *The Archaeology of Knowledge*. London, New York: Routledge, 239 pp.
- Hall, Stuart (2002). The work of Representation. In: Stuart Hall (eds), *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. London etc.: Sage, Milton Keynes, The Open University, pp. 13–74.
- Hebdige, Dick (1979). *Subculture: The Meaning of Style*. London, New York: Methuen & Co., 195 str.
- Jaworski, Adam and Coupland, Nikolas (1999). Introduction: Perspectives on Discourse Analysis. In: Adam Jaworski and Nikolas Coupland (eds.), *The Discourse Reader*. London, New York: Routledge, pp. 1–44.
- Laclau, Ernesto and Mouffe, Chantal (1990). Post-Marxism Without Apologies, In: Ernesto Laclau (ur.), *New Reflections on the Revolution of Our Time*. London and New York: Verso, pp. 97–130.
- Laclau, Ernesto and Mouffe, Chantal (2001). *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics*. London, New York: Verso, 198 pp.
- Marx, Karl (1967). *The Eighteenth Brumaire of Louis Bonaparte*. Moscow: Progress Publishers, 131 pp.
- Mauss, Marcel (2002). *The Gift: The Form and Reason for Exchange in Archaic Societies*. London, New York: Routledge, 199 pp.
- McGuigan, Jim (1993). *Cultural populism*. London, New York: Routledge, 290 pp.
- Miller, Daniel (1987). *Material Culture and Mass Consumption*. Oxford, New York: Blackwell 240 pp.
- Miller, Daniel (1994). Artefacts and the Meanig of Things. In: Tim Ingold (ed.), *Companion Encyclopedia of Anthropology*. London, New York: Routledge, pp. 396–419.
- Nietzsche, Friedrich (2002). *Beyond Good and Evil*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Said Edward W. (1996). *Orientalizem: zahodnjaški pogledi na Orient*. Ljubljana: ISH, 457 pp.

Saussure, Ferdinand de (1998). *Course in General Linguistics*. London: Duckworth, 236 pp.